

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ :

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε .

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ Α' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ

ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2010-2011

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Παναγιώτας Γεωργίου Ασημάκου

ΑΜ 1039

Η αποκαταστατέα ζημία στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος κατά το άρθρο 6 του ν.2251/94, όπως τροποποιήθηκε με το ν.3587/2007.

Επιβλέποντες

Αντώνιος Καραμπατζός

Κλεάνθης Ρούσσοσ

Δημήτριος Λιάππης

Αθήνα 12/01/2012

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αναγκαιότητα της ειδικής νομοθετικής ρύθμισης της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος, βασικές έννοιες, νομική φύση.

A. Απουσία ειδικής νομοθετικής ρύθμισης

Ο ζημιωθείς φέρει το βάρος αποκατάστασης των ζημιών του. Ωστόσο, ο κανόνας του «casum sentit dominus» δεν χαίρει απαρέγκλιτης ισχύος και υποχωρεί, όταν η ευθύνη μετακυλιέται μέσω ενός νόμιμου λόγου ευθύνης σε κάποιον τρίτο¹. Συνήθη λόγο μετακύλισης της ευθύνης αποτελεί η υπαιτιότητα, χωρίς να αποκλείεται η θεμελίωση ευθύνης βάσει άλλου κριτηρίου καταλογισμού, όπως η διακινδύνευση.

Βασικούς νόμιμους λόγους ευθύνης αποτελούν η αδικοπραξία, η σύμβαση και οι διαπραγματεύσεις. Συναντώνται όμως και περιπτώσεις για τις οποίες, αν και η μετακύλιση της ευθύνης είναι κοινό αίτημα, οι δεδομένοι νόμιμοι λόγοι ευθύνης κρίνονται ανεπαρκείς και οδηγούν σε ανεπιεική αποτελέσματα. Η ευθύνη του παραγωγού συνιστά μια τέτοια περίπτωση.

Έγινε αντιληπτό από νωρίς από τη νομολογία και τη θεωρία, τόσο την αλλοδαπή όσο και την ημεδαπή, ότι η ευθύνη του παραγωγού αποτελεί ένα νεοδημιούργητο και ιδιαίζον ζήτημα, για τη νομική αντιμετώπιση του οποίου, οι τότε διατάξεις που είχαν στη διάθεσή τους τα δικαστήρια κρίθηκαν ως ελλιπείς.

Η μεταβιομηχανική εποχή χαρακτηρίζεται από μαζικότητα της παραγωγής, τυποποίηση των προϊόντων, επιθετικές τακτικές marketing και σχεδόν παντελή απουσία του ανθρώπινου στοιχείου στην παραγωγική διαδικασία, πρακτικές που δημιουργούν κινδύνους για την υγεία και την περιουσία των καταναλωτών, καθώς η δυσκολία ελέγχου καθιστά συχνά ανασφαλής τα παραγόμενα προϊόντα².

¹ Βλ. ενδεικτικά Κορνηλάκη, Η ευθύνη από διακινδύνευση, 1982, 113.

² Βλ. Ρόκα Ι., Ευθύνη για τα προϊόντα, 1997, 16, Περάκη σε Αλεξανδρίδου Ελ., Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Κοινοτικό, 2008, 28, Κορνηλάκη, Γενικό ενοχικό, τόμος i, 2002, 681, Κοντογεωργάκη σε Δούβλη-Μπώλο, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, 2008, 502.

Τα νέα αυτά δεδομένα αποτέλεσαν εφαλτήριο ανάζητησης του προσώπου, στο οποίο θα έπρεπε να καταλογισθούν οι ζημίες που θα προκαλούνταν από τα ελαττωματικά προϊόντα και υποψήφιοι προς καταλογοισμό ήταν από τη μία ο πωλητής και από την άλλη ο παραγωγός. Η εναγωγή του πωλητή, η οποία θα μπορούσε ευχερώς να γίνει βάσει των συμβατικών διατάξεων, προσέκρουε στο εμπόδιο της κατά κανόνα ελλείψεως υπαιτιότητάς του. Τούτο διότι ο πωλητής διαδραμάτιζε παθητικό ρόλο στη διαδικασία παραγωγής και στις περισσότερες περιπτώσεις αγνοούσε το ελάττωμα³. Από την άλλη, η εναγωγή του παραγωγού με τη συμβατική βάση αποκλειόταν δεδομένης της ανυπαρξίας συμβατικού δεσμού μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή εξαιτίας της διοχέτευσης των προϊόντων στην αγορά μέσω ενδιάμεσων προσώπων και μίας αλυσίδας εκποιήσεων, απόρροια των οποίων ήταν ο αντισυμβαλλόμενος του καταναλωτή να μην είναι ο παραγωγός αλλά τρίτο πρόσωπο, όπως ο πωλητής, η εναγωγή του οποίου δεν θα ευδοκίμούσε⁴. Η αρχή όμως της σχετικότητας των ενοχών υπαγόρευε τη γέννηση της δευτερογενούς αξίωσης προς αποζημίωση που απέρρεε από τη σύμβαση, μόνο έναντι του αντισυμβαλλομένου.

Κατά γενική ομολογία όμως, ο παραγωγός ήταν το πρόσωπο, το οποίο θα έπρεπε να υποχρεωθεί να αποκαταστήσει τις προκαλούμενες ζημίες⁵. Με οδηγό αυτή την πεποίθηση καταβλήθηκαν προσπάθειες θεμελίωσης της ευθύνης του παραγωγού στις ενδοσυμβατικές διατάξεις. Οι «συμβατικές θεωρίες» αναζητούσαν νομιμοποίηση στη σύμβαση με προστατευτική ενέργεια υπέρ τρίτου ή στο θεσμό της αποκατάστασης ζημίας τρίτου, ενώ υπήρχαν και οι λεγόμενες «οιονεί συμβατικές θεωρίες», οι οποίες επικαλούνταν το στοιχείο της εμπιστοσύνης, ως αυτόνομο θεμέλιο της ευθύνης του παραγωγού⁶. Οι νομικά μετέωρες αυτές θεωρίες επικρίθηκαν και τελικά δεν έγιναν δεκτές.

³ Βλ. Κοντογεωργάκη, ό.π.504, Κορνηλάκη, ό.π.(γενικό ενοχικό), 684, Βαλτούδη σε Αλεξανδρίδου Ελ., Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Ελληνικό-Κοινοτικό, 2008, 364.

⁴ Βλ. ενδεικτικά Καράκωστα Ι., Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, 2008.

⁵ Βλ. αντί άλλων Παπανικολάου Α., Το πρόβλημα της ευθύνης του κατασκευαστή τυποποιημένων προϊόντων, ΝοΒ29, 1454.

⁶ Για τις συμβατικές και οιονεί συμβατικές θεωρίες βλ. Παπανικολάου, ό.π., Πουλιάδη, Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους της αποδείξεως, ΝοΒ1987, 476,

Μόνη λύση στο νομικό αδιέξοδο αποτελούσε η αδικοπρακτική βάση, η οποία όμως λόγω του όρου της υπαιτιότητας, ο οποίος έπρεπε να αποδειχθεί, αναιρούσε την όποια διευκόλυνση παρεχόταν στον καταναλωτή από τη μη απαίτηση ύπαρξης συμβατικού δεσμού. Ακόμη και υπό το ευνοϊκότερο νομολογιακώς διαπλασμένο δίκαιο της ευθύνης του παραγωγού⁷ που δεχόταν αντιστροφή του βάρους απόδειξης της υπαιτιότητας ο παραγωγός μπορούσε να απαλλαγεί αποδεικνύοντας την έλλειψη πταίσματος.

B. Νομοθετική πρωτοβουλία του κοινοτικού νομοθέτη

Τελικά, ο κοινοτικός νομοθέτης, τείνοντας ευήκοον ους στα κελεύσματα της εποχής, έκανε το τολμηρό νομοθετικό βήμα και έταμε το ζήτημα με την έκδοση της οδηγίας 85/374ΕΟΚ⁸. Ούτε όμως η έκδοση της οδηγίας ήταν εύκολη υπόθεση. Τα δύο προσχέδια(1974,1975) και τα δύο σχέδια(1976,1979), μέχρι τη διατύπωση του τελικού κειμένου και τα δεκαεπτά χρόνια κωλυσιεργίας μαρτυρούν ότι η θέσπιση της ευθύνης του παραγωγού αποτελούσε σημείο τριβής μεταξύ δισταμένων συμφερόντων, αφενός της βιομηχανικής ανάπτυξης και της ενίσχυσης των παραγωγών, αφετέρου της προστασίας των καταναλωτών, οι οποίοι ήταν εκτεθειμένοι σε πρωτόγνωρους κινδύνους. Η Κοινότητα κλήθηκε να λειτουργήσει ως κυματοθραύστης και να νομοθετήσει για ένα ζήτημα, για το οποίο ο εθνικός νομοθέτης για χρόνια εθελοτυφλούσε.

Μέσω της οδηγίας αντιμετωπίστηκε η ανάγκη υπέρβασης της αρχής της σχετικότητας των ενοχών, η αυστηρή εφαρμογή της οποίας θα ήταν παρωχημένη εν προκειμένω και θεμελιώθηκε νομικά η ήδη υφιστάμενη κοινωνικά και ψυχολογικά σχέση μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή.

Η προσαρμογή του ελληνικού δικαίου στην οδηγία υπήρξε περιπετειώδης. Πρώτη πράξη προσαρμογής αποτέλεσε η ΚΥΑ

Καράκωστα, ό.π.27, Ρόκα, ό.π.125.Πρβλ.Αυγουστιανάκη, σε Σταθόπουλο-Χιωτέλλη-Αυγουστιανάκη, Κοινοτικό αστικό δίκαιο,1995,131.

⁷ Βλ.κατωτέρω.

⁸ « για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων», ΕΕ L 210 της 7.8.1985, σελ. 29-33, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 99/34, ΕΕ L 141 της 4.6.1999 σελ.20 για την επέκταση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 85/374 και στα γεωργικά προϊόντα.

B.7535/1077/31.3.1988⁹. Ακολούθησε ο ν.1961/91¹⁰ «Για την προστασία του καταναλωτή και άλλες διατάξεις», ο οποίος με τα άρθρα 7-17 που ρύθμισαν την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων αντικατέστησε την ΚΥΑ. Ο ν.2000/91¹¹ «Για την αποκρατικοποίηση, απλούστευση των διαδικασιών εκκαθάρισης, ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις» τροποποίησε τις σχετικές διατάξεις με το άρθρο 26. Ο ν.1961/91 αντικαταστάθηκε από το ν.2251/94¹² «Προστασία των καταναλωτών», ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 16.11.1994, για να τροποποιηθεί τελικά από το ν.3587/2007¹³ «Τροποποίηση και συμπλήρωση του ν.2251/94 όπως ισχύει-Ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/29 του ΕΚ και του Συμβουλίου(ΕΕ L 49)».

Γ. Γενικά χαρακτηριστικά της ευθύνης – Βασικές έννοιες

Η ευθύνη που εισάγεται είναι ευθύνη εκ του νόμου, δηλαδή δεν προϋποθέτει σύμβαση μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού και είναι καταρχήν αντικειμενική, καθώς η παράλειψη αναφοράς στην υπαιτιότητα, τόσο από το άρθρο 1 της οδηγίας, όσο και από το άρθρο 6 του ν.2251/94 κρίνεται ως νομικά σημαντική. Οι λόγοι απαλλαγής που προβλέπονται και στα δύο νομοθετικά κείμενα κατά μία γνώμη «υποκειμενικοποιούν» την ευθύνη¹⁴. Προϋπόθεση της ευθύνης είναι να προκληθεί ζημία, η οποία να οφείλεται αιτιωδώς σε ελάττωμα του προϊόντος του παραγωγού. Η έννοια του παραγωγού¹⁵ διευρύνθηκε σημαντικά, προωθώντας την προστασία μέσω της αύξησης του αριθμού των ευθυνομένων προσώπων και εξομοιώνοντας με τον πραγματικό παραγωγό, τον οιονεί παραγωγό, τον εισαγωγέα και τον προμηθευτή υπό όρους, οι οποίοι ευθύνονται εις ολόκληρον. Το παραπάνω σε συνδυασμό με την αντικειμενική ευθύνη συνιστά ένα ισχυρό νομικό εργαλείο στα χέρια του καταναλωτή. Ως προς την έννοια του ελαττώματος να λεχθεί ότι κρίνεται αντικειμενικά και το ελαττωματικό προϊόν είτε δε θα παρέχει την ευλόγως αναμενόμενη

⁹⁹ ΦΕΚ/Β/230. Η ΚΥΑ εκδόθηκε κατά νομοθετική εξουσιοδότηση(άρθρο 2 παρ.1,περ.η ν.1338/1983 και τέθηκε σε ισχύ στις 30.7.1988.

¹⁰ ΦΕΚ/Α/132/3.9.1991.

¹¹ ΦΕΚ/Α/206/24.12.1991.

¹² ΦΕΚ/Α/191/16.11.1994.

¹³ ΦΕΚ/Α/152/10.7.2007.

¹⁴ Βλ. άρθρο 7 οδηγίας 85/374, άρθρο 6 παρ.8 ν.2251/94.

¹⁵ Βλ. άρθρο 3 οδηγίας, άρθρο 6 παρ.2 ν.2251/94.

ασφάλεια είτε, μετά την τροποποίηση του άρθρου 6 παρ.5 από το ν.3587/2007, την προβλεπόμενη απόδοση. Η έννοια της αποκαταστατέας ζημίας θα αναλυθεί εκτενώς κατωτέρω, καθώς αποτελεί το θέμα της παρούσας εργασίας.

Ο ν.2251/94 θέτει ως ουσιώδες κριτήριο της έννοιας του καταναλωτή, το να είναι τελικός αποδέκτης των προϊόντων ή υπηρεσιών που προσφέρονται στην αγορά. Ούτε στο άρθρο 6 του νόμου, αλλά ούτε και στην οδηγία 85/374 ορίζεται η έννοια του καταναλωτή. Μόνη έμμεση μνεία συνιστά αυτή της περίπτωσης β' της παραγράφου 6 του ειδικού νόμου που παραπέμπει στη στενή έννοια του καταναλωτή. Επίσης από τη φύση των αξιώσεων μάλλον θα πρέπει να προβούμε σε έναν επιπλέον περιορισμό, εντάσσοντας στο προστατευτικό πεδίο μόνο τα φυσικά πρόσωπα¹⁶.

Δ. Νομική φύση

Έντονα εριζόμενο ζήτημα αποτελεί αυτό της νομικής φύσης της ευθύνης, για το οποίο ο κοινοτικός νομοθέτης εσιώπησε, αρκούμενος στην καθιέρωση αντικειμενικής ευθύνης, χωρίς παράλληλα να προβεί σε συστηματική κατάταξή της¹⁷. Για λόγους συντομίας θα αναφέρουμε επιγραμματικά τις δύο επικρατέστερες απόψεις, αυτή που υποστηρίζει την αδικοπρακτική φύση της ευθύνης¹⁸ και προϋποθέτει συμπεριφορά, δηλαδή πράξη του παραγωγού(θέση του προϊόντος σε κυκλοφορία) και αυτή που την κατατάσσει στην ευθύνη από διακινδύνευση¹⁹, δεχόμενη ότι το ελαττωματικό προϊόν αποτελεί πηγή κινδύνων, οι οποίοι βρίσκονται σε συστοιχία με το ποριζόμενο από την επαγγελματική κατά αναγκαία συνθήκη δραστηριότητα του παραγωγού όφελος²⁰. Κατά της αδικοπρακτικής φύσης αντιτείνεται ότι μόνη η άδικη πράξη δεν επισύρει υποχρέωση προς αποζημίωση²¹ και ότι στη θέση της ελλείπουσας

¹⁶ Περάκης, ό.π.35.

¹⁷ Βλ. 2^η αιτιολογική σκέψη της οδηγίας.

¹⁸ Βλ. Πουλιάδη, Η ανάκληση επικίνδυνων προϊόντων, 1988, 64 επ., Καράκωστα, ό.π.101.

¹⁹ Βλ. Βαλτούδη, Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα, 1999, 77επ., ιδίως δε σελ 96 επ., Κορνηλάκη, ό.π.692, Αλεξανδρίδου, Η οδηγία της ΕΟΚ για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων, ΕΕΕυρΔ1987, 9επ.

²⁰ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.109.

²¹ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.96.

υπαιτιότητας θα πρέπει να συμπληρωθεί ένα άλλο στοιχείο²², ενώ κατά της δεύτερης άποψης ότι η ευθύνη του παραγωγού δεν έχει τα στοιχεία της ευθύνης από διακινδύνευση, κυρίως ανεξαρτησία από πράξη, άρα και από παρανομία, καθώς και ότι οι κίνδυνοι που δημιουργούνται μπορούν να αποσοβηθούν με την καταβολή επιμέλειας²³. Μάλιστα υποστηρίζεται και η συνδυαστική υιοθέτηση των δύο όχι και τόσο αντικρουόμενων κατ' αποτέλεσμα απόψεων με την αποδοχή μιας ευθύνης από διακινδύνευση, η οποία όμως προϋποθέτει πράξη²⁴. Η πρακτική σημασία της δογματικής κατάταξης εξαντλείται στο αν θα εφαρμοσθούν αναλογικά ή όχι οι διατάξεις των αδικοπραξιών για τα μη ρυθμιζόμενα από το νόμο θέματα²⁵, εφόσον δεχθούμε τον αδικοπρακτικό χαρακτήρα της ευθύνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

²² Βλ. Αυγουστιανάκη, σε Σταθόπουλο-Χιωττέλη-Αυγουστιανάκη, Κοινοτικό αστικό δίκαιο, 1995, 153.

²³ Βλ. Πουλιάδη, ό.π. 67.

²⁴ Βλ. Αυγουστιανάκη, ό.π. 155. Την άποψη αυτή υιοθετεί και η Κοντογεωργάκη, ό.π. 517.

²⁵ Έτσι Αυγουστιανάκης, ό.π. 156. Πρβλ. Καράκωστα, ο.π. 101, που υποστηρίζει ότι, εφόσον η εναρμόνιση έγινε με ειδικό νόμο και όχι με τροποποίηση του ΑΚ, δε θα πρέπει να υπάρξουν ερμηνευτικές δυσκολίες, επομένως δεν είναι απαραίτητη η συστηματική κατάταξη.

Οδηγία 85/374 :ελάχιστης ή πλήρους εναρμόνισης ;

A. Γενικά

Ζήτημα που έχει προκαλέσει πλείστες συζητήσεις στη θεωρία, η αξία του οποίου όμως δεν εξαντλείται σε θεωρητικό επίπεδο αλλά έχει κρίσιμες πρακτικές απολήξεις, είναι το αν η οδηγία 85/374²⁶ θέτει μια ρήτρα στοιχειώδους προστασίας ή αν επιτυγχάνει την πλήρη εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών μελών²⁷. Στην πρώτη περίπτωση, ο εθνικός νομοθέτης δύναται να διατηρήσει ή να θεσπίσει αυστηρότερες διατάξεις που κατατείνουν σε μεγαλύτερη προστασία από αυτές της οδηγίας, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁸. Στη δεύτερη, η μεγαλύτερη νομικά επιτρεπόμενη προστασία είναι αυτή που προβλέπει η οδηγία και ο εθνικός νομοθέτης είναι νομικά δέσμιος του ανωτάτου αυτού ορίου. Ερωτάται μέχρι ποιού ορίου δεσμεύεται ο εθνικός νομοθέτης (ή δικαστής) από τις διατάξεις της δεδομένης οδηγίας.

B. Χαρακτηρισμός της οδηγίας από τη νομολογία του ΔΕΕ

Έχοντας ως αφετηρία τα πορίσματα του ΔΕΕ²⁹(πρώην ΔΕΚ) σε μια σειρά αποφάσεων : C-154/00(Επιτροπή κατά Ελλάδος), C-52/00³⁰ (Επιτροπή κατά Γαλλίας) και C-183/00 (Gonzales Sanchez κατά Asturiana) σημειώνουμε ότι η ενωσιακή νομολογία καταδίκασε ως εσφαλμένη την ενσωμάτωση της οδηγίας από την Ελλάδα, τη Γαλλία και την Ισπανία, οι οποίες θέσπισαν αυστηρότερες διατάξεις ως προς την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος³¹ ή διατήρησαν σε ισχύ

²⁶ Στο εξής : «οδηγία».

²⁷ Για το ζήτημα της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου έναντι του εθνικού βλ.Σκανδάμη, Ευρωπαϊκό και κοινοτικό δίκαιο και ελληνικό δίκαιο προσαρμογής, 78επ.

²⁸ Η «Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας» έχει μετονομαστεί σε «Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης» μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας (1.1.2009).

²⁹ Από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετονομάστηκε σε Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³⁰ Βλ. ακόμη C-177/04, για την καταδίκη της Γαλλίας σε χρηματική ποινή, λόγω μη συμμόρφωσής της προς την απόφαση C-52/00.

³¹ Ο Έλληνας νομοθέτης, σε αντίθεση με το άρθρο 9 περιπτ.β' της οδηγίας, που ως προς τις υλικές ζημιές προέβλεψε την ευθύνη του παραγωγού, μόνο εφόσον η ζημία υπερβαίνει τα 500 ECU, δεν έθεσε κατώτατο όριο ευθύνης, εισάγοντας με τον τρόπο αυτό μια αυστηρότερη ρύθμιση(άρθρο 6 παρ.6 ν.2251/1994). Ο Γάλλος νομοθέτης εκτός από την παράλειψη του κατώτατου ορίου ευθύνης(άρθρο 1382-6 γαλλΑΚ), εξομείωσε από πλευράς ευθύνης τον προμηθευτή με τον παραγωγό, αδιαφορώντας για την επικουρική ευθύνη που εισήγαγε το άρθρο 3 της οδηγίας(άρθρο 1386-7 εδ α' γαλλΑΚ).

προγενέστερες αυστηρότερες³² διατάξεις του εθνικού δικαίου. Το ΔΕΕ έκρινε ότι το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη μέλη για να ρυθμίσουν την ευθύνη από ελαττωματικά προϊόντα καθορίζεται από την οδηγία εξ ολοκλήρου και πρέπει να συναχθεί από τη διατύπωση, το σκοπό της και την οικονομία της³³. Επεσήμανε ακόμη ότι το γεγονός ότι η οδηγία προβλέπει τη δυνατότητα ορισμένων παρεκκλίσεων ή παραπέμπει για ορισμένα θέματα στο εθνικό δίκαιο δε σημαίνει ότι η εναρμόνιση δεν είναι πλήρης³⁴, αφού οι εν λόγω δυνατότητες αφορούν τα περιοριστικώς απαριθμούμενα σημεία και ορίζονται στενώς³⁵. Δέχθηκε με άλλα λόγια την πλήρη, ως ένταση εναρμόνισης³⁶.

Στο παρόν σημείο σκόπιμο είναι να γίνει η εξής διευκρίνιση: το προοίμιο της οδηγίας μνημονεύει ως εξουσιοδοτική της βάση το άρθρο 100 (νυν 94) της Συνθ ΕΚ, το οποίο δεν προβλέπει καμμία δυνατότητα παρέκκλισης του εθνικού νομοθέτη και κατά το ΔΕΕ³⁷ νομιμοποιεί οδηγίες πλήρους εναρμόνισης³⁸. Τίθεται περαιτέρω το ζήτημα της

Εισήγαγε επίσης πρόσθετη προϋπόθεση για την επίκληση των λόγων απαλλαγής από τον παραγωγό(1386-12 εδ.β' γαλλΑΚ).

³² Το ισπανικό δίκαιο προβλέπει αντικειμενική ευθύνη για κάθε ζημία από τη χρήση πράγματος, προϊόντος ή υπηρεσίας(άρθρα 25-28 ν.26/84).

³³ C-154/00, 12^η αιτιολογική σκέψη και C-52/00, 16^η αιτιολογική σκέψη με την ίδια ακριβώς διατύπωση. Βλ. και Ματθία Στ., Μελετήματα ιδιωτικού δικαίου,1997, 271, που χαρακτηρίζει την οδηγία, ως έχουσα άμεσο κάθετο αποτέλεσμα, συνέπεια του οποίου είναι η απλή μεταφορά του κειμένου της οδηγίας ως έχει, δηλαδή, χωρίς να χρειάζεται εξειδίκευση από τον εθνικό νομοθέτη.

³⁴ C-154/00, 15^η αιτιολογική σκέψη και C-52/00, 19^η αιτιολογική σκέψη με την ίδια ακριβώς διατύπωση.

³⁵ Αναφέρεται στα άρθρα 15 παρ. 1, στ. α, β και 16 που εισάγουν διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να παρεκκλίνουν από ορισμένους κανόνες που θέτει η οδηγία.

³⁶ Οι σχετικές εθνικές διατάξεις δεν περιεσώθησαν, ούτε μέσω της σύμφωνης με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνείας, γιατί ο δικαστής οφείλει σε κάθε περίπτωση, εφαρμόζοντας και αυτό το ερμηνευτικό κριτήριο, να κινείται εντός των ορίων που θέτουν τα λοιπά ερμηνευτικά κριτήρια και ιδίως το γραμματικά δυνατό νόημα του κανόνα δικαίου και να μην προβαίνει σε *contra legem* ερμηνεία. Έτσι Π.Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000 σελ199, Πρβλ. Μεταλλινό Αλ. Η σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία, σε ενθύμια Άλκη Αργυριάδη,607επ., ιδίως σελ 625-628. Βλ.ακόμη Αν. Βαλτούδη, Θεμελίωση και οριοθέτηση της σύμφωνης με την οδηγία ερμηνείας, Αρμ.1999, 6επ.Ακόμη του ίδιου, Κοινοτική οδηγία και αυστηρότερο εθνικό δίκαιο, ΕΕΕυρΔ2002, 820.

³⁷ Δέχεται έτσι εμμέσως την πλήρη εναρμόνιση. Βλ. C-154/00 αιτιολογική σκέψη 10^η, C-52/00 αιτιολογική σκέψη14^η, C-183/00 αιτιολογική σκέψη23^η.

³⁸ Βλ. όμως και Βαλτούδη Κοινοτική οδηγία και αυστηρότερο εθνικό δίκαιο, ΕΕΕυρΔ 2002, 848 όπου υποστηρίζει ότι ούτε το άρθρο 94, ούτε το άρθρο 95 προεξοφλούν την ένταση της εναρμόνισης, βλ.και Δέλλιο, Προστασία καταναλωτών και σύστημα ιδιωτικού δικαίου, 2005, 424επ. όπου δεν προβαίνει σε ανάλογη διαπίστωση.

δεσμευτικότητας μιας τέτοιας μνείας³⁹. Το ΔΕΕ, κατά πάγια νομολογία⁴⁰, δέχεται ότι ο προσδιορισμός της νομικής βάσης μιας πράξης δεν μπορεί να εξαρτάται μόνο από την πεποίθηση ενός οργάνου ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Επομένως η αναφορά του προοιμίου ενδεικνύει αλλά δεν αποδεικνύει τη βάση στην οποία στηρίχθηκε η έκδοση της οδηγίας. Τα στοιχεία στα οποία ασφαλώς μπορούμε να καταφύγουμε είναι ο αντικειμενικός σκοπός και το περιεχόμενο της οδηγίας⁴¹.

Γ. Διερεύνηση του σκοπού της οδηγίας

Ενόψει των ανωτέρω θα πρέπει να αναζητήσουμε το σκοπό της οδηγίας. Στο προοίμιο της η οδηγία αναφέρει τρεις σκοπούς, την αποφυγή νόθευσης του ανταγωνισμού, την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και την προστασία του καταναλωτή⁴². Την εποχή που εκδόθηκε η οδηγία, η Συνθήκη της ΕΟΚ δεν περιελάμβανε την προστασία του καταναλωτή στους καταγεγραμμένους της στόχους και οι τότε εκδιδόμενες οδηγίες ερείδονταν στο πρώην άρθρο 100, νυν 94⁴³, γιατί, κατά απαραίτητη συνθήκη, η προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών θα έπρεπε να γίνεται μόνο κατά το αναγκαίο μέτρο για τη λειτουργία της κοινής αγοράς. Κρίνεται ότι η σωρευτική αναφορά των δύο άλλων στόχων έγινε για λόγους νομιμοποίησης⁴⁴. Η προαγωγή του σε αυτοτελή στόχο έγινε με τη Συνθήκη του Μαστριχτ μόλις το 1992, ενώ με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ αναθεωρήθηκε ουσιαστικά το άρθρο 129^A και μετονομάστηκε σε 153⁴⁵, αποτελώντας μια πρόσφορη βάση θεμελίωσης των οδηγιών που σχετίζονται με την προστασία του καταναλωτή σε

³⁹ Βλ. Βαλτούδη, ό.π. 844

⁴⁰ Βλ. Ενδ. C-187/93, Συλλ. Νομολ. 1994, I-2857, 2880 σκ.17, C-155/91, Επιτροπή/Συμβουλίου, Συλλ. Νομολ. 1993, I-939, 966 σκ.7, C-426/93, Συλλ. Νομολ. 1995, I-3723, 3752 σκ.29, C-271/94, Συλλ. Νομολ. 1996, I-1689, 1711 σκ.14.

⁴¹ Έτσι Βαλτούδης, ό.π. 845.

⁴² Επίκληση των τριών αυτών στόχων και από το ΔΕΕ, C-154/00 αιτιολογική σκέψη 13^η, C-52/00 αιτιολογική σκέψη 17^η.

⁴³ «...εκδίδει οδηγίες...οι οποίες έχουν άμεση επίπτωση στην εγκαθίδρυση ή τη λειτουργία της κοινής αγοράς».

⁴⁴ Παρόλο που τα άρθρα 95 και 153 τέθηκαν σε ισχύ μετά την έκδοση της οδηγίας, υποστηρίζεται ότι μπορούν να αποτελέσουν τη βάση αυτών, δυνάμει της δυναμικής ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου. Έτσι Βαλτούδης, ό.π. 847, βλ. επίσης σελ. 850 για την αξιολόγηση των στόχων του προοιμίου.

⁴⁵ Για τις αλλαγές που επέφερε η αναθεώρηση βλ. Δέλλιο ό.π. 406

συνδυασμό με το άρθρο 95 ή και αυτοτελώς⁴⁶. Ούτε η Συνθήκη της Νίκαιας, αλλά ούτε και η Συνθήκη της Λισσαβώνας έθιξαν τα σχετικά άρθρα.

Αναγκαίο είναι στο σημείο αυτό, να εξετασθεί ποιός είναι πράγματι ο σκοπός της οδηγίας, προκειμένου να επιλεγεί η ορθή νομική βάση. Διερευνητέο είναι το ζήτημα, αν οι αποκλίσεις ως προς την ευθύνη του παραγωγού μεταξύ των εθνικών δικαίων είναι όντως σε θέση να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό ή να θέσουν εμπόδια στο ενδοενοσιακό εμπόριο και αν μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί, αν η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα αποβεί αρνητική, ότι τελικά η οδηγία είναι ελάχιστης εναρμόνισης. Το θέμα όμως της προστασίας του καταναλωτή, ανήκει στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης⁴⁷, χαρακτηρισμός κρίσιμος για τον τρόπο κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών.

α. Συντρέχουσες αρμοδιότητες και επικουρικότητα

Ως προς τις συντρέχουσες αρμοδιότητες ισχύει η αρχή της επικουρικότητας⁴⁸. Αυτό σημαίνει ότι η Ένωση δρά επικουρικά σε σχέση με τα κράτη και μόνο στο βαθμό που συντρέχει η προϋπόθεση της αναγκαιότητας αφενός, δηλαδή όταν οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατο να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη και της αποτελεσματικότητας αφετέρου, δηλαδή όταν οι στόχοι θα επιτευχθούν καλύτερα σε ενωσιακό επίπεδο (άρθρο 5 παρ 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Πρακτικά αυτό αναγνωρίζει ένα

⁴⁶ Βλ. Ρούσσο Κλ., Κοινοτικό δίκαιο των συμβάσεων, ΧρΙΔ2001, 385, για τις διαφορές ουσιαστικές και διαδικαστικές των άρθρων 94 και 95, ως νομιμοποιητικών βάσεων.

⁴⁷ Έτσι και Δέλλιος ό.π. 409, ο οποίος στηρίζει τον χαρακτηρισμό της αρμοδιότητας αυτής, ως συντρέχουσας σε δύο λόγους: 1) δεν ρυθμίζεται εξαντλητικά από διατάξεις του παράγωγου κοινοτικού δικαίου και 2) στα άρθρα 3παρ1 στ.τ' και 153 παρ1,3 ΣυνθΕΕ γίνεται λόγος μόνο για «συμβολή» του κοινοτικού δικαίου στην κατεύθυνση αυτή.

⁴⁸ Βλ. Σκανδάμη, Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003, σελ 105. Πρβλ. Ράντο Αθ., Η έννοια της αρχής της επικουρικότητας κατά τη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ΕΕΕυρΔ1995, 25, ο οποίος εντοπίζει στο πλαίσιο του άρθρου 5 τρεις επιμέρους αρχές: την αρχή της ειδικότητας, της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Βλ. ακόμη Αυγερινό Γ., Συντρέχουσα αρμοδιότητα και επικουρικότητα στο ευρωπαϊκό σύνταγμα, ΕΕΕυρΔ2004, 509επ.

«τεκμήριο αρμοδιότητας⁴⁹» των κρατών- μελών ως προς τις συντρέχουσες αρμοδιότητες. Είναι δε ιδιαίτερα αποκαλυπτικό ως προς το δισταγμό των κρατών-μελών να εξουσιοδοτήσουν εν λευκώ την Ένωση ως προς τη δικαιοπαραγωγική διαδικασία που άπτεται των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων.

Όμως η συνεπής εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας προσκρούει στην ανακήρυξη της οδηγίας ως πλήρους εναρμόνισης, εκτός εάν στοχεύει πράγματι και προεχόντως στην ακώλυτη άσκηση του ενδοενωσιακού εμπορίου, οπότε σχετίζεται με τη λειτουργία της Εσωτερικής Αγορας και άρα χαρακτηρίζεται ως αποκλειστική αρμοδιότητα, αναγκάζοντας την επικουρικότητα να υποχωρήσει. Το κατά πόσον λοιπόν τα διαφοροποιημένα εθνικά συστήματα ευθύνης του παραγωγού που δημιουργούνται μπορούν να επηρεάσουν την απρόσκοπτη λειτουργία της Αγοράς είναι ένα ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί⁵⁰.

β. Έλεγχος βάσει των άρθρων 12, 28 ΣυνθΕΕ

Η δυνατότητα θέσπισης αυστηρότερου εθνικού δικαίου θα πρέπει να περάσει επιτυχώς τον έλεγχο των άρθρων 12 και 28 ΣυνθΕΕ⁵¹, κάτι το οποίο επιτάσσει το άρθρο 10, το οποίο θέτει ως πρόσθετη προϋπόθεση της δράσης των κρατών τη μη θέση σε κίνδυνο της πραγματοποίησης των σκοπών της Συνθήκης⁵². Το άρθρο 28 καθιερώνει τον βασικό κανόνα για τη δημιουργία της Εσωτερικής Αγορας⁵³ και την υποχρέωση αποφυγής δημιουργίας προσκομμάτων στο ενδοκοινοτικό(πλέον ενδοενωσιακό) εμπόριο. Ακόμη όμως και ως προς το ζήτημα αυτό που ανάγεται στο

⁴⁹ Έτσι και Ράντος, ό.π.32.

⁵⁰ Βλ.Χ.Χρυσάνθη, Ζητήματα ευθύνης από ελαττωματικά προϊόντα, ΕΕμπΔ2006, 178 όπου τάσσεται υπέρ της άποψης του ΔΕΕ περί της σωρευτικής συνδρομής και των τριών σκοπών. Πρβλ. και Ελ.Αλεξανδρίδου, Η οδηγία της ΕΟΚ για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων, ΕΕΕυρΔ 1987, 9, όπου και εκεί υποστηρίζεται η άποψη, ότι οι διαφορετικές συνθήκες ανταγωνισμού, μπορούν να βλάψουν την λειτουργία της Κοινής Αγοράς και άρα η εναρμόνιση είναι επιβεβλημένη. Βλ. όμως και Βαλτούδη,ό.π.854, που υποστηρίζει ότι τα στατιστικά στοιχεία κυκλοφορίας χιλιάδων εμπορευμάτων στην Εσωτερική Αγορά, που δε φαίνεται να επηρεάστηκαν από τις διαφορές των εθνικών νομικών συστημάτων, αποδεικνύουν το αντίθετο.

⁵¹ Άρθρο 12 ΣυνθΕΕ: απαγόρευση διάκρισης λόγω ιθαγένειας, άρθρο 28 ΣυνθΕΕ: απαγόρευση ποσοτικών περιορισμών επί των εισαγωγών και μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος.

⁵² Βλ.Βαλτούδη, ό.π.837 ο οποίος κάνει λόγο για δύο περιορισμούς, ένα διαδικαστικό(υποχρέωση κοινοποίησης στην Επιτροπή των αυστηρότερων μιας οδηγίας εθνικών διατάξεων όταν αυτό προβλέπεται κατ' εξαίρεση από διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου)και έναν ουσιαστικό, αυτόν του άρθρου 10.

⁵³ Βλ.Δέλλιο, ό.π.414

σκληρό πυρήνα των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, το ΔΕΕ⁵⁴ έχει βρει τρόπους πραγμάτωσης της αρχής της επικουρικότητας αφήνοντας περιθώρια δράσης στον εθνικό νομοθέτη⁵⁵. Το ΔΕΕ κάνει μια στενή ερμηνεία του όρου «μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος» περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό τα ενδεχόμενα παράβασης του κοινοτικού δικαίου από τον εθνικό νομοθέτη. Επιπλέον δεν αρκείται στις δυνατότητες παρέκκλισης του άρθρου 30 από το άρθρο 28, αλλά διαπλάθει νομολογιακά και νέες⁵⁶.

Οι αυστηρότερες προϋποθέσεις της ευθύνης του παραγωγού που ισχύουν σε μια χώρα, σύμφωνα με το ΔΕΕ στις εξεταζόμενες περιπτώσεις, θίγουν την ελευθερία κυκλοφορίας των εμπορευμάτων⁵⁷. Το ίδιο πρεσβεύει και το προοίμιο της οδηγίας. Υποστηρίζεται ότι ο ορθολογικά σκεπτόμενος παραγωγός θα συνεκτιμήσει το αυστηρότερο καθεστώς της ευθύνης του και θα περιορίσει την ποσότητα των προϊόντων που θα εξάγει ή θα προβεί σε δαπάνες για τη βελτίωση της παραγωγής του⁵⁸. Η κατάσταση όμως αυτή δεν απαγορεύει στον παραγωγό να εισάγει τα προϊόντα, απλώς τον φέρνει αντιμέτωπο με ένα αυστηρό καθεστώς ευθύνης του σε περίπτωση ελαττωματικότητας αυτών⁵⁹. Δεν παρεμποδίζει με άλλα λόγια τη νόμιμη κυκλοφορία τους, αλλά έμμεσα συμβάλλει στην ποιοτική αναβάθμισή τους. Πρόκειται λοιπόν για μια έμμεση επίπτωση που δεν πληροί την προϋπόθεση της ουσιώδους δυσχέρασης της πρόσβασης του παραγωγού στην αλλοδαπή αγορά⁶⁰ που θα επέσυρε την εφαρμογή του άρθρου 28. Αλλά ούτε και το άρθρο 12 παραβιάζεται, αφού η αυστηρότερη ευθύνη απειλεί αδιακρίτως αλλοδαπούς και ημεδαπούς παραγωγούς.

⁵⁴ Βλ. αποφάσεις : C-8/74(Dassonville), Συλλ.1974, 837, C-267/1991(Bernard Keck) και C-268/1991(Daniel Mithouard), Συλλ.Νομολ.2001 I-2795.

⁵⁵ Βλ.Δέλλιο ό.π.415

⁵⁶ Όπως την έννοια της επιτακτικής ανάγκης που δικαιολογεί τη λήψη μέτρων που προστατεύουν τους καταναλωτές, ακόμη και αν εμποδίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων. Βλ. Δέλλιο ό.π.417.

⁵⁷ Έτσι και Γεωργιάδης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, σελ 107

⁵⁸ Βλ.Βαλτούδη, ό.π. 851

⁵⁹ Αντιθ. Αλεξανδρίδου, ό.π., 10 «όταν η έκταση της ευθύνης του κατασκευαστή ελατ. προϊόντων διαφέρει...τότε διαφέρουν και η αυστηρότητα ελέγχου, η έκταση της παρακολούθησης τους μετά την κυκλοφορία, τα ποσά που καταβάλλονται για ασφάλιση ευθύνης...και οι διαφορές αυτές, είναι σε θέση να βλάψουν τη λειτουργία της Κοινής Αγοράς».

⁶⁰ Βλ.Βαλτούδη, ό.π. 843

Οι διαφορετικές εθνικές ρυθμίσεις δεν πλήττουν, κατά την εδώ υποστηριζόμενη γνώμη, ούτε τον ανταγωνισμό. Μάλιστα η διαφορετικότητα των ρυθμίσεων τείνει να λειτουργήσει ευεργετικά παρά να διαστρεβλώσει τον ανταγωνισμό⁶¹.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η οδηγία αφορά προεχόντως στην προστασία του καταναλωτή⁶² και μόνο έμμεσα επηρεάζει τη λειτουργία της Εσωτερικής Αγοράς⁶³. Επομένως αφορά σε συντρέχουσα αρμοδιότητα δεδομένου ότι ως αντικειμενικός σκοπός λαμβάνεται ο κυρίαρχος μιας οδηγίας⁶⁴. Ο εθνικός νομοθέτης κατ'επιταγή της αρχής της επικουρικότητας μόνο κατ'εξαιρεση θα απεκδυθεί της νομοθετικής αρμοδιότητας του, άρα η οδηγία είναι ελάχιστης εναρμόνισης^{65, 66}.

Δ. Η οδηγία ως «ελάχιστης εναρμόνισης»

Η ελάχιστη εναρμόνιση αντιμετωπίζεται ως κανόνας-εξαιτίας των αρχών της επικουρικότητας και αναλογικότητας- από μερίδα της

⁶¹ Έτσι και Ρούσσο, ό.π. 388.

⁶² Βλ. Δέλλιο,ό.π.407, ο οποίος προχωρά στη διατύπωση της θαρραλέας άποψης, ότι πλέον η Αγορά γίνεται μέσο για την προστασία του καταναλωτή, στηριζόμενος στο αναδιατυπωμένο άρθρο 2ΣυνθΕΚ.

⁶³ Βλ. όμως και Ρούσσο, ό.π.389 όπου υποστηρίζει, ότι η προστασία του καταναλωτή δεν αποτελεί αυτοτελή σκοπό, αλλά παρεπόμενο μόνο στόχο, στην προσπάθεια προστασίας της αγοράς και ακώλυτης ανάπτυξης του ανταγωνισμού. Δεν έχει λοιπόν, η προστασία του καταναλωτή την έννοια της προστασίας του ασθενέστερου συμβαλλομένου, ως μέτρο κοινωνικής πολιτικής. Πρβλ.Κούρτη Β., Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, 2006,σελ 15. Και αυτός αντιμετωπίζει την προστασία των καταναλωτών όχι ως πρωταρχική μέριμνα της οδηγίας, αλλά ως μέσο εξισορρόπησης οικονομικών συμφερόντων.

⁶⁴ Βλ.Βαλτούδη, ό.π. 845

⁶⁵ Έτσι και Κ.Δελούκα-Ιγγλέση, Ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο του καταναλωτή, 1998, σελ 104 όπου χαρακτηρίζει ρητώς την οδηγία ως ελάχιστης εναρμόνισης, δεχόμενη ωστόσο ως βάση το άρθρο 94ΣυνθγτΛΕΕ., Βλ. και Π.Κορνηλάκη, Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, Αρμ.1990, σελ 204 και Βαλτούδη, Το νέο σχέδιο νόμου για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων και τη γενική ασφάλεια των προϊόντων, ΧρΙΔ2007, σελ583, όπου και χαρακτηρίζει την επίκληση των ελευθεριών αυτών(από το προοίμιο) ως πλασματική, προκειμένου να διευρύνει έμμεσα την περιορισμένη αρμοδιότητα των κοινοτικών οργάνων να νομοθετούν σε θέματα αστικής ευθύνης. Το ίδιο και Μπερνίτσας Π., Μελέτες προς τιμήν Νικολάου Α.Δελούκα, 1989, 658. Πρβλ. Ι. Καράκωστα, Η επίδραση του νόμου περί ευθύνης του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα στο ελληνικό δίκαιο-NoB88, σελ1369, όπου εμμέσως δέχεται την ελάχιστη εναρμόνιση, επικαλούμενος το άρθρο 13 της οδηγίας, επίσης, ο ίδιος, Ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 201 όπου σαφώς υποστηρίζει ότι σκοπός του κοινοτικού νομοθέτη είναι η εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου προστασίας. Αντιθ. Κούρτης, ό.π.12.

⁶⁶ Να σημειωθεί, ότι το γεγονός ότι η οδηγία σε ορισμένα σημεία εισάγει διακριτική ευχέρεια υπέρ των κρατών-μελών, δεν την καθιστά άνευ ετέρου ελάχιστης εναρμόνισης στο σύνολό της. Έτσι Βαλτούδης, ό.π.828.

θεωρίας⁶⁷ σε αντίθεση με την πλήρη εναρμόνιση που συνιστά την εξαίρεση. Εξάλλου, γιατί να αποκλεισθεί η ισχύς κάποιου ευνοϊκότερου για τους καταναλωτές καθεστώτος, το οποίο μάλιστα μπορεί να αποτελέσει μοχλό πίεσης για την αύξηση της προστασίας και στο πλαίσιο της Ένωσης και μάλιστα με τρόπο πρακτικά δοκιμασμένο σε εθνική έννομη τάξη⁶⁸; Άλλωστε το άρθρο 13 της οδηγίας ορίζει ρητά ότι: « η παρούσα οδηγία δε θίγει τα δικαιώματα που ενδέχεται να έχει ο ζημιωθείς βάσει του δικαίου περί ενδοσυμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης ή βάσει ειδικού καθεστώτος ευθύνης που τυχόν ισχύει κατά τη στιγμή της κοινοποίησης της οδηγίας». Η αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή που δίνει το ΔΕΕ⁶⁹ ότι δηλαδή η ευχέρεια αυτή καλύπτει περιπτώσεις που στηρίζονται σε διαφορετική βάση, εφόσον πρόκειται για συμβατική ή εξωσυμβατική ευθύνη, ή ότι το ειδικό καθεστώς ευθύνης περιορίζεται σε ένα συγκεκριμένο τομέα παραγωγής παραπέμποντας στην 13^η αιτιολογική σκέψη του προοιμίου⁷⁰ νομίζουμε ότι είναι μεθοδολογικά εσφαλμένη. Ως προς το πρώτο, εισάγει έναν περιορισμό που δεν περιλαμβάνεται στο άρθρο 13, το οποίο δεν κάνει καμμία διάκριση⁷¹. Ως προς το δεύτερο, το γεγονός ότι αναφέρονται τα φαρμακευτικά προϊόντα δε σημαίνει ότι η δυνατότητα παρέκκλισης αφορά μόνο σε αυτά, καθώς η λέξη «επίσης»

⁶⁷ Βλ. Δέλλιο, ό.π.426, ο οποίος εντοπίζει το θέμα κυρίως ως ζήτημα νομικής βάσης, η οποία θα έπρεπε να είναι το άρθρο 95 και όχι το 94. Καταλήγει όμως στο ίδιο συμπέρασμα, ότι μόνο κατ'εξαίρεση μια οδηγία προστασίας καταναλωτών θα μπορούσε να είναι πλήρους εναρμόνισης, αν τα μέτρα είχαν κυρίαρχο και όχι δευτερεύοντα σκοπό την προστασία της Αγοράς. Βλ. και Βαλτούδη ό.π.860. Βλ. όμως και Χρυσάνθη ό.π.178.

⁶⁸ Βλ. Ρούσσο, ό.π. 396, που διαπιστώνει, ότι πολλές φορές παρατηρείται το φαινόμενο η επέμβαση του κοινοτικού νομοθέτη να αποβλέπει ουσιαστικώς στην πανευρωπαϊκή γενίκευση ορισμένων ρυθμίσεων, οι οποίες ήδη υπάρχουν σε ορισμένες από τις έννομες τάξεις των κρατών μελών. Πρβλ. και Δέλλιο, ό.π. 421, ο οποίος στα πλαίσια της ίδιας προβληματικής, κάνει λόγο για αξιολογική επικοινωνία μεταξύ εθνικών και κοινοτικών αντιλήψεων και σελ 422, όπου αναφέρει το παράδειγμα της γερμανικής νομολογίας για την προστασία του εγγυητή τραπεζικών δανείων, η οποία επηρέασε την οδηγία 87/102.

⁶⁹ C-154/00 αιτιολογική σκέψη 19^η, C-52/00 αιτιολογική σκέψη 22^η.

⁷⁰ 13^η αιτιολογική σκέψη: «... ότι οι διατάξεις αυτές στο μέτρο που επιδιώκουν, επίσης την προστασία των καταναλωτών δεν θα πρέπει να θίγονται από την παρούσα οδηγία, ότι εφόσον η αποτελεσματική προστασία στον τομέα των φαρμακευτικών προϊόντων εξασφαλίζεται ήδη θα πρέπει *επίσης* να παραμείνει δυνατή η έγερση αγωγής βάσει του καθεστώτος αυτού».

⁷¹ Ως αντεπιχείρημα, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι το προοίμιο της οδηγίας, και μάλιστα δεν είναι νομικά δεσμευτικό, πλην όμως μπορεί να συνεισφέρει στην ερμηνεία του κυρίου μέρους της οδηγίας. Αυτό όμως, θα μπορούσε να αποκρουσθεί, δεδομένου ότι δε νοείται ένας τόσο δραστηριός περιορισμός, να περιέχεται στο προοίμιο, όχι όμως στον κύριο κορμό της οδηγίας.

υποδεικνύει ότι η ελάχιστη εναρμόνιση ισχύει και για αυτά και όχι μόνο για αυτά⁷².

Καταληκτικά ας αναφερθεί ότι το ΔΕΕ ερμηνεύει δεσμευτικά το ενωσιακό δίκαιο και το κράτος υποχρεούται εκ της Συνθήκης να συμμορφωθεί προς την απόφασή του, αλλιώς προβλέπεται η επιβολή χρηματικής ποινής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η προϋπόθεση της ζημίας

A. Γενικά

Για τη θεμελίωση της ευθύνης του παραγωγού απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πρόκληση ζημίας⁷³. Ως ζημία ορίζεται η πρόκληση δυσμενούς μεταβολής των υλικών ή άυλων αγαθών ενός προσώπου⁷⁴ που προκαλείται από το ελάττωμα του προϊόντος. Στο νόμο 2251/1994, όπως αυτός τροποποιήθηκε με το ν.3587/2007, σημειώνουμε δύο κατηγορίες ζημιών: 1) την *περιουσιακή*, που ορίζεται στην παράγραφο 6 του άρθρου 6 και διακρίνεται περαιτέρω σε ζημία στο πρόσωπο (περίπτωση α) και υλική ζημία σε περιουσιακά στοιχεία, πλην του ελαττωματικού (περίπτωση β), και 2) την *μη περιουσιακή*, που ορίζεται στην παράγραφο 7 του ίδιου άρθρου και περιλαμβάνει την χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης και ψυχικής οδύνης.

Εισαγωγικά να λεχθεί ότι η έννοια της ζημίας όπως την προσδιόρισε ο κοινοτικός νομοθέτης είναι στενότερη σε σχέση με την έννοια της ζημίας

⁷² Βλ. και Βαλτούδη, ό.π.856, ο οποίος θεωρεί ότι η αναφορά στο ειδικό καθεστώς που ισχύει για τα φαρμακευτικά προϊόντα, συνιστά εξειδίκευση της γενικής αρχής, που καταγράφεται στο άρθρο 13 και στις δύο πρώτες ημιπερίόδους της 13¹⁵ σκέψης του προοιμίου της οδηγίας. Βλ. και Αλεξανδρίδου, ό.π.33.

⁷³ Άρθρο 6 παρ 1 ν.2251/94: « Ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του».

⁷⁴ Βλ. Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό, 2002, 516, Σταθόπουλο, Επιτομή γενικού ενοχικού δικαίου 2004, 164.

στο κοινό δίκαιο. Δεν περιλαμβάνονται σε αυτήν οι περιουσιακές ζημιές που ανάγονται άμεσα στην ελαττωματικότητα του πράγματος και συνδέονται με διάγνωση συμβατικών προσδοκιών⁷⁵. Σε σχέση με την υλική ζημία τίθενται ορισμένοι περιορισμοί. Εξαιρούνται του προστατευτικού πεδίου η ζημία στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν -η οποία καλύπτεται από τις γενικές διατάξεις- και η ζημία που δεν υπερβαίνει το ποσό των 500 ευρώ. Τέλος, η ζημία θα πρέπει να αφορά περιουσιακό στοιχείο, το οποίο κατά τη φύση του προοριζόταν και πράγματι χρησιμοποιήθηκε από τον ζημιωθέντα για προσωπική χρήση ή κατανάλωση. Τα παραπάνω θα αναλυθούν στα σχετικό κεφάλαιο.

B. Προστατευόμενα έννομα αγαθά

Στο σημείο αυτό της ανάλυσης είναι αναγκαίο να εξετασθούν τα προστατευόμενα από τη διάταξη έννομα αγαθά, για να καθορισθεί μέσω αυτών η έκταση της αποκαταστατέας ζημίας. Για να χαρακτηριστεί η προκληθείσα ζημία ως αποκαταστατέα, πρόκριμα συνιστά το να χαρακτηριστεί και το προσβαλλόμενο αγαθό ως έννομο και προστατευτέο από το βεληνεκές της διάταξης που ιδρύει το νόμιμο λόγο ευθύνης⁷⁶. Προστατευόμενα έννομα αγαθά είναι η ζωή, η υγεία, η σωματική ακεραιότητα, τα πράγματα -πλην του ελαττωματικού- και η περιουσία, εφόσον θίγεται εξαιτίας της βλάβης ή της καταστροφής που επέφερε το ελαττωματικό προϊόν σε ένα από τα προαναφερθέντα έννομα αγαθά⁷⁷. Η περιουσιακή δηλαδή κατάσταση του ζημιωθέντος προστατεύεται μόνο υπό την προϋπόθεση ότι η μείωσή της οφείλεται στην προσβολή ενός από τα προστατευόμενα έννομα αγαθά. Η άμεση περιουσιακή ζημία, εφόσον δεν απορρέει από την προσβολή των προστατευόμενων εννόμων αγαθών, δεν αποκαθίσταται⁷⁸. Δηλαδή, η άμεση περιουσιακή ζημία που προκύπτει από τη βλάβη του ίδιου του ελαττωματικού πράγματος δεν αποκαθίσταται, εφόσον το ίδιο το ελαττωματικό πράγμα δεν προστατεύεται.

Γ. Αποκατάσταση ζημιών που προσβάλλουν το διαφέρον ακεραιότητας και όχι το διαφέρον εκπληρώσεως

⁷⁵ Βλ.Καράκωστα, Ευθύνη παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 201

⁷⁶ Άρθρο 6 παρ 1, 6 ν.2251/1994.

⁷⁷ Βλ.Καράκωστα, ό.π.202.

⁷⁸ Βλ.Καράκωστα, ό.π.203.

Δεν καλύπτονται οι πρωτογενώς, καθαρά περιουσιακές ζημιές, δηλαδή εκείνες που επέρχονται λόγω διάψευσης της εμπιστοσύνης του αγοραστή ως προς την καταλληλότητα του πράγματος. Οι ζημιές αυτές απορρέουν από την ελαττωματικότητα του πράγματος καθεαυτή. Πρόκειται για ζημιές που προσβάλλουν το διαφέρον εκπλήρωσης του αγοραστή. Όμως το διαφέρον εκπλήρωσης αποκαθίσταται από το δίκαιο των συμβάσεων⁷⁹. Η αποκατάστασή του προϋποθέτει έγκυρη σύμβαση και ο δικαιούχος απαιτεί αυτά που θα είχε, αν είχε εξελιχθεί ομαλά ο συμβατικός δεσμός και είχε εκπληρωθεί προσηκόντως η παροχή. Εν προκειμένω, δεν αποκλείεται να υπάρχει συμβατικός δεσμός μεταξύ του παραγωγού και του αγοραστή, όμως ο νόμος του καταναλωτή δεν ενδιαφέρεται να αλλάξει τους κανόνες της ενδοσυμβατικής και της αδικοπρακτικής ευθύνης, αλλά να καλύψει τα κενά και τις αδυναμίες που παρουσιάζουν^{80,81}.

Δε συμβαίνει όμως το ίδιο με το διαφέρον ακεραιότητας⁸². Με τον όρο αυτό περιγράφεται το συμφέρον κάθε κοινωνού να διατηρεί το προσωπικό του status quo δηλαδή, το ενδιαφέρον του ως προς τη διατήρηση των εννόμων αγαθών του⁸³. Στόχος του ειδικού νόμου είναι η προστασία του διαφέροντος ακεραιότητας και όχι η αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας του αγοραστή του ελαττωματικού προϊόντος λόγω της υπαξίας που ενσωματώνει το ελάττωμα⁸⁴, γιατί τότε προσβάλλεται το διαφέρον εκπλήρωσης, το οποίο όπως ειπώθηκε ανωτέρω δεν αποκαθίσταται με τον ειδικό νόμο. Αν λοιπόν εξαιτίας ενός ελαττωματικού προϊόντος προκληθεί βλάβη στην υγεία, τότε προσβάλλεται το διαφέρον ακεραιότητας και η ζημία πρέπει να ανορθωθεί. Η υγεία είναι έτερο του ελαττωματικού

⁷⁹ Βλ. Ρόκα, Ευθύνη για τα προϊόντα, 1997, 260επ. και Βαλτούδη, ό.π.384.

⁸⁰ Βλ. Μυλωνά, Η ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, ΝοΒ, 1987, 1490.

⁸¹ Για παράδειγμα, λόγω της δυσκολίας απόδειξης του πταίσματος του παραγωγού στα πλαίσια της ΑΚ 914-δεδομένης της συχνής ανυπαρξίας συμβατικού δεσμού μεταξύ του αγοραστή και του παραγωγού, λόγω της μεσολάβησης ενδιάμεσων εμπόρων- εισήγαγε στο άρθρο 6, την αντικειμενική ευθύνη.

⁸² Βλ. Καράκωστα, ό.π.201, που το συνδέει με τον αδικοπρακτικό χαρακτήρα της ευθύνης.

⁸³ Βλ. Πουλιάδη Αθ., Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους της αποδείξεως, ΝοΒ1987, 473-475. Πρβλ., Βαλτούδη, ό.π.270επ. και Καράκωστα, ό.π.201, ο οποίος υποστηρίζει, ότι τα έννομα αγαθά που εντάσσονται στο πεδίο προστασίας της διάταξης, καθορίζονται από το γενικό διαφέρον ακεραιότητας.

⁸⁴ Έτσι και Βαλτούδης, ό.π.269.

πράγματος έννομο αγαθό, το οποίο κείται εντός της προστατευτικής εμβέλειας της διάταξης.

Στη ρυθμιστική εμβέλεια του άρθρου 6 υπάγονται μόνο οι περαιτέρω περιουσιακές ζημίες που ανάγονται έμμεσα στην ελαττωματικότητα του προϊόντος και προκύπτουν από την προσβολή που προκαλεί το ελαττωματικό προϊόν σε άλλα έννομα αγαθά⁸⁵. Πρόκειται για περαιτέρω ζημίες που προκύπτουν από την προσβολή άλλων εννόμων αγαθών μέσω του ελαττωματικού πράγματος⁸⁶.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ζημία στο πρόσωπο

⁸⁵ Βλ. Βαλτούδη, Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα, 1999, 270.

⁸⁶ Βλ. Πουλιάδη Αθ., Η ανάκληση επικίνδυνων προϊόντων, 1988, 41.

Άρθρο 6 παρ 6 ν.2251/1994 : «*Στη ζημία της παραγράφου 1 περιλαμβάνεται:α)η ζημία λόγω θανάτου ή σωματικής βλάβης*»

A. Δικαιούχοι

Το προστατευτικό πεδίο της περίπτωσης (α) που αφορά στις ζημίες στο πρόσωπο είναι ευρύτερο από αυτό της περίπτωσης (β) που αφορά στις ζημίες λόγω βλάβης ή καταστροφής περιουσιακού στοιχείου του καταναλωτή. Όσον αφορά στη ζημία στο πρόσωπο, ο νόμος σιωπά σε σχέση με το πρόσωπο του ζημιωθέντος⁸⁷. Γίνεται όμως δεκτό, αξιοποιώντας συστηματικά και τελλογικά κριτήρια ότι στην πρώτη περίπτωση δε μας ενδιαφέρει το πρόσωπο του ζημιωθέντος από την άποψη ότι ζημιωθείς μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε. Αξίωση αποζημίωσης δεν έχει μόνο ο καταναλωτής, αλλά κάθε πρόσωπο που είτε χρησιμοποιεί το ελαττωματικό πράγμα(χωρίς να είναι απαραίτητο να πληρούται ο ορισμός του καταναλωτή-άρθρο1 παρ.4-), είτε δεν έχει καμία απολύτως σχέση με αυτό(αθώος παρευρισκόμενος/innocent bystander)⁸⁸.

Συμπεραίνουμε ότι σε αυτό το είδος ζημίας ο ορισμός του καταναλωτή δεν μπορεί να δράσει προσδιοριστικά, πολλώ δε μάλλον περιοριστικά σε σχέση με τους δικαιούχους αποζημίωσης. Πρόκειται για μια διαφοροποίηση αξιολογικά χρωματισμένη. Ο νομοθέτης κρίνει ότι οι ζημίες στο πρόσωπο είναι κρισιμότερες εν συγκρίσει με τις ζημίες σε άλλα περιουσιακά αγαθά και για το λόγο αυτό επιθυμεί να καλύπτονται άνευ ετέρου⁸⁹.

B. Μη θέση ανώτατου ορίου ευθύνης από το ν. 2251/94

⁸⁷ Βλ.Αυγουστιανίκη, σε Κοινοτικό αστικό δίκαιο 1, 147, Καράκωστα Ι., Ευθύνη παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 206, Αλεξανδρίδου, Η οδηγία της ΕΟΚ για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων, ΕΕΕυρΔ1987,18, Πρβλ.Κοντογεωργάκη σε Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, 528.

⁸⁸ Βλ.Αλεξανδρίδου, ό.π.18, που αναφέρει ότι η ευθύνη του παραγωγού για τις ζημίες λόγω θανάτου ή σωματικής βλάβης, αφορά όχι μόνο τον ιδιώτη καταναλωτή, αλλά και τον έμπορο που προμηθεύτηκε το προϊόν, για την επαγγελματική του δραστηριότητα, τον εργαζόμενο που το χρησιμοποιεί και τον τρίτο που δεν έχει καμία σχέση με αυτό.

⁸⁹ Βλ. και Βαλτούδη, Το νέο σχέδιο νόμου για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων και τη γενική ασφάλεια των προϊόντων, ΧρΙΔ2007, 587, ο οποίος υποστηρίζει την ουσιαστική αυτονομία της παραγράφου 6, για τη ζημία στο πρόσωπο, σε σχέση με το δίκαιο της προστασίας του καταναλωτή.

Ο παραγωγός υποχρεούται να καλύψει την κάθε ζημία στο πρόσωπο, την οφειλόμενη αιτιωδώς στο ελάττωμα του προϊόντος του. Ο Έλληνας νομοθέτης κατά τη μεταφορά της οδηγίας 85/374 δεν έκανε χρήση της διακριτικής ευχέρειας του άρθρου 16 που του παρείχε τη δυνατότητα να θέσει ως ανώτατο όριο ευθύνης του παραγωγού λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών που οφείλονται σε πανομοιότυπα προϊόντα με το ίδιο ελάττωμα τα 70 εκατ.ECU⁹⁰. Η επιλογή αυτή οδηγεί σε έναν προωθημένο βαθμό προστασίας του καταναλωτή, πλην όμως για την εμβέλεια της παραγωγικής δραστηριότητας στην Ελλάδα όπου δραστηριοποιούνται μικρομεσαίες κυρίως επιχειρήσεις μπορεί να λειτουργήσει ως δαμόκλειος σπάθη για τους παραγωγούς. Ως σχόλιο να λεχθεί ότι γενικώς από την πλευρά του νομοθέτη υπάρχει έντονη θέληση προστασίας του καταναλωτή-γεγονός που αποδεικνύεται και από την επιμονή του να αντιμετωπίζει την οδηγία ως ελάχιστης εναρμόνισης-, όμως θα πρέπει το εύρος της προστασίας, να έχει αντίκρουσμα στην ελληνική πραγματικότητα.

Γ. Αποκλεισμός της ευθύνης

α. Επέλευση της βλάβης πριν από τη θέση του προϊόντος σε κυκλοφορία

Τη μόνη περίπτωση αποκλεισμού της ευθύνης του παραγωγού ως προς τις ζημίες σε πρόσωπα φαίνεται να αποτελεί αυτή κατά την οποία η βλάβη επήλθε πριν τη θέση του προϊόντος σε κυκλοφορία. Δικαιολογητικό λόγο αυτού του περιορισμού αποτελεί το ότι προϋπόθεση της ευθύνης του παραγωγού είναι η κυκλοφορία του προϊόντος και μάλιστα από τον ίδιο τον παραγωγό. Να σημειωθεί ότι αγωγή αποζημίωσης μπορεί να εγερθεί δικονομικά, δηλαδή θα είναι παραδεκτή, όμως ο παραγωγός μπορεί να προτείνει ως ένσταση δικαιোকωλυτική⁹¹ το λόγο απαλλαγής του και η αγωγή θα απορριφθεί ως νόμω αβάσιμη. Πρακτική εφαρμογή η παραπάνω περίπτωση θα έχει σε περιπτώσεις ζημιωθέντων υπαλλήλων και

⁹⁰ Βλ.Κ.Δελούκα-Ιγγλέση, Ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο του καταναλωτή, 1998, 117, όπου εκφράζει τους φόβους της, μήπως η χώρα δεν είναι έτοιμη να δεχθεί μια τόσο επιβαρυντική ρύθμιση ή μήπως τελικά το κόστος των υψηλών ασφαλίσεων το επωμισθούν τελικά οι καταναλωτές.

⁹¹ Βλ. Κλαμαρή/Κουσουύλη, Αστικό δικονομικό δίκαιο, 2008, σελ 61 για την έννοια των ενστάσεων.

συνεργατών του παραγωγού ή σε επισκέπτες όσο διαρκεί η παραγωγική διαδικασία ή και όταν έχει ολοκληρωθεί, πάντως σε κάθε περίπτωση πριν την κυκλοφορία⁹².

β. Αμφισβητούμενη θέση του προϊόντος σε κυκλοφορία

Πρόβλημα γεννάται όταν η θέση σε κυκλοφορία είναι αμφισβητούμενη, για παράδειγμα σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που ο καταμερισμός της εργασίας γίνεται με κάθετο τρόπο. Δηλαδή, η παραγωγή χωρίζεται σε στάδια, οπότε αν κατά το πρώτο στάδιο παραχθεί ελαττωματικό πράγμα μπορεί κατά τη μεταφορά του στο δεύτερο στάδιο να προκαλέσει ζημίες σε πρόσωπα (κυρίως σε υπαλλήλους της επιχείρησης). Ορθότερο είναι νομίζουμε η ευθύνη να μην καλύπτει και αυτές τις περιπτώσεις. Η θέση σε κυκλοφορία έχει την έννοια ότι διατίθεται στο αγοραστικό κοινό ένα προϊόν που έχει φτάσει στην τελική μορφή του, έχει περάσει από όλα τα στάδια επεξεργασίας και ελέγχου και ο παραγωγός αναλαμβάνει τον κίνδυνο της κυκλοφορίας του. Σε περιπτώσεις όμως κάθετης παραγωγής το προϊόν είναι ημιτελές και χρήζει βελτιώσεως και τελειοποίησης και θα ήταν ανεπιεικές για τον παραγωγό να αναλαμβάνει και αυτήν την ευθύνη⁹³.

γ. Παραγωγή προϊόντος για ίδια της επιχείρησης χρήση

Διαφορετική κρίνουμε ότι είναι η περίπτωση κατά την οποία παράγεται ένα προϊόν για χρήση εντός της επιχείρησης. Σε αυτήν την περίπτωση το προϊόν έχει φτάσει στην «τέλεια» μορφή του και δεν χωρεί περαιτέρω επεξεργασία. Επομένως ο παραγωγός θα πρέπει κατά καλή πίστη να διαθέτει-ακόμη και στα πλαίσια της ίδιας της επιχείρησης- ασφαλή προϊόντα. Η περίπτωση αυτή ομοιάζει ιδιαίτερα με την κυκλοφορία του προϊόντος στην αγορά, καθώς και στις δύο περιπτώσεις το προϊόν κρίνεται έτοιμο και καταλληλο προς χρήση. Άλλωστε, το έννομο αγαθό της ζωής είναι αστάθμητο και δεν θα πρέπει να απολαμβάνει διαφορετικής προστασίας, ανάλογα με το αν η χρήση γίνεται από υπαλλήλους της επιχείρησης ή από εξωτερικούς.

⁹² Βλ. Καράκωστα, ό.π., 207.

⁹³ Βλ. όμως και Καράκωστα, ό.π., 207 που υποστηρίζει ότι και αυτή η περίπτωση θα πρέπει να εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του νόμου, ιδιαιτέρως δε όταν η ζημία επέρχεται σε τρίτα πρόσωπα εκτός παραγωγής.

Δ. Περιθώρια προσδιορισμού της έννοιας της ζημίας από τον εθνικό νομοθέτη σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ

Εξεταστέα κρίνεται στο παρόν σημείο η φύση και το εύρος της αποκαταστατέας ζημίας. Ούτε στο ν.2251/1994, αλλά ούτε και στην οδηγία⁹⁴, ⁹⁵ συγκεκριμενοποιείται η έννοια της ζημίας⁹⁶. Ο κοινοτικός νομοθέτης απέφυγε να θεσπίσει ιδιαίτερους, κοινούς για όλα τα κράτη-μέλη κανόνες που να αφορούν την αποζημίωση, αφήνοντας το θέμα να ρυθμιστεί από τους κανόνες του εθνικού δικαίου του κάθε κράτους-μέλους⁹⁷. Αναγκαίο επομένως, να ανατρέξουμε στα γενικώς ισχύοντα στο κοινό ελληνικό δίκαιο.⁹⁸

Διαφοριστική κρίνεται η απόφαση C-203/1999⁹⁹ του ΔΕΕ ως προς τα περιθώρια προσδιορισμού της έννοιας της ζημίας που διαθέτει ο εθνικός δικαστής κατά την εφαρμογή του νόμου για την ευθύνη του παραγωγού, τα οποία δεν είναι τόσο ευρέα όσο εκ πρώτης όψεως συνάγονται από την αποχή του κοινοτικού νομοθέτη από τον ακριβή προσδιορισμό τους. Τα πραγματικά περιστατικά έχουν εν ολίγοις ως εξής: ο H.Veedfald επρόκειτο να υποβληθεί σε μεταμόσχευση νεφρού¹⁰⁰ λόγω όμως της ελαττωματικότητας του υγρού, με το οποίο είχε διαποτισθεί ο νεφρός, ο τελευταίος αχρηστεύθηκε και κατέστη ακατάλληλος προς μεταμόσχευση. Σε σχετικό προδικαστικό ερώτημα ως προς τη ζημία το ΔΕΕ απεφάνθη ότι ναι μεν ο ακριβής προσδιορισμός των δύο τύπων ζημιών(εννοεί ζημία σε πρόσωπο και ζημία σε πράγματα) αφήνεται κατά τα λοιπά στους εθνικούς

⁹⁴ Το άρθρο 9 της οδηγίας, περίπτωση (α), ως προς τη ζημία στο πρόσωπο, ορίζει λακωνικά ότι ζημία κατά την έννοια της οδηγίας σημαίνει ζημία λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών.

⁹⁵ Βλ. Κοντογεωργάκη, *ό.π.*, 530, που παρατηρεί ότι, ενώ η οδηγία απαριθμεί τις διάφορες κατηγορίες ζημιών που καλύπτει...δεν προβαίνει σε ακριβή προσδιορισμό της έννοιας αυτών των τύπων ζημιών, αλλά τον αφήνει κατά τα λοιπά στους εθνικούς νομοθέτες.

⁹⁶ Σε αντίθεση με την έννοια του παραγωγού, του προϊόντος και της ελαττωματικότητας, που ορίζονται αυτόνομα από την οδηγία, στις παραγράφους 2 και 5 αντίστοιχα του άρθρου 6.

⁹⁷ Βλ. Ρόκα Ι., *Ευθύνη για τα προϊόντα*, 1997, 257

⁹⁸ Βλ. και Ρόκα Ι., *ό.π.*, 259. Πρβλ.Μυλωνά Δ., *Η ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα*, ΝοΒ1987, 1490.

⁹⁹ Συλλ.Νομολ.2001, I-3569=Αρμ2001, 1300επ=ΕλλΔνη2002,1523επ.

¹⁰⁰ Ο νεφρός είχε ήδη αφαιρεθεί από το σώμα του δότη και το ζήτημα της ζημίας ανέκυπτε σε σχέση με το δέκτη του οργάνου.

νομοθέτες, πλην όμως η εφαρμογή των εθνικών διατάξεων δεν μπορεί να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας και ο εθνικός δικαστής οφείλει να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο με γνώμονα το γράμμα και τους σκοπούς της οδηγίας¹⁰¹. Τα άρθρα 1 και 9 της οδηγίας, συνεχίζει το ΔΕΕ, αναφέρουν περιοριστικά τις κατηγορίες των ζημιών. Το εθνικό δικαστήριο δεν έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί αποζημίωση δυνάμει της οδηγίας με το σκεπτικό ότι, ενώ πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις η προκληθείσα ζημία δεν εμπίπτει σε καμία από τις δύο κατηγορίες¹⁰².

Ε. Αποκαταστατέα ζημία – Νόμιμος λόγος ευθύνης

Στρεφόμενοι ξανά στο άρθρο 6 παρ. 6, περ. α' του ν.2251/1994 παρατηρούμε ότι αποκαταστατέα δεν είναι μόνο η ζημία που επέρχεται στο επιμέρους αγαθό¹⁰³, δηλαδή στο ίδιο το πρόσωπο, όπως αποκατάσταση εξόδων κηδείας ή καταβολή νοσηλίων, αλλά και η περαιτέρω εξαιτίας της βλάβης του προσώπου περιουσιακή ζημία, όπως αποζημίωση για στέρηση διατροφής, διαφυγόν κέρδος λόγω αποχής από την εργασία κ.λπ.¹⁰⁴

Ελλείπει ειδικής διάταξης της οδηγίας αλλά και του ν.2251/1994, για να ανευρεθούν τα κονδύλια που αποκαθίστανται θα ανατρέξουμε στα άρθρα 928-930 ΑΚ. Κρίνεται αναγκαίο να σημειωθεί ότι οι προϋποθέσεις της ευθύνης ορίζονται από το άρθρο 6 του ειδικού νόμου, άρα-εκτός των άλλων- η ευθύνη εξακολουθεί να είναι αντικειμενική. Στη δεδομένη περίπτωση ο νόμιμος λόγος ευθύνης είναι αυτός του άρθρου 6. Η επισήμανση αυτή γίνεται δεδομένου ότι οι ΑΚ 928-929 προϋποθέτουν ήδη θεμελιωμένη αξίωση αποζημίωσης σε άλλα άρθρα. Δηλαδή, δε θεμελιώνουν καθεαυτές νόμιμο λόγο ευθύνης, απλώς καθορίζουν σε ένα μεταγενέστερο επίπεδο, την έκταση μιας θεμελιωμένης σε άλλη διάταξη αξίωσης αποζημίωσης. Επομένως, εφαρμόζονται κατ'ανάγκη σε συνδυασμό με άλλες διατάξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ζημία λόγω θανάτου

¹⁰¹ Βλ. αιτιολογική σκέψη 27.

¹⁰² Βλ. αιτιολογική σκέψη 33.

¹⁰³ Βλ. Καράκωστα, Η ζημία στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΔΕΕ, 2007, 529.

¹⁰⁴ Βλ. Καράκωστα, ό.π. (Η ευθύνη) 207.

A. Προσδιορισμός των κονδυλίων της αποζημίωσης από την Α.Κ. 928

Η ΑΚ 928 καθορίζει τα κονδύλια που περιλαμβάνει η αποζημίωση, όταν εξαιτίας της ελαττωματικότητας επήλθε θάνατος προσώπου. Σύμφωνα με την κρατούσα στη θεωρία άποψη¹⁰⁵ αποκαθίσταται μόνο η ζημία του αμέσως ζημιωθέντος. Οι εμμέσως ζημιωθέντες αποκαθίστανται μόνο στην περίπτωση κατά την οποία ρητώς αυτό ορίζεται στο νόμο.

Αμέσως ζημιωθείς είναι ο φορέας του εννόμου αγαθού που προσβλήθηκε¹⁰⁶, ενώ εμμέσως ζημιωθείς είναι το πρόσωπο που προσβάλλεται συνηθώς στην περιουσία του κατά τρόπο αντανakλαστικό από την αδικοπραξία που κατευθύνεται άμεσα κατά των εννόμων αγαθών άλλου προσώπου που εμπίπτουν στον προστατευτικό σκοπό του νόμου. Το ζεύγος του αμέσως-εμμέσως ζημιωθέντος συνδέεται όμως, κατά την ορθότερη και αντίθετη με την κρατούσα άποψη, με το εύρος του προστατευτικού σκοπού της θεμελιωτικής της αποζημίωσης διάταξης και αφορά στο φορέα του προσβληθέντος εννόμου αγαθού¹⁰⁷. Απαραίτητη κρίνεται η εξής διευκρίνιση: το ζεύγος άμεση-έμμεση ζημία-το οποίο σχετίζεται με το προσβληθέν έννομο αγαθό- δεν ταυτίζεται εννοιολογικά με το ζεύγος αμέσως-εμμέσως ζημιωθείς¹⁰⁸ και λανθασμένα γίνεται συχνά χρήση των όρων αυτών, εναλλακτικά από τη νομολογία¹⁰⁹.

Η κρατούσα θέση αντλεί a contrario επιχείρημα από τις ΑΚ 928-929 για να υποστηρίξει ότι η αναφορά στις περιπτώσεις κάλυψης της ζημίας

¹⁰⁵ Βλ. Φίλιο Π., Ενοχικό δίκαιο, ειδικό μέρος, τόμος 2, ημίτομος 2, 2005, 412. Πρβλ. Γεωργιάδη Γ. σε Σύντομη ερμηνεία του αστικού κώδικα (Απ. Γεωργιάδη), 2010, 1890, Γεωργιάδου Μ. σε Ερμηνεία αστικού κώδικα (Καράκωστα), 2009, 1126, Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό δίκαιο 1, 2002, 610, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό 2, 1992, 242. Πρβλ. Γεωργιάδη Απ. Σε Αστικό κώδικα Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, σελ. 788. Βλ. όμως και Ζέπο Π., Ενοχικόν δίκαιον, β' μέρος ειδικόν, 1965, ο οποίος υποστηρίζει ότι από την ευρεία διατύπωση της ΑΚ 914 σε συνδυασμό με τις ΑΚ 928, 929 προκύπτει ότι κάθε τρίτος-ζημιωθείς δικαιούται αποζημίωσης.

¹⁰⁶ Αμέσως ζημιωθείς είναι και αυτός, που παρόλο που δεν είναι το κύριο θύμα της αδικοπραξίας, υπέστη άμεσα βλάβη, αν όχι από το ζημιογόνο γεγονός καθαυτό, από το αποτέλεσμα της αδικοπραξίας που στρέφεται κατά άλλου. Αυτή η έννοια του αμέσως ζημιωθέντος συναντάται λ.χ. στις ζημίες από σοκ. Βλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό δίκαιο 2, 1992, 243-244.

¹⁰⁷ Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 925/2007, Ισοκράτης, ΑΠ 5/2006, ΧρΙΔ2006, 413, ΑΠ 153/2005, Ισοκράτης.

¹⁰⁸ Βλ. Κορνηλάκη, ό.π. 519.

¹⁰⁹ Είναι διαφορετικό το ζήτημα αν αποκαθίσταται και η ζημία εκείνου που ζημιώθηκε έμμεσα από την αδικοπραξία, από το αν ο αμέσως ζημιωθείς, μπορεί να ζητήσει την αποκατάσταση και της έμμεσης ζημίας του. Βλ. Κατρά, Αγωγές αστικού κώδικα και ενστάσεις, 2010, 858.

τρίτων είναι περιοριστική και καταγράφεται, γιατί συνιστά την εξαίρεση και ότι σε όλες τις άλλες περιπτώσεις που δεν γίνεται ρητή αναφορά στους εμμέσως ζημιωθέντες δεν προστατεύονται¹¹⁰. Το επιχείρημα αυτό κρίνεται ως ιδιαίτερα φορμαλιστικό.

Ο ν.1961/91 (άρθρο 8 παρ.4) όριζε ρητώς ότι η έννοια της ζημίας περιελάμβανε και τις ζημίες τρίτων προσώπων σύμφωνα με τις διατάξεις των ΑΚ 928-930. Ο ν.2251/94 ούτε πριν, αλλά ούτε και μετά την τροποποίησή του με το ν.3587/07 παραπέμπει σε αυτές τις διατάξεις, αλλά ούτε κάνει λόγο για αποκατάσταση ζημιών τρίτων προσώπων. Γίνεται όμως δεκτό ότι παρά τη σιωπή του νόμου, οι προαναφερθείσες διατάξεις εφαρμόζονται και με το νέο καθεστώς¹¹¹.

Σχετικά με τη διάταξη 928 ΑΚ παραπέμπουμε στα γενικώς ισχύοντα στο κοινό δίκαιο. Θα περιορισθούμε να αναφερθούμε μόνο σε κάποια στοιχεία της διάταξης, αφού η εφαρμογή της δεν διαφοροποιείται ανάλογα με το αν νόμιμος λόγος ευθύνης είναι το άρθρο 6 του ειδικού νόμου ή κάποια άλλη διάταξη(λ.χ.925 ΑΚ). Στο πρώτο εδάφιο αναφέρεται στην αποκατάσταση ζημιών που έχουν ήδη επέλθει(λ.χ. νοσήλια), ενώ στο δεύτερο σε μελλοντικές ζημίες(λ.χ. στέρηση διατροφής).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση όπου η θανάτωση αφίσταται χρονικά της ζημιογόνου πράξεως του ζημιώσαντος. Επέρχεται δηλαδή, πρώτα ο τραυματισμός του ζημιωθέντος από το ελαττωματικό προϊόν και στη συνέχεια η θανάτωση. Θα πρέπει εν προκειμένω να διακρίνουμε : α)μέχρι το θάνατο του τραυματισθέντος εφαρμοστέα είναι η ΑΚ 929 . Οι αξιώσεις γεννώνται υπέρ του τραυματισθέντος και μετά το θάνατό του μεταβιβάζονται στους κληρονόμους. β)μετά το θάνατο αποκλειστικά εφαρμοστέα είναι η ΑΚ 928¹¹². Οι αξιώσεις αυτές γεννώνται απευθείας στο πρόσωπο των εμμέσως ζημιωθέντων, μόνο όμως στην περίπτωση

¹¹⁰ Βλ.ενδεικτ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.242.

¹¹¹ Βλ.Αυγουστιανάκη, σε Κοινοτικό αστικό δίκαιο(Σταθόπουλος-Χιωτέλλης-Αυγουστιανάκης), 147 και Καράκωστα, Ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 208 «η διατύπωση και ο σκοπός τους δεν αποκλείουν την εφαρμογή τους σε περιπτώσεις αδικοπρακτικής ευθύνης από ειδικούς νόμους». Το ίδιο και Δελούκα-Ιγγλέση Κ., Ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο του καταναλωτή, 1998, 116 και Ρόκας, Ευθύνη για τα προϊόντα, 1997, 259. Βλ.όμως αντίθ.Έκθεση του τμήματος νομοτεχνικής επεξεργασίας της Βουλής των Ελλήνων επί του σχεδίου νόμου «Προστασία των Καταναλωτών».

¹¹² Βλ.Γεωργιάδη Γ., ό.π.1891, Ρόκα, ό.π.260, Κορνηλάκη, ό.π.611, Γεωργιάδη Απ.,ό.π.,789, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.254, Φίλιο, ό.π.415 και Καράκωστα, ό.π.208.

κατά την οποία ο θανατωθείς θα μπορούσε να θεμελιώσει αξίωση κατά του δράστη αν ζούσε¹¹³.

B. Ποια τα ειδικότερα κονδύλια που περιλαμβάνονται στην αποκαταστατέα ζημία

Η αποκαταστατέα ζημία βάσει του πραγματικού της ΑΚ 928 περιλαμβάνει:

α. Τα νοσήλια: Πρόκειται για όλες τις δαπάνες που κατεβλήθησαν στην προσπάθεια διάσωσης της ζωής του αρχικά τραυματισθέντος-μετέπειτα αποθανόντος¹¹⁴. Τέτοιες είναι οι δαπάνες νοσοκομειακής, ιατρικής και φαρμακευτικής περίθαλψης, ήτοι οι δαπάνες για αγορά φαρμάκων, για αμοιβές γιατρών, για παραμονή στο νοσοκομείο, για φυσιοθεραπείες κ.λπ. Ως προς το πρόσωπο του δικαιούχου οι υποστηριζόμενες απόψεις δεν συγκλίνουν. Τη σχετική συζήτηση προκαλεί το γεγονός ότι ο νόμος ορίζει ως δικαιούχο αυτόν που κατά το νόμο βαρύνεται με αυτά χωρίς περαιτέρω διευκρίνιση. Θα αρκεσθούμε να σημειώσουμε ότι κατά την μάλλον ορθότερη γνώμη, δικαιούχος είναι ο υπόχρεος διατροφής, εφόσον υπήρχε τέτοια υποχρέωση από το νόμο, ενώ αν δεν υπήρχε, οι κληρονόμοι¹¹⁵ του. Άρα διακρίνουμε ανάλογα με το αν ο θανατωθείς διατρεφόταν με ίδια μέσα ή όχι¹¹⁶.

Ως προς το ζήτημα της καταβολής των νοσηλίων από τρίτο παραπέμπουμε στα γενικώς ισχύοντα στην κοινή αδικοπρακτική ευθύνη¹¹⁷.

β. Τα έξοδα κηδείας: Ως έξοδα κηδείας¹¹⁸ νοούνται οι δαπάνες που έγιναν για την ταφή, την επικήδεια τελετή, τη μεταφορά του νεκρού, την

¹¹³ Βλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.254, Γεωργιάδη Απ., ό.π.789, Γεωργιάδη Γ, ό.π.1891.

¹¹⁴ ΕφΑθ 5879/2009, ΕλλΔνη2010, 496, ΕφΑθ 4155/1986, ΕλλΔνη27, 1327, ΕφΑθ 1502/1986, ΕλλΔνη27, 534.

¹¹⁵ Βλ. Βαθρακοκοίλη Β., Αναλυτική ερμηνεία-νομολογία αστικού κώδικα και εισαγωγικού νόμου, τόμος α', 1260, Καυκά Κ. και Δ., Ενοχικό δίκαιο, ειδικό μέρος τόμος β', 1982, 882, όπου ορίζει ότι τα νοσήλια περιλαμβάνονται στα έξοδα διατροφής, Γεωργιάδη Απ., ό.π.790, Κορνηλάκης, ό.π.613, Γεωργιάδου Μ., ό.π.1129.

¹¹⁶ Βλ. όμως και ΕφΑθ 5921/2009, Επιδικία 2010, 137 που αναγνώρισε ευθεία αξίωση βάσει του εδ. α' της ΑΚ 928 σε τρίτο που κατέβαλε τα έξοδα κηδείας.

¹¹⁷ Βλ. αναλυτικά σε Δεληγιάννη Ι., Παροχές τρίτων για την κάλυψη ζημιών λόγω σωματικής βλάβης ή θανάτωσης προσώπου, Ελλ.Δνη1990, 1158 επ., ιδιαίτερος δε, 1168-1173. Αντιθ. Βαθρακοκοίλης, ό.π.1260 και Κορνηλάκης, ό.π., 613.

¹¹⁸ ΕφΑθ4074/2009, ΕλλΔνη2009, 1432, ΜΠρΡοδ110/2009, Νόμος, ΕφΑθ4630/2002, ΕλλΔνη2003,1392.

κατασκευή τάφου κ.λπ. Οι σχετικές δαπάνες, θα πρέπει να αναλογούν στην κοινωνική θέση του αποθανόντος¹¹⁹. Ως προς το πρόσωπο του δικαιούχου ισχύουν mutatis mutandis όσα λέχθηκαν για τα νοσήλια¹²⁰.

γ. Αποζημίωση για στέρηση διατροφής¹²¹: Πρόκειται για κονδύλι αποζημίωσης και όχι διατροφής. Διατάξεις επομένως που αφορούν τη διατροφή(λ.χ.ΑΚ 1487,1498) δεν εφαρμόζονται εν προκειμένω¹²². Η θανάτωση συνεπεία της ελαττωματικότητας επιφέρει απόσβεση της υποχρέωσης διατροφής(ΑΚ 1392,1500). Η υποχρέωση διατροφής θα πρέπει να πηγάζει από το νόμο και όχι από σύμβαση ή από άλλη αιτία. Γεννάται υπέρ του/της συζύγου¹²³(ΑΚ 1389-1391), μεταξύ ανιόντων και κατιόντων αμοιβαίως¹²⁴(ΑΚ1485,1489), υπέρ αδελφών(υπό προϋποθέσεις ΑΚ 1504), τέκνων γεννηθέντων εκτός γάμου, εφόσον εξομειωθούν με τέκνα γεννηθέντα σε γάμο(ΑΚ 1473)και υπέρ του κυοφορούμενου(ΑΚ 36). Ως προς τις προϋποθέσεις γέννησης της αξίωσης, την έκταση, τη διάρκεια, τον τρόπο καταβολής, παραπέμπουμε στα γενικώς ισχύοντα στις αδικοπραξίες¹²⁵.

δ. Αποζημίωση για στέρηση παροχής υπηρεσιών: Όποιος είχε από το νόμο δικαίωμα να απαιτεί παροχή υπηρεσιών από το θύμα, δικαιούται να αποζημιωθεί για την απόσβεση του δικαιώματός του με το θάνατο του υποχρέου, τον προκαλούμενο από την ελαττωματικότητα του προϊόντος. Τέτοια εκ του νόμου υποχρέωση¹²⁶ έχουν οι σύζυγοι μεταξύ τους (ΑΚ 1389-1390) που απορρέει από την υποχρέωση κοινής συμβολής στις οικογενειακές ανάγκες και τα τέκνα έναντι των γονέων υπό τις

¹¹⁹Βλ. Βαθρακοκόιλη, ό.π. 1260, ΓεωργιάδηΑπ., ό.π. 790, Κορνηλάκη, ό.π. 614, ΓεωργιάδηΓ., ό.π. 1891. Βλ.επίσης Καρακώστα, ό.π.209, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.255. Πρβλ. Αγαλλοπούλου-Ζερβογιάννη, Θέματα αστικής ευθύνης, 1981, Τινα περί αποζημιώσεως ένεκα θανατώσεως προσώπου, 62επ.

¹²⁰ ΜΠρΑρτ112/2009, Επιδικία2010, 306.

¹²¹ ΕφΛαμ 81/2009, Νόμος.

¹²² Βλ.ενδεικτικά Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.257.

¹²³ Βλ. ΑΠ857/2001, ΕλλΔνη2001, 899 και ΕφΑ0358/1997, ΕλλΔνη1998, 398 για την επίδραση της ελεύθερης ένωσης και της τέλεσης νέου γάμου του επιζώντος συζύγου, στην αξίωση αποζημίωσης κατά ΑΚ 928εδ β΄.

¹²⁴ ΕφΠατρ1069/2003, ΑΧΑΝΟΜ2004, 102, ΜΠρΧαλκ575/2002, ΑρχΝ2004, 374.

¹²⁵Βλ. Καυκά, ό.π. 884επ., Κορνηλάκη, ό.π. 615επ., Βαθρακοκόιλη, ό.π. 1261επ., Γεωργιάδη Απ., ό.π.791επ., Γεωργιάδη Γ., ό.π. 1892, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.256 επ., Φίλιο, ό.π.417επ.

¹²⁶ Βλ. και ΜΠρΑθ 3068/2009, Επιδικία 2010,141, όπου το δικαστήριο επεδίκασε αποζημίωση στην αδελφή του θανόντος που έπασχε από ψυχωτική νόσο για στέρηση παροχής υπηρεσιών στηριζόμενη στις Α.Κ. 928 και 1504.

προϋποθέσεις της ΑΚ 1508¹²⁷. Να σημειωθεί ότι τόσο αυτό το κονδύλι όσο και το προηγούμενο(υπό Γ) καταβάλλεται σε χρηματικές δόσεις κατά μήνα(ΑΚ 930). Ως προς τα λοιπά ανακύπτοντα ζητήματα παραπέμπουμε και εδώ στα γενικώς ισχύοντα¹²⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ζημία λόγω σωματικής βλάβης¹²⁹ (ή βλάβης της υγείας¹³⁰)

Α. Γενικά

¹²⁷ Βλ. Φίλιο, ό.π.419επ.

¹²⁸ Βλ. Γεωργιάδη Απ., ό.π. 795επ., Βαθρακοκοίλη, ό.π. 1263επ., Κορνηλάκη, ό.π. 622επ., Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.263επ., Γεωργιάδου Μ., ό.π. 1143 επ., Γεωργιάδη Γ., ό.π.1893 επ.

¹²⁹ Ως σωματική βλάβη νοείται: «κάθε προσβολή της σωματικής ακεραιότητας», βλ.Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.265, ή κατ'άλλη διατύπωση « η επέμβαση στην εξωτερική ακεραιότητα ή στις φυσικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος» βλ.Γεωργιάδη Απ., ό.π.798.

¹³⁰ Ως βλάβη της υγείας ορίζεται: «η ουσιώδης βλάβη των σωματικών,πνευματικών ή ψυχικών λειτουργιών του ανθρώπου. Μπορεί να επέλθει και αντανακλαστικά λ.χ. ζημία από σοκ». Βλ. αντί άλλων, Γεωργιάδη Απ., ό.π.798.

Παρόλο που ο τροποποιημένος νόμος 2251/1994 προβλέπει μόνο την κάλυψη της ζημίας λόγω σωματικής βλάβης, γίνεται δεκτό ότι για τον ίδιο νομοθετικό λόγο καλύπτεται και η ζημία λόγω βλάβης της υγείας¹³¹. Και η περίπτωση αυτή ανήκει στην ευρύτερη κατηγορία των ζημιών στο πρόσωπο, επομένως και εν προκειμένω δεν επηρεάζει τη νομική μεταχείριση το αν ο ζημιωθείς είναι καταναλωτής ή χρήστης του ελαττωματικού πράγματος ή παρευρισκόμενος που υπέστη ζημία αιτιωδώς συνδεόμενη με την ελαττωματικότητα.

Με δεδομένο ότι εφαρμόζεται η ΑΚ 929 για τον καθορισμό της έκτασης της αποζημίωσης που οφείλεται λόγω της βλάβης του σώματος ή της υγείας, διάταξη του κοινού αδικοπρακτικού δικαίου, η ανάλυσή μας θα είναι επιγραμματική, περιοριζόμενη σε κάποια σημαντικά, κατά τη γνώμη μας, σημεία και για τα λοιπά θέματα θα παραπέμπουμε και εδώ στο κοινό δίκαιο.

Η διάταξη 929 ΑΚ καλύπτει τη ζημία τόσο του αμέσως ζημιωθέντος, όσο και των εμμέσως ζημιωθέντων, των εχόντων δικαίωμα παροχής υπηρεσιών από τον ζημιωθέντα.

B. Αποζημίωση του θύματος-αμέσως ζημιωθέντος.

Αποκαταστατέα είναι η ζημία από την καταβολή των νοσηλίων και κάθε άλλη θετική και αποθετική ζημία¹³² που έχει ήδη επέλθει(παρούσα ζημία), καθώς και οτιδήποτε θα ξοδεύει επιπλέον εξαιτίας της αύξησης των δαπανών του (μελλοντική θετική ζημία) και οτιδήποτε θα στερείται στο μέλλον(μελλοντική αποθετική ζημία) ο παθών¹³³.

Ως προς τα νοσήλια¹³⁴ να λεχθεί ότι αποδίδονται, έστω και αν η μέθοδος θεραπείας είναι πολυδάπανη¹³⁵, έστω και αν η θεραπεία έγινε στο

¹³¹ Βλ. Καράκωστα, ό.π.210.

¹³² ΑΠ321/2011, Νόμος, ΕφΛαμ15/2011, Νόμος, ΑΠ22/2010, Νόμος, ΑΠ377/2009, ΕλλΔνη2010, 388.

¹³³ Για τη σχέση της ΑΚ 928 με τις ΑΚ 297-298 βλ. Κορνηλάκη, ό.π.625, Γεωργιάδη Απ., ό.π.798, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.266, όπου ομόφωνα ορίζεται ότι η ειδική αυτή διάταξη, δεν εκτοπίζει τις γενικές, πλην όμως ξεκαθαρίζει το τοπίο ως προς το ζήτημα της αποκατάστασης των μελλοντικών ζημιών, οι οποίες όμως θα απεκαθίσταντο και με τις γενικές διατάξεις, εφόσον διαπιστωνόταν η αναγκαία αιτιώδης συνάφεια.

¹³⁴ Νοσήλια αποτελούν όλες οι δαπάνες που έγιναν στην προσπάθεια αποκατάστασης της υγείας του παθόντος, όπως τα έξοδα του νοσοκομείου, οι αμοιβές γιατρών, δαπάνες αγοράς φαρμάκων, διενέργειας εξετάσεων, αγορά τεχνητών μελών. Για την έννοια των νοσηλίων βλ. Γεωργιάδη Απ., ό.π.799, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.267, Γεωργιάδου Μ., ό.π.1160.

¹³⁵ Βλ.Βαθρακοκοίλη, ό.π.1266, Κορνηλάκη, ό.π.626, Καυκά, ό.π.895.

εξωτερικό ή αν επελέγη γιατρός με πολύ υψηλή αμοιβή, αρκεί οι επιλογές αυτές να ήταν αναγκαίες για την αποκατάσταση της βλάβης¹³⁶. Η έννοια αυτή δε διαφέρει από την αντίστοιχη στο πλαίσιο της ΑΚ 928¹³⁷.

Η μελλοντική θετική ζημία¹³⁸ περιλαμβάνει τα έξοδα στα οποία είναι αναγκασμένος να προβεί ο παθών εξαιτίας της βλάβης που του προκάλεσε το ελαττωματικό προϊόν. Αυτά πιθανόν να περιλαμβάνουν περιοδικούς ιατρικούς ελέγχους, υποχρεωτική μεταφορά με αυτοκίνητο, πρόσληψη νοσοκόμας, φυσιοθεραπείες κ.λπ. Η μελλοντική αποθετική ζημία περιλαμβάνει οτιδήποτε ο παθών θα στερείται εξαιτίας της αναίρεσης ή της μείωσης της ικανότητας για εργασία και ιδίως για την άσκηση του επαγγέλματος που ασκούσε ή που θα ασκούσε κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων^{139,140}.

α. Νομολογιακά παραδείγματα

Τη νομολογία δεν την έχει απασχολήσει ιδιαίτερα το ζήτημα της αποκατάστασης της ζημίας λόγω βλάβης του σώματος ή της υγείας με βάση το ειδικό καθεστώς προστασίας του καταναλωτή. Οι αγωγές που στηρίζονται στο ν.2251/1994 και εγείρονται λόγω ζημίας στο πρόσωπο ως επί το πλείστον έχουν αίτημα επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Τα δικαστήρια ως δεσμευόμενα από τα αιτήματα των εναγόντων που κινούν τη σχετική διαδικασία δεν έχουν την ευκαιρία να

¹³⁶ Σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί να συντρέχει περίπτωση συντρέχοντος πταίσματος(ΑΚ 300)του ζημιωθέντος που επέκτεινε τη ζημία, ώστε να μειωθεί η επιδικαστέα αποζημίωση. Ως προς την ύπαρξη βάρους ή μη υποβολής σε επέμβαση, προκειμένου να βελτιωθεί η υγεία και συνακόλουθα να μετριασθεί η αποζημίωση βλ. Καυκά, ό.π.896.

¹³⁷ Ωστόσο στα πλαίσια της ΑΚ 929, διατυπώθηκε από μερίδα της θεωρίας(βλ.Φίλιο,ό.π.425) ότι στην έννοια αυτή υπάγεται και η ζημία των συγγενών του ζημιωθέντος, θετική και αποθετική. Η άποψη αυτή-επηρεασμένη από νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού- κατακρίθηκε έντονα, με τη σκέψη ότι ο παθών δεν υποχρεούται σε αποκατάσταση αυτής της ζημίας-των εμμέσως ζημιωθέντων-και άρα δεν είναι ζημία του βλ. Γεωργιάδη Απ., ό.π.799, και με τη σκέψη ότι η αξίωση αποζημίωσης ανήκει στον ίδιο τον εμμέσως ζημιωθέντα βλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.275.

¹³⁸ Βλ. Ζέπο, ό.π.754, Κορνηλάκη, ό.π.629.

¹³⁹ Βλ. Γεωργιάδη Γ., ό.π.1895, ΑΠ601/2010, ΝοΒ2011, 925, ΑΠ940/2010, Νόμος.

¹⁴⁰ Για την αποθετική ζημία δεν απαιτείται βεβαιότητα αλλά αρκεί πιθανότητα κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων. Βλ. και ΑΚ 298 εδ. β'. Πρέπει όμως να εκτίθενται στην αγωγή συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, τα οποία πιθανολογούν τη ζημία και θα καταστήσουν δυνατή την εκτίμηση της πιθανότητας από το δικαστή της ουσίας. Βλ. Α.Π.1852/2001, ΕλλΔνη2002,701. Βλ.όμως και 625/2010 η οποία απαιτεί, έστω και αν δεν έχει επέλθει η μελλοντική ζημία, και δεν έχει πληρωθεί ένας από τους όρους του πραγματικού, να έχει τεθεί το θεμέλιο και να μην εξαρτάται, παρά μόνο από περιστάσεις που με βεβαιότητα θα προκύψουν στο μέλλον.

εξετάσουν την εφαρμογή της ΑΚ 929¹⁴¹ στα πλαίσια του ν.2251/94. Αλλά και οι αγωγές που έχουν ως αίτημα την αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας λόγω βλάβης της υγείας που προκλήθηκε από το ελαττωματικό προϊόν, έχουν σχεδόν όλες ως βάση τις αδικοπρακτικές διατάξεις¹⁴².

Λίγες είναι λοιπόν οι ad hoc αποφάσεις και αυτές θα μας απασχολήσουν κυρίως στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης. Το θέμα της αποκαταστατέας ζημίας λόγω βλάβης στο πρόσωπο βάσει του ν.2251/94(άρθρο 6 παρ.7) απασχόλησε το ΠΠρΑθ στην απόφαση 4548/1996¹⁴³. Το δικαστήριο βρέθηκε ενώπιον των εξής πραγματικών περιστατικών : ο ενάγων-ζημιωθείς προμηθεύτηκε από τον δεύτερο εναγόμενο φωτοβολίδα ελαττωματική, η οποία εξερράγη στα χέρια του ενάγοντος, με αποτέλεσμα να υποστεί ακρωτηριασμό του δεξιού χεριού του από τον καρπό και κάτω και δύο δακτύλων του δεξιού ποδιού με ποσοστό αναπηρίας 67%. Ο ενάγων, θεμελιώνοντας τις αξιώσεις στον ειδικό νόμο, ζήτησε την αποκατάσταση της θετικής ζημίας του που συνίστατο στα έξοδα απασχόλησης αποκλειστικής νοσοκόμας κατά την παραμονή του στο νοσοκομείο μίσθωσης ταξί για τις μετακινήσεις του και λήψης βελτιωμένης διατροφής. Ζήτησε επίσης την αποκατάσταση της μελλοντικής θετικής ζημίας του για τα έξοδα πρόσληψης γυναίκας για να τον περιποιείται. Τα ποσά αυτά του επιδικάσθηκαν από το δικαστήριο. Δε συνέβη όμως το ίδιο με την μελλοντική αποθετική ζημία του, για την οποία το αίτημα απορρίφθηκε ως αόριστο¹⁴⁴ δεδομένου ότι δεν προσδιόρισε το επάγγελμα που θα ασκούσε, αν δεν είχε τραυματισθεί, μόλις ενηλικιώνόταν, ούτε το επάγγελμα που θα μπορεί να ασκήσει μετά την αναπηρία του, ώστε να συγκριθούν τα δύο εισοδήματα, προκειμένου να προκύψει η κατά μήνα απώλεια εισοδήματος. Εν προκειμένω, το δικαστήριο αναγνωρίζει βάρος του ενάγοντος να μετριάσει τη ζημία του ασκώντας κάποιο άλλο επάγγελμα^{145,146}.

¹⁴¹ Όχι ότι η εφαρμογή της διαφοροποιείται στα πλαίσια του ν.2251/94. Βλ. παραπ.

¹⁴² Βλ. ενδεικτ. ΕφΑθ 6704/1996, ΝοΒ 1997, 63.

¹⁴³ ΕΕμπΔ1997, 47.

¹⁴⁴ Για τα απαραίτητα στοιχεία της αγωγής ως προς τη μελλοντική αποθετική ζημία, προκειμένου να είναι ορισμένη βλ. αντί άλλων, Γεωργιάδη Απ., ό.π.801.

¹⁴⁵ Ως προς τη δυνατότητα έγερσης της ένστασης συντρέχοντος πταίσματος (ΑΚ 300) από την πλευρά του εναγομένου-ζημιώσαντος βλ. Βαθρακοκοίλη, ό.π.1268, Καυκά, ό.π.895, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.269, Γεωργιάδη Γ., ό.π.1895 παρ11.

Ενδεικτική απόφαση είναι και η ΕφΑθ 5298/2001¹⁴⁷. Ο ζημιωθείς-ενάγων-εφεσίβλητος μίσθωσε ακίνητο για να ασκήσει σε αυτό επιχείρηση κρεοπωλείου. Κατά τις εργασίες διαμόρφωσης του χώρου χρησιμοποίησε μια ελαττωματική σκάλα, παραγωγής της εναγομένης, η οποία, όσο αυτός βρισκόταν επί της σκάλας, λύγισε με αποτέλεσμα να πέσει στο έδαφος, να υποστεί από την πτώση κάταγμα πτέρνας και να καταστεί ανίκανος προς εργασία για ένα τρίμηνο, κατά το οποίο και πράγματι δεν εργάστηκε. Αίτημα της αγωγής του, το οποίο έγινε δεκτό από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο ήταν η καταβολή της αποθετικής του ζημίας για το χρονικό αυτό διάστημα.

Στη μείζονα πρόταση της απόφασης αναφέρεται ότι στην έννοια της ζημίας κατά την ΑΚ 929-η οποία ορίζει την έκταση της αποκαταστατέας ζημίας του άρθρου 6παρ.7 περ α΄- «περιλαμβάνεται κάθε ζημία που ο παθών υπέστη από βλάβη του σώματος ή της υγείας του, αδιάφορο αν πρόκειται για θετική ή αποθετική, όπως αμοιβή υπαλλήλου που προσλήφθηκε κατά τη διάρκεια της νοσηλείας του, ή απώλεια κερδών λόγω ανικανότητας που με πιθανότητα και κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων θα κέρδιζε αν δεν γινόταν εξαιτίας της σωματικής του βλάβης ανίκανος για εργασία».

Το Εφετείο απέρριψε τελικά την αγωγή ως απαράδεκτη εξαιτίας της αοριστίας της ως προς το αίτημά της για τα διαφυγόντα κέρδη, επειδή ο ενάγων δεν ανέφερε ότι κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων οι εργασίες προετοιμασίας του καταστήματος θα είχαν ολοκληρωθεί εντός του τριμήνου, ούτε τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία θα προέκυπτε το ημερήσιο κέρδος που ζητούσε με την αγωγή του ως διαφυγόν.

Την αποκατάσταση της θετικής και αποθετικής ζημίας των εναγόντων-εφεσιβλήτων δέχθηκε το Εφετείο Θεσσαλονίκης στην απόφαση 1852/2003¹⁴⁸. Οι ενάγοντες προσβλήθηκαν από εμπύρετη γαστρεντερίτιδα, τα συμπτώματα της οποίας διήρκησαν για δεκαπέντε μέρες λόγω της ελαττωματικότητας γίδινου τυριού, παραγωγής της τρίτης

¹⁴⁶ Βλ. ενδεικτ. Α.Π.289/1997, ΕλλΔνη 1998, 326.

¹⁴⁷ ΔΕΕ 2002, 1137.

¹⁴⁸ Αρμ 2004, 1150.

εναγομένης, που προμηθεύτηκε από το πολυκατάστημα του πρώτου εναγομένου. Το τυρί που διαπιστώθηκε μετά από εργαστηριακό έλεγχο ότι είχε αυξημένο μικροβιακό φορτίο σε *escherichia coli*, κρίθηκε ως ακατάλληλο προς βρώση. Στους ενάγοντες επιδικάσθηκαν κονδύλια θετικής ζημίας λόγω των επιπλέον δαπανών για λήψη βελτιωμένης διατροφής και στη δεύτερη των εναγόντων επιδικάσθηκε επιπλέον αποθετική ζημία λόγω αποχής από την εργασία της για το διάστημα αυτό.

Η απόφαση ΕφΑθ 6704/1996¹⁴⁹, αν και θεμελιώνει την ευθύνη του παραγωγού στις διατάξεις για τις αδικοπραξίες, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική ως προς τον καθορισμό της αποκαταστατέας ζημίας της ΑΚ 929 και τα συμπεράσματά της φωτίζουν ταυτόχρονα την παράγραφο 7 του άρθρου 6 του ν.2251/94¹⁵⁰. Η ενάγουσα-ζημιωθείσα, ευρισκόμενη για φαγητό σε εστιατόριο, παρήγγειλε αναψυκτικό Χ, παραγωγής της εναγομένης, το οποίο περιείχε καυστική ποτάσα. Αυτό της προκάλεσε κάψιμο στο στόμα, στο φάρυγγα και στο στομάχι και εμφάνισε και σπασμούς στο στομάχι, τάση για εμετό και διάρροια.

Με την αγωγή της ζητούσε ως θετική ζημία τα ποσά που ξόδεψε σε οικιακές βοηθούς, μη μπορώντας να προσφέρει τις υπηρεσίες της στην οικογένειά της¹⁵¹ και ως διαφυγόν κέρδος τους μισθούς από την εργασία της ως φωτογράφου σε κατάστημα, δεδομένου ότι απείχε από την εργασία της για το διάστημα μέχρι την άσκηση της αγωγής. Ακόμη, ως μελλοντική αποθετική ζημία, ζητούσε τους μισθούς που θα κέρδιζε, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, από την εργασία της και που θα χάσει λόγω του ότι δε θα μπορέσει να εργασθεί ως φωτογράφος, εξαιτίας της βλάβης

¹⁴⁹ ΝοΒ 1997, 63.

¹⁵⁰ Να σημειωθεί ότι οι προϋποθέσεις του ειδικού νόμου συνέτρεχαν, αλλά η ενάγουσα επέλεξε την αδικοπρακτική βάση.

¹⁵¹ Βλ. Κρητικό Αθ., Η αξίωση αποζημίωσης της συζύγου που τραυματίστηκε από τρίτο και περιέρχεται σε ανικανότητα για προσφορά εργασίας στην οικογένειά της, ΕλλΔνη1992, 1392, ο οποίος θεωρεί ως μόνη δικαιούχο σε αυτή την περίπτωση τη σύζυγο, υιοθετώντας μια κανονιστική έννοια της ζημίας, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να επιδικασθεί αποζημίωση στον φέροντα το έννομο αγαθό. Μόνη η προσβολή, συνιστά περιουσιακή ζημία, εφόσον το αγαθό έχει περιουσιακή αξία. Βλ. αντιθ. Γεωργιάδη Απ., Η εφαρμογή των άρθρων 928εδ β' και 929εδ β' στα αυτοκινητικά ατυχήματα μετά την αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου με το ν.1329/1983, ΕλλΔνη1996, 12, ο οποίος αναγνωρίζει το δικαίωμα κάθε συζύγου να απαιτήσει την καταβολή όλου του ποσού, αλλά μόνο στους δύο συζύγους από κοινού με αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 495. Πρβλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.270, Καυκά, ό.π.897, Γεωργιάδη Γ., ό.π.1895, ΕφΛαρ 572/2003, Δικογρ2004, 107.

υγείας της. Ως μελλοντική θετική ζημία ζητούσε τα ποσά που θα ξοδέψει για την πρόσληψη υποκατάστατης δύναμης για τις ανάγκες του οίκου της¹⁵². Το Εφετείο έκρινε ότι κακώς το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την αγωγή ως αόριστη και εξαφάνισε την πρωτόδικη απόφαση κάνοντας δεκτή την αγωγή.

Γ. Αποζημίωση των εμμέσως ζημιωθέντων.

Η διάταξη ΑΚ 929 προβλέπει και την περίπτωση αποκατάστασης της ζημίας των τρίτων που δικαιούνται να απαιτήσουν την παροχή υπηρεσιών από τον παθόντα και που λόγω της βλάβης του σώματος και της υγείας του δεν είναι σε θέση να τις παράσχει. Η αποκαταστατέα ζημία συνίσταται στο ποσό που θα κατέβαλε ο δικαιούχος των υπηρεσιών για την πρόσληψη μιας υποκατάστατης δύναμης, ανεξάρτητα αν έγινε πράγματι η πρόσληψη αυτή¹⁵³.

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, κατά την γνώμη μας, το πρόσωπο των εμμέσως ζημιωθέντων στην περίπτωση καταβολής από αυτούς των νοσηλίων, λόγω υποχρέωσης εκ του νόμου, για παράδειγμα στα πλαίσια υποχρέωσης διατροφής¹⁵⁴. Η ΑΚ 929 δεν περιλαμβάνει αντίστοιχη πρόβλεψη με αυτήν της ΑΚ 928 για την καταβολή των νοσηλίων σε εκείνον που κατά το νόμο βαρύνεται με αυτά, αλλά η κάλυψή τους αφορά μόνο το πρόσωπο του αμέσως ζημιωθέντος. Κακώς κατά τη γνώμη μας. Η παράλειψη αυτή έχει οδηγήσει τη θεωρία και τη νομολογία να καταφύγουν σε νομικές ακροβασίες¹⁵⁵ για τη θεμελίωση της σχετικής αξίωσης. Το θέμα θα πρέπει να ταμεί από το νομοθέτη, εν τω μεταξύ όμως και δεδομένης της απραξίας του, νομίζουμε ότι ορθό είναι να καταφύγουμε σε αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 928, αποκρούοντας το αίτημα της κρατούσας γνώμης για μη αναλογική εφαρμογή των

¹⁵² Στη συγκεκριμένη περίπτωση η βλάβη της υγείας της ήταν τέτοια, που την καθιστούσε διαπαντός ανίκανη να εργασθεί, γι'αυτό και τα ποσά αυτά, κάλυπταν διάστημα 45 ετών, που ήταν ο πιθανός υπολειπόμενος χρόνος ζωής της, με βάση τα πορίσματα της επιστήμης και τα ως τότε δεδομένα από ασθενείς σε ανάλογες περιπτώσεις. Για το ορισμένο του αιτήματος των μελλοντικών αποθετικών ζημιών, θα πρέπει να καθορίζεται η διάρκεια της ανικανότητας προς άσκηση του επαγγέλματος. Βλ. Γεωργιάδη Γ., ό.π.1895.

¹⁵³ Βλ. Καυκά, ό.π.897, Γεωργιάδη Απ., ό.π.802, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.270, Βαθρακοκοίλη, ό.π.1268.

¹⁵⁴ Σύνηθες παράδειγμα η καταβολή των νοσηλίων από τους γονείς για το τέκνο τους.

¹⁵⁵ Βλ. παραπ. ευρεία έννοια νοσηλίων.

εξαιρετικών αυτών διατάξεων¹⁵⁶ που αναγνωρίζουν αξιώσεις σε εμμέσως ζημιωθέντες.

Βάση της αναλογίας είναι η ομοιότητα των συμφερόντων στις δύο περιπτώσεις που είναι η αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας από την καταβολή των νοσηλίων, ανεξάρτητα αν έγινε από τον τρίτο ή από τον ίδιο τον ζημιωθέντα. Η ερμηνεία που κρατεί ως προς το άρθρο 928 καλύπτει την καταβολή που έγινε από τον τρίτο, εφόσον το θύμα δε διετρέφετο με ίδια μέσα. Γιατί λοιπόν η κατάσταση συμφερόντων να αλλάζει ανάλογα με το αν ο ζημιωθείς πέθανε ή επεβίωσε¹⁵⁷; Είναι συνεπές επομένως να θεωρήσουμε ότι είναι εγγενής στην τελολογία του νόμου¹⁵⁸ η αποκατάσταση της ζημίας των εμμέσως ζημιωθέντων από την καταβολή των νοσηλίων, ανεξάρτητα από το αν αποκαταστάθηκε η υγεία του ζημιωθέντος ή αν τελικά προκλήθηκε η θανάτωσή του, λύση που επιτάσσει και η αρχή της ίσης μεταχείρισης ουσιαδώς όμοιων περιπτώσεων.

¹⁵⁶ Βλ. παραπάνω για την κρατούσα άποψη ότι ο εμμέσως ζημιωθείς μόνο κατ'εξίρεση προστατεύεται και για την αντίθετη άποψη που υιοθετήσαμε. Βλ.ενδεικτ. αντιθ. Α.Π.1582/2001, ΕλλΔνη2002, 704.

¹⁵⁷ Βλ. όμως και αντίθετες απόψεις: Γεωργιάδη Απ., ό.π.800, Γεωργιάδη Γ., ό.π.1898, Βαθρακοκοίλη,ό.π.1268, Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.275, Αγαλοπούλου-Ζερβογιάννη, Θέματα αστικής ευθύνης, Νομιμοποίηση του συζύγου να απαιτήσει τας υπ'αυτού γενομένας δαπάνας νοσηλείας της συζύγου του, σελ.58 επ.

¹⁵⁸ Βλ. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, σελ 230επ, ιδίως δε 243.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ζημία σε περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή

Άρθρο 6 παρ 6 περ β': «Στη ζημία της παραγράφου 1 περιλαμβάνεται: ...β)η βλάβη ή η καταστροφή, εξαιτίας του ελαττωματικού προϊόντος,κάθε περιουσιακού στοιχείου του καταναλωτή,εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών,εφόσον η ζημία από τη βλάβη ή την καταστροφή τους υπερβαίνει το ποσό των 500 ευρώ και υπό την προϋπόθεση ότι κατά τη φύση τους προορίζονταν και πράγματι χρησιμοποιήθηκαν από τον ζημιωθέντα για προσωπική του χρήση ή κατανάλωση.»

Α. Προϋποθέσεις αποκατάστασης

Προκειμένου να αποκατασταθεί αυτό το είδος της ζημίας θα πρέπει σωρευτικά να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις. Θα πρέπει η ζημία να μην αφορά στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, αλλά σε άλλα περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή, τα βλαβέντα περιουσιακά στοιχεία να προορίζονταν κατά τη φύση τους και πράγματι να χρησιμοποιήθηκαν για προσωπική χρήση ή κατανάλωση και τέλος η ζημία να υπερβαίνει το ποσό των πεντακοσίων ευρώ. Σκόπιμο είναι να αναλυθεί ξεχωριστά η καθεμιά προϋπόθεση.

α. Ζημία σε άλλο περιουσιακό στοιχείο «εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν».

Επιλογή του κοινοτικού νομοθέτη, αποτέλεσε η εξαίρεση του ίδιου του ελαττωματικού προϊόντος από το προστατευτικό εύρος της διάταξης¹⁵⁹ και μπορεί αυτό εκ πρώτης όψεως να προξενεί απορία, γιατί ο νόμιμος λόγος ευθύνης του άρθρου 6, εισήχθη εξαιτίας των ελαττωματικών προϊόντων, όμως η εξαίρεση αυτή δικαιολογείται από σταθμίσεις ουσιαστικού δικαίου.

¹⁵⁹ Βλ. ενδεικτ. ΕφΑθ2699/2000, ΕΕμπΔ2003,51, ΠΠρΘεσ18996/2007 ,Αρμ2007,1693, ΕιρΞανθ200/1997 Αρμ1998, ΑΠ989/2004, ΕΕμπΔ2005, 517.

Όπως σημειώθηκε και ανωτέρω σκοπός του ειδικού νόμου είναι η προστασία από προϊόντα ανασφαλή που προκαλούν ζημίες σε περιουσιακά αγαθά του καταναλωτή -στα πλαίσια της περίπτωσης β- και όχι η προστασία από προϊόντα που δεν είναι κατάλληλα για χρήση¹⁶⁰. Σημειωτέο ότι για το στοιχείο β' της παραγράφου 6 του ειδικού νόμου, δικαιούχος είναι ο καταναλωτής *stricto sensu* και όχι ο κάθε ζημιωθείς, κάτι που υπαινιχθήκαμε και ανωτέρω. Ο περιορισμός αυτός απομειώνει την προστασία της υλικής ζημίας σε σχέση με την προστασία του προσώπου¹⁶¹ και η νομική του ορθότητα θα μπορούσε να αμφισβητηθεί, λαμβανομένης υπόψη της διατύπωσης της οδηγίας στο άρθρο 9 που χρησιμοποιεί τον όρο «ζημιωθείς» και όχι «καταναλωτής». Με αυτό το επιχείρημα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι παραβιάζεται το ελάχιστο όριο προστασίας.

αα. Εξαιρέση του ίδιου του ελαττωματικού προϊόντος

Στο πλαίσιο του ειδικού νόμου δεν αποκαθίσταται η ζημία αυτού καθαυτό του ελαττωματικού προϊόντος¹⁶². Εδώ εντάσσεται για παράδειγμα η επιπλέον δαπάνη για την επίτευξη σκοπού που αρχικά προοριζόταν να καλύψει το ελαττωματικό προϊόν(λ.χ. έξοδα μετακίνησης που θα αποφεύγονταν, αν είχε χρησιμοποιηθεί το ελαττωματικό αυτοκίνητο) ως θετική ζημία ή η απώλεια κερδών μιας επιχείρησης, λόγω διακοπής λειτουργίας του ελαττωματικού μηχανήματος ως αποθετική ζημία.¹⁶³ Η σχετική ζημία καλύπτεται από τις διατάξεις του ΑΚ, για την ενδοσυμβατική ευθύνη(κυρίως με τις διατάξεις για την πώληση¹⁶⁴). Ο αγοραστής ενός προϊόντος δικαιολογημένα προσδοκά, ότι το πωλούμενο πράγμα στερείται πραγματικών ελαττωμάτων. Δεν εξαντλείται όμως σε απλή προσδοκία. Ο πωλητής υποχρεούται να παραδώσει ανεπίληπτο

¹⁶⁰ Βλ. Ρόκα, Ευθύνη για τα προϊόντα, 1997, 262.

¹⁶¹ Αντίθετος ο Βαλτούδης, ό.π.69, που υποστηρίζει ότι η οδηγία καλύπτει και την υλική ζημία του *innocent bystander*, χρησιμοποιώντας τον όρο «ζημιωθείς» σε όλες τις κρίσιμες διατάξεις.

¹⁶² Βλ.ενδεικτ.Αλεξανδρίδου, Η οδηγία της ΕΟΚ για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων, ΕΕΕυρΔ1987, 19.

¹⁶³ Βλ. Πουλιάδη, Η ανάκληση επικίνδυνων προϊόντων, 1988, 41.

¹⁶⁴ Βλ. ενδεικτ. ΕφΛαρ 652/2010, η οποία απέρριψε ως νόμω αβάσιμο το αίτημα καταβολής ποσού, το οποίο ενσωμάτωσε την εμπορική υπαξία του αυτοκινήτου, λόγω της βλάβης και το οποίο η ενάγουσα το στήριξε στον ειδικό νόμο. Η απόφαση όρισε, ότι «ο νόμος της προστασίας του καταναλωτή δεν σκοπεί να υποκαταστήσει το πλέγμα νομικών διατάξεων που ρυθμίζουν τις συνέπειες από την πώληση ελαττωματικού προϊόντος».

πράγμα¹⁶⁵ -χωρίς πραγματικά ελαττώματα και με τις συνομολογημένες ιδιότητες- καθώς αυτό ανάγεται σε κύρια υποχρέωσή του, η παράβαση της οποίας, συνιστά μη εκπλήρωση, και όχι απλώς πλημμελή εκπλήρωση, που επισύρει την εφαρμογή των ΑΚ 534,540 και 543.

ββ. Αποκατάσταση των «περαιτέρω ζημιών»

Ας λάβουμε υπόψη το εξής παράδειγμα: ο Α προμηθεύεται από τον παραγωγό Β μία τηλεόραση. Η τηλεόραση όμως αυτή λόγω ελαττώματος εκρήγνυται και από την έκρηξη αυτή προκαλείται πυρκαϊά στο σαλόνι του Α.

Στο προαναφερθέν παράδειγμα, η καταστροφή της ίδιας της τηλεόρασης δε συνιστά ζημία κατά την έννοια του άρθρου 6 του ν.2251/94. Στόχος του ειδικού νόμου είναι η προστασία της ασφάλειας του καταναλωτή και όχι της εμπιστοσύνης του για παροχή πράγματος που ανταποκρίνεται στη σύμβαση, άλλως δεν προστατεύεται το διαφέρον εκπλήρωσης ούτε όμως και το αντισταθμιστικό διαφέρον¹⁶⁶. Ζημία συνιστά όμως και μάλιστα αποκαταστατέα κατά την έννοια των διατάξεων 534επ. ΑΚ. Ο αγοραστής μπορεί να στραφεί κατά του πωλητή και να ασκήσει τα δικαιώματα του από την πώληση¹⁶⁷. Οι περαιτέρω ζημίες, δηλαδή αυτές που προκλήθηκαν από την ελαττωματικότητα του πράγματος σε άλλα αγαθά του αγοραστή, εδώ οι ζημίες στο σπίτι του από την πυρκαϊά, προστατεύονται βάσει του ειδικού νόμου, βάσει των διατάξεων της ΑΚ 543(σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη¹⁶⁸) και βάσει

¹⁶⁵ Ο σχετικός όρος σε Ρούσσο, ό.π.

¹⁶⁶ Βλ. Γεωργιάδη Απ., Το νέο δίκαιο της ευθύνης του πωλητή για ελαττώματα του πράγματος, ΧρΙΔ2004, 5. Πρβλ. Πουλιάδη σε αφιέρωμα στον Κ. Βαβούσκο, τόμος β', Ευθύνη του παραγωγού για τις εξαιτίας ελαττώματος στο ίδιο προϊόν προκαλούμενες περαιτέρω ζημίες, 496, ο οποίος κάνει λόγο αφενός για *διαφέρον εκπληρώσεως*, το οποίο αναφέρεται στην κανονική προσφορά του οφειλόμενου αντικειμένου, αφετέρου για *αντισταθμιστικό διαφέρον*, που αναφέρεται στην παροχή πράγματος μη ελαττωματικού κατά το περιεχόμενο της συγκεκριμένης σύμβασης.

¹⁶⁷ Για τα δικαιώματα αυτά βλ. αναλυτικά Ρούσσο, σε Παπανικολάου-Ρούσσο-Χριστοδούλου-Καραμπατζό, Το νέο δίκαιο της ευθύνης του πωλητή, 2003, 428 επ., τον ίδιο, Χαρακτηριστικά και περιεχόμενο των αξιώσεων του αγοραστή στο νέο δίκαιο της πώλησεως, ΧρΙΔ2004, 577 επ., Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό, 1, 2002, 242 επ., Δωρή, Βασικά ζητήματα στο δίκαιο της πώλησης, Συνήγορος2007, 44, Καραμπατζό, σε σύντομη ερμηνεία αστικού κώδικα(Απ. Γεωργιάδη)2010, 1068 επ., Φίλιο, Ενοχικό δίκαιο, ειδικό μέρος, πρώτος τόμος, πρώτος ημίτομος, 2007, 96επ.

¹⁶⁸ Για τον σχετικό προβληματισμό βλ.Ρούσσο, ό.π.449επ., ο οποίος σημειώνει δύο επιλογές ως προς τη συστηματική κατάταξη των περαιτέρω ζημιών: είτε να συμπεισθούν στην αποζημίωση της ΑΚ543, είτε να υπαχθούν στις αδικοπρακτικές διατάξεις, εφόσον όμως πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις και εφόσον η υπαγωγή δε γίνεται μόνο λόγω

των ΑΚ 914επ., εφόσον πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις. Ο ζημιωθείς έχει το δικαίωμα επιλογής της βάσης στην οποία θα στηρίζει την αξίωσή του, πρόκειται για συρροή νομίμων βάσεων.

Ειρήσθω εν παρόδω ότι με την εισαγωγή του κριτηρίου της «μη προβλεπόμενης απόδοσης» στην παράγραφο 5 ως αυτοτελούς κριτηρίου αμβλύνεται η διαφορά της έννοιας της ελαττωματικότητας κατά τον ΑΚ και κατά τον ειδικό νόμο¹⁶⁹. Η ελαττωματικότητα και η ζημία αποτελούν δύο διακριτές προϋποθέσεις, ωστόσο θεωρητικά μια αλλαγή ως προς την έννοια της ελαττωματικότητας θα μπορούσε να επηρεάσει και το εύρος της αποκαταστατέας ζημίας¹⁷⁰. Αν λάβουμε όμως υπόψη ότι με τον ειδικό νόμο καλύπτονται μόνο οι περαιτέρω ζημίες και όχι οι ζημίες στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν και ότι το απλώς μη αποδοτικό και όχι ανασφαλές προϊόν δύσκολα μπορεί να υποστηριχθεί ότι προκαλεί ζημίες σε έτερα αγαθά, καταλήγουμε στο ότι μετά τη διευρυμένη έννοια της ελαττωματικότητας, η έννοια της ζημίας διευρύνθηκε σχεδόν αμελητέα. Εξακολουθεί λοιπόν να προστατεύεται το διαφέρον ακεραιότητας και η κεφαλαιώδης διάκρισή του από το διαφέρον εκπληρώσεως, δε χάνει τη σημασία της.

γγ. Σύγκριση του άρθρου 6 του ειδικού νόμου με τις διατάξεις του Α.Κ. για την πώληση

Η επιλογή του ειδικού νόμου υπερτερεί ενόψει του ότι δεν απαιτείται σύμβαση μεταξύ του παραγωγού και του αγοραστή, πολλώ δε μάλλον έγκυρη σύμβαση, όπως στο δίκαιο της πώλησης¹⁷¹. Δεν απαιτείται ούτε πταίσμα του παραγωγού, όπως στις διατάξεις της πώλησης, όπου αν και η υποχρέωση του πωλητή να παραδώσει το πράγμα χωρίς πραγματικά ελαττώματα και με τις συνομολογημένες ιδιότητες είναι αντικειμενική, η

της αιτιώδους συνδέσεώς τους με το ελάττωμα, αλλά και υπό το πρίσμα της συνδέσεώς τους με το σκοπό της συμβάσεως. Βλ. ακόμη, Κορνηλάκη, ό.π.288, ο οποίος υποστηρίζει ότι στις περιπτώσεις αυτές θα συντρέχει κατά κανόνα και αδικοπρακτική ευθύνη, Δωρή, ό.π.47, Γεωργιάδη, ό.π., 19, Καραμπατζό, ό.π.1082.

¹⁶⁹ Βλ. Καρακώστα, ό.π.154 και Βαλτούδη, ό.π.376.

¹⁷⁰ Βλ. αντίθετα Χελιδόνη, Ζητήματα συρροής στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΕφΑΔ2009, 658 επ., όπου υποστηρίζει ότι η νέα διατύπωση, δε θα πρέπει να ερμηνευθεί ως αποδοχή αποκατάστασης και του θετικού διαφέροντος, αλλά η έννοια της αποδοτικότητας θα πρέπει να χρησιμεύσει για την κατανόηση των περαιτέρω ζημιών. Άρα, απόδοση και ασφάλεια θα πρέπει να εκτιμηθούν συμπλεκτικά.

¹⁷¹ Βλ. ενδεικτ. Γεωργιάδη, ό.π.6, Κορνηλάκη, ό.π.242.

ευθύνη προς αποζημίωση είναι υποκειμενική τόσο για τα πραγματικά ελαττώματα ΑΚ 543, όσο και για τις συνομολογημένες ιδιότητες(δεδομένης της ΑΚ 544)¹⁷². Ακόμη η έννοια του παραγωγού είναι διευρυμένη και τέλος απαγορεύεται ρητά(παράγραφος 12) η συνομολόγηση απαλλακτικών ρητρών. Και συγκριτικά όμως με την αδικοπρακτική βάση εμφανίζεται προσφορότερη, αφού για την τελευταία απαιτείται υπαιτιότητα -εκτός αν δεχθούμε την ευνοϊκότερη νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού που παρέχει αποδεικτικές διευκολύνσεις- αλλά και συνδρομή της προϋπόθεσης του παρανόμου που δεν είναι καθόλου αυτονόητη σε πολλές περιπτώσεις και αποδεικνύεται δύσκολα¹⁷³.

Χαρακτηριστική απόφαση για τον κανόνα διαχωρισμού των αξιώσεων που απορρέουν αμέσως από την ελαττωματικότητα του πράγματος και αυτών που απορρέουν από τις περαιτέρω ζημιές λόγω προσβολής άλλων εννόμων αγαθών είναι η ΕφΘεσσαλ 867/2008¹⁷⁴. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά η ενάγουσα αγόρασε ένα αυτοκίνητο¹⁷⁵ από την εναγομένη, το οποίο παρουσίαζε ελαττώματα στις λυχνίες ABS, ESP, στο συναγερμό και στον κινητήρα. Η ενάγουσα άσκησε το δικαίωμα υπαναχώρησης με βάση τις διατάξεις του ΑΚ για την πώληση. Όπως ρητώς αναφέρει η απόφαση: « η έννοια της ζημίας από ελαττωματικό προϊόν, όπως την προσδιόρισε ο κοινοτικός νομοθέτης, είναι στενότερη από την αντίστοιχη στις γενικές διατάξεις...και θα πρέπει σύμφωνα με την παράγραφο 6 του άρθρου 6...να έχει προκληθεί σε άλλα περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή, εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν...επομένως με την ένδικη αγωγή δεν στηρίζεται ευθύνη στο ν.2251/94».

¹⁷² Βλ. αντί άλλων Δωρή, ό.π.59.

¹⁷³ Βλ. Καράκωστα, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, 2008, 253επ.

¹⁷⁴ Αρμ 2009, 362. Στη δεδομένη απόφαση, το αυτοκίνητο αντιμετωπίστηκε ως ενιαίο πράγμα. Πρβλ.για την έννοια των περαιτέρω ζημιών ΕφΑθ2699/2000, ΕΕμπΔ2003, 51.

¹⁷⁵ Στην παρούσα φάση παραβλέπουμε το μείζον ζήτημα, του αν το αυτοκίνητο είναι ενιαίο ή σύνθετο, το οποίο θα αναλυθεί κατωτέρω.

δδ. Προσδιορισμός του «άλλου περιουσιακού στοιχείου» - Προβληματική των σύνθετων προϊόντων

Αναγκαία καθίσταται, ενόψει των ανωτέρω, η διάκριση μεταξύ του ίδιου του ελαττωματικού πράγματος αφενός και του «άλλου περιουσιακού στοιχείου» αφετέρου. Να σημειωθεί ότι το «περιουσιακό στοιχείο» αντιμετωπίζεται ως συνώνυμο του «πράγματος» και δε συνδέεται απαραίτητα με δικαίωμα κυριότητας, αλλά με οποιοδήποτε δικαίωμα επί του πράγματος¹⁷⁶. Αφορμή έντονου προβληματισμού αποτέλεσε η θεώρηση ή μη ενός σύνθετου προϊόντος που καταστρέφεται από επέκταση ενός περιορισμένου αρχικά ελαττώματος, ως έτερου περιουσιακού στοιχείου¹⁷⁷. Αν δεχθούμε ότι το σύνθετο πράγμα είναι σύνολο συστατικών, τότε η ευθύνη διευρύνεται, αφού το υπόλοιπο τμήμα που απομένει -πλην του ελαττωματικού- θεωρείται άλλο περιουσιακό στοιχείο και προστατεύεται. Το αντίθετο συμβαίνει, αν το θεωρήσουμε ως ενιαίο¹⁷⁸.

Η αποδοχή της ευθύνης του παραγωγού ως προς τα «σύνθετα προϊόντα» έχει μεγάλη πρακτική σημασία, λόγω του ότι τα περισσότερα από τα προϊόντα, εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου είναι σύνθετα, οπότε κρίνεται ζωτικός ο χαρακτηρισμός τους ως υπακτέα στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης. Εύγλωττο παράδειγμα, η συνηθισμένη περίπτωση των ελαττωματικών αυτοκινήτων.

Για την απάντηση στο παραπάνω ερώτημα θα πρέπει να αναχθούμε σε κάποιους βασικούς ορισμούς του ν.2251/94. Αρχικά, ως παραγωγός¹⁷⁹ θεωρείται και ο παραγωγός συστατικού πράγματος. Με τον ορισμό αυτό επεκτείνεται η ευθύνη και στον παραγωγό μέρους πράγματος και

¹⁷⁶ Βλ. Καράκωστα, ό.π.226, ο οποίος καταλήγει σε αυτό το συμπέρασμα, κάνοντας γραμματική ερμηνεία της οδηγίας και τελεολογική της παραγράφου 6 του άρθρου 6 ν.2251/94, η οποία προβλέπει αποκατάσταση ζημιών σε πράγματα, που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν ή να αναλωθούν.

¹⁷⁷ Βλ. Βαλτούδη, Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα, 1999, 273επ., και τον ίδιο, σε Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, ελληνικό και κοινοτικό (Αλεξανδρίδου), 2008, 385, Καράκωστα, Ευθύνη του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 215επ., Πουλιάδη, ό.π.(αφιέρωμα σε Βαβούσκο)498, Δελιγιάννη-Κορνηλάκη, Ειδικό ενοχικό δίκαιο, τόμος 3, 348, Ρόκα, Η ευθύνη για τα προϊόντα, 1997, 262, Χελιδόνη, ό.π.664 επ.

¹⁷⁸ Βλ. Καράκωστα, ό.π.215.

¹⁷⁹ Η έννοια του παραγωγού καθορίζεται αυτόνομα από τον κοινοτικό νομοθέτη (άρθρο 3 παράγραφος 1 της οδηγίας 85/374).

ενισχύεται η θέση του καταναλωτή, καθώς διευρύνονται σημαντικά τα ευθυνόμενα απέναντί του πρόσωπα. Μάλιστα, η ευθύνη τους διαπλάθεται ως εις ολόκληρον(άρθρο 6 παρ.10) που μεταφράζεται σε αυξημένη προστασία, καθώς ο κίνδυνος αφερεγγυότητας ενός εκ των ευθυνομένων προσώπων μετακυλιέται στην εσωτερική τους σχέση και δεν αγγίζει τον καταναλωτή. Η αντιμετώπιση του σύνθετου πράγματος ως ενιαίου θα κατασττούσε την ευθύνη του παραγωγού μέρους πράγματος, αλλά και την εις ολόκληρον ευθύνη, γράμμα κενό¹⁸⁰.

Σκόπιμο είναι να ανατρέξουμε και στην αυτόνομη έννοια του προϊόντος. Ως προϊόντα θεωρούνται και τα κινητά πράγματα που ενσωματώθηκαν ως συστατικά σε άλλα πράγματα κινητά και ακίνητα¹⁸¹. Γίνεται αντιληπτό ότι το μέρος πράγματος και το όλο πράγμα δεν διαφέρουν ως προς τη νομική μεταχείρισή τους, αλλά ο κοινοτικός νομοθέτης και κατ'επέκταση και ο εθνικός τα εξισώνουν απόλυτα.

Η έννοια της ελαττωματικότητας είναι παρακολουθηματική της έννοιας του προϊόντος¹⁸². Εφόσον λοιπόν ως προϊόν θεωρείται και το μέρος πράγματος, τότε το συστατικό μπορεί καθεαυτό να θεωρηθεί ως ελαττωματικό¹⁸³. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξετασθεί, αν το ελάττωμα περιορίζεται στο συστατικό ή αν επεκτείνεται και στο λοιπό, μέχρι πρότινος υγιές τμήμα. Στην τελευταία αυτή περίπτωση και μόνο μπορούμε να κάνουμε λόγο για προστασία¹⁸⁴. Κριτήρια για την ένταξη του ελαττώματος στην πρώτη ή τη δεύτερη κατηγορία αντλούνται από τη νομολογία του γερμανικού Ακυρωτικού σε σχέση με τις ζημίες που επέρχονται με επέκταση του ελαττώματος στο ίδιο το πράγμα υπό το καθεστώς της αδικοπρακτικής ευθύνης του παραγωγού^{185,186}.

¹⁸⁰ Έτσι ακριβώς: Καράκωστας, ό.π.216 .Το ίδιο και Κούρτης, Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, 2006, 43.

¹⁸¹ Βλ. και άρθρο 2 της οδηγίας 85/374.

¹⁸² Βλ. άρθρο 6 παρ.5 του ν.2251/94: «ελαττωματικό είναι το προϊόν...».

¹⁸³ Το ίδιο υποστηρίζει και ο Καράκωστας, ό.π.217, ο οποίος αναφέρει ότι η σχετική ερμηνεία είναι υποχρεωτική, ως σύμφωνη με την οδηγία ερμηνεία.

¹⁸⁴ Βλ. και Καράκωστα, ό.π.217, ο οποίος υποστηρίζει, ότι η παραδοχή της θέσης, ότι ο παραγωγός μέρους σύνθετου πράγματος, ευθύνεται για τη ζημία στο σύνθετο πράγμα ή σε άλλα μέρη του σύνθετου πράγματος, εξαιτίας της ελαττωματικότητας του μέρους, είναι η πιο πρόσφορη ενόψει του προστατευτικού σκοπού της οδηγίας, που επιβάλλει την πληρέστερη δυνατή προστασία του καταναλωτή.

¹⁸⁵ Το ζήτημα αυτό απασχόλησε την γερμανική νομολογία, λόγω της διατύπωσης της διάταξης 823 του γερμΑΚ, που απαιτεί για τη θεμελίωση της αδικοπρακτικής ευθύνης την προσβολή συγκεκριμένων εννόμων αγαθών(ζωή,υγεία,σωματική

Βασικότερο κριτήριο αυτό της συνάφειας^{187,188}, το οποίο στα πλαίσια της ευθύνης του παραγωγού αναλύεται ως εξής: οι ζημίες που τελούν σε αιτιώδη συνάφεια με την ελαττωματικότητα του πράγματος (λ.χ. μειωμένη αξία του πράγματος, διαφυγόντα κέρδη) δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο. Αντίθετα, καλύπτονται οι ζημίες που προκαλούνται από τη μεταδοτικότητα του ελαττώματος του μέρους στο όλο¹⁸⁹. Το κριτήριο δηλαδή αυτό¹⁹⁰, εξειδικεύεται βάσει του αν η ζημία ενσωματώνει τη μειωμένη αξία του πράγματος, ή αν προσβάλλει περαιτέρω το διαφέρον ακεραιότητας, οπότε και επισύρει την ευθύνη του παραγωγού¹⁹¹.

ακεραιότητα, ελευθερία ή άλλο δικαίωμα). Θα έπρεπε λοιπόν το ελάττωμα να προσβάλλει την κυριότητα στο λοιπό ακέραιο τμήμα, εφόσον αυτή αποδεικνύεται ότι όντως υπάρχει. Λόγω της παραπάνω δυσκολίας, μέχρι το 1976 το σχετικό ζήτημα επιλύονταν με τις συμβατικές και μόνο διατάξεις. Βλ. Ρούσσο, ό.π. 448επ.

¹⁸⁶ Συνδέεται με την προβληματική των « περαιτέρω ζημιών », όπως αυτή αναλύεται σε Ρούσσο, ό.π. 448 επ. Απαντητέο είναι, το αν η επέκταση του ελαττώματος στο όλο, μπορεί να θεωρηθεί ότι προκαλεί περαιτέρω ζημία (προσβολή κυριότητας) και επισύρει την αδικοπρακτική ευθύνη. Συνυπολογιστέα όμως, είναι και η διαφορά μεταξύ της ΑΚ 914 και της 823 γερμ. ΑΚ. Η θεωρία αυτή αξιοποιήθηκε, στα πλαίσια του ειδικού νόμου, προκειμένου να ξεκαθαριστεί, ποιο είναι το « άλλο περιουσιακό στοιχείο », γιατί αυτό που ζητάει το Γερμανικό Ακυρωτικό και σε αυτήν την περίπτωση είναι να προσβάλλονται αγαθά άλλα πλην του ελαττωματικού, για τη θεμελίωση αδικοπρακτικής ευθύνης. Βλ. και Πουλιάδη, ό.π. 500, ο οποίος υποστηρίζει ότι στην περίπτωση ζημιών που προκαλούνται από επέκταση ελαττώματος, το διαφέρον ακεραιότητας και το αντισταθμιστικό αλληλοεπικαλύπτονται. Δέχεται, ωστόσο, το κριτήριο της συνάφειας.

¹⁸⁷ Βλ. Βαλτούδη, ό.π. 274επ., όπου εκθέτει αναλυτικά τις διακυμάνσεις της νομολογίας. Αρχικά γινόταν δεκτό το κριτήριο του λειτουργικά οριοθετημένου ελαττώματος (το οποίο κατακρίθηκε με το σκεπτικό ότι καταστρατηγεί τις διατάξεις για τη συμβατική ευθύνη με την αναγνώριση αδικοπρακτικών αξιώσεων στην περίπτωση της επέκτασης του ελαττώματος και ότι είναι τυχαίο και αυθαίρετο), το οποίο παραχώρησε τη θέση του στο κριτήριο της συνάφειας το 1983.

¹⁸⁸ Βλ. όμως ΑΠ 1337/1997, ΔΕΕ 1998, 42, με σημείωση Λ. Κοκκίνη. Ο ΑΠ αντιμετώπισε το αυτοκίνητο, που είχε ελαττώματα, που εμπόδιζαν την κατά προορισμό χρήση του ως ενιαίο, άρα όχι ως έτερο του ελαττωματικού, περιουσιακό στοιχείο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση βέβαια, δεν φαίνεται να πληροῦται η προϋπόθεση της προσβολής του διαφέροντος ακεραιότητας και μάλλον η ζημία είναι συναφής με τη μειωμένη λόγω του ελαττώματος αξία. Ωστόσο, το κριτήριο της συνάφειας δεν απασχόλησε εν προκειμένω τον ΑΠ, ο οποίος αντιμετώπισε το ζήτημα ως μη αμφισβητούμενο.

¹⁸⁹ Βλ. Καράκωστα, ό.π. 221. Βλ. αντιθ. Χελιδόνη, ό.π. 664, που τάσσεται με την κατακρίτη, ως φορμαλιστική άποψη, ότι εφόσον το ελάττωμα έπληττε εξ αρχής το πράγμα και η κυριότητα επ' αυτού πάσχει και διαφέρει από την κυριότητα επί ενός ανεπίληπτου πράγματος, άρα δε στοιχειοθετείται αδικοπρακτική ευθύνη, αλλά ούτε και η ευθύνη του ειδικού νόμου με την ίδια λογική.

¹⁹⁰ Βλ. όμως και Βαλτούδη, ό.π. 284 (σε ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα), όπου παραθέτει την άποψη μέρους της γερμανικής θεωρίας που απέρριπτε το κριτήριο αυτό, με το σκεπτικό ότι η μόνη η υπαγωγή της ζημίας στο διαφέρον ακεραιότητας, δεν προεξοφλεί τη νομική της θεμελίωση και ως επιχείρημα, επεκαλείτο την εισαγωγή αδικοπρακτικών αξιώσεων στο πεδίο του συμβατικού δικαίου με το θεσμό της πλημμελούς εκπλήρωσης.

¹⁹¹ Βλ. όμως και Βαλτούδη, ό.π. 385 (σε Αλεξανδρίδου), ο οποίος δέχεται το κριτήριο του λειτουργικά οριοθετημένου ελαττώματος, ως προϋπόθεση της ευθύνης, με τον επιπρόσθετο όρο, ότι η τελική ζημία διαφοροποιείται ποιοτικά από το αρχικό ελάττωμα,

Η γερμανική νομολογία ωθήθηκε στη διατύπωση αυτού του κριτηρίου στην προσπάθεια οριοθέτησης της συμβατικής έναντι της αδικοπρακτικής ευθύνης.

Σύμφωνα με το κριτήριο της συνάφειας¹⁹², οι ζημίες από ελάττωμα στο σύστημα πέδησης ενός αυτοκινήτου που οδηγούν στην πρόσκρουσή του καλύπτονται, ως προσβάλλουσες το διαφέρον ακεραιότητας. Στην περίπτωση αυτή η ελαττωματικότητα δεν περιορίζεται στο συστατικό(φρένα), αλλά προκαλεί την καταστροφή και του λοιπού ακέραιου μέρους(αυτοκινήτου). Η προκληθείσα ζημία είναι μη συναφής με τη μειωμένη αξία¹⁹³ του αυτοκινήτου λόγω της ελαττωματικότητας των φρένων.

1. Νομολογιακά παραδείγματα ως προς τα σύνθετα προϊόντα

Οι περισσότερες δικαστικές αποφάσεις δεν ασχολούνται με την προβληματική των σύνθετων προϊόντων και τα αντιμετωπίζουν, άνευ άλλου τινός, ως ενιαία. Εξάλλου, σπάνια τίθεται ως αίτημα η αποκατάσταση της ζημίας του ελαττωματικού σύνθετου προϊόντος. Στις περισσότερες περιπτώσεις αίτημα είναι η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, οπότε μόνο εμμέσως μπορεί να συναχθεί αν αντιμετωπίζουν το ελάττωμα του μέρους, ως ελάττωμα μόνο του συστατικού ή του όλου¹⁹⁴.

Εξαίρεση αποτέλεσε το Εφετείο Αθηνών στην απόφαση 442/1993 που μνημόνευσε στη μείζονα πρόταση το προγενέστερο κριτήριο του λειτουργικά οριοθετημένου ελαττώματος. Η απόφαση αφορούσε σε

το οποίο μπορεί να αρθεί με λογικά τεχνικά μέσα. Το ίδιο και Δεληγιάνης-Κορνηλάκης, ό.π.348, χωρίς τον επιπρόσθετο όρο. Αντίθετος ο Πουλιάδης, ό.π.501, ο οποίος κρίνει ως ανεπαρκές το δεδομένο κριτήριο, για τις περιπτώσεις όπου η ελαττωματικότητα καταλαμβάνει συνολικά ένα αντικείμενο.

¹⁹² Βλ. και ΠΠρΘεσ 31364/2003, ΝοΒ2004, 1234, όπου αν και αίτημα ήταν η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, το δικαστήριο αντιμετωπίζει τα ελάττωμα του αερόσακου του αυτοκινήτου και των προεταντήρων των ζωνών, ως αυτοτελή ελαττώματα των συστατικών και όχι ως ελαττώματα που καθιστούν το όλο αυτοκίνητο ελαττωματικό. Δέχεται δηλαδή, εμμέσως το κριτήριο της συνάφειας. Πρβλ. ΕφΛαρ 565/2003, ΔΙΚΟΓΡΑΦΙΑ2004, 91: το δικαστήριο και σε αυτήν την περίπτωση αντιμετωπίζει το ελάττωμα στο σύστημα των αερόσακων, ως ελάττωμα σε συστατικό. Ωστόσο, και εν προκειμένω εξετάζει την ηθική βλάβη. Ακόμη βλ. ΕφΛαρ592/2005, ΝΟΜΟΣ, ΑΠ1375/2010, ΔΕΕ2011, 338, ΑΠ1505/2008, ΝΟΜΟΣ.

¹⁹³ Το γερμανικό Ακυρωτικό, υπέδειξε για τη διαπίστωση της μειωμένης αξίας του όλου, τη μέθοδο του σχετικού υπολογισμού, όπως αυτή εφαρμόζεται και για τον υπολογισμό της μείωσης της ζημίας, στο εθνικό δίκαιο στα πλαίσια της ΑΚ 540. Σχετικά βλ. Βαλτούδη, ό.π.292 και για τη μέθοδο βλ. Ρούσσο, ό.π.425, Καραμπατζό, ό.π.1075.

¹⁹⁴ Βλ. παραπάνω τις παραπομπές στις σχετικές αποφάσεις.

ελαττωματικό στόκο αρμολόγησης πλακιδίων, εξαιτίας της ελαττωματικότητας του οποίου και η πισίνα, στην κατασκευή της οποίας συνέβαλε ως σύνθετο προϊόν, κατέστη ελαττωματική. Το δικαστήριο δέχθηκε ότι ο όρος του «άλλου περιουσιακού στοιχείου» πληρούται ως προς την πισίνα, απέρριψε ωστόσο το αίτημα ως αόριστο¹⁹⁵.

Προς την αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε η 9671/1998 του Εφετείου Αθηνών. Στην προκειμένη περίπτωση και ενώ ως αίτημα ενώπιόν της τέθηκε η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, η οποία ενόψει του μη τροποποιημένου ακόμη ν.2251/1994 διέπετο από τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες, έκρινε ως *obiter dictum* ότι ο ειδικός νόμος δεν εφαρμόζεται έτσι κι αλλιώς, γιατί η πρόσκρουση του αυτοκινήτου και η προκαλούμενη βλάβη σε αυτό, εξαιτίας ελαττώματος στο αριστερό εμπρόσθιο ελαστικό, συνιστά βλάβη στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν. Κατά τη γνώμη μας και με εφαρμογή της θεωρίας της συνάφειας, οι ζημίες αυτές προσβάλλουν το διαφέρον ακεραιότητας. Πρόκειται για μη συναφείς ζημίες που δεν προέρχονται από την εξαιτίας του ελαττώματος μειωμένη αξία του πράγματος, αλλά από τη μετάδοση της ελαττωματικότητας του μέρους (ελαστικό) στο όλο (αυτοκίνητο).

Αρνητική ήταν και η *ad hoc* απόφαση 652/2010¹⁹⁶ του Εφετείου Λαρίσης, η οποία έκρινε επί αιτήματος αποκατάστασης των ζημιών του ίδιου του αυτοκινήτου επί τη βάση του ν.2251/94, λόγω ελαττώματος στο καπό, το οποίο άνοιξε αιφνιδίως, όταν το αυτοκίνητο διασταυρώθηκε με αντιθέτως κινούμενο φορτηγό και προκάλεσε υλικές ζημίες στο αυτοκίνητο και σωματική βλάβη στην οδηγό. Η ενάγουσα ζήτησε, στηριζόμενη στον ειδικό νόμο, τα κονδύλια για την αγορά ανταλλακτικών και το ποσό που κατέβαλε σε φανοποιείο για την επισκευή του αυτοκινήτου. Το δικαστήριο, χωρίς περαιτέρω προβληματισμό περί της έννοιας των σύνθετων προϊόντων, απέρριψε τα αιτήματα ως νόμο αβάσιμα, αφού έκρινε ότι ο νόμος δεν εφαρμόζεται ως προς τη βλάβη του ίδιου του ελαττωματικού προϊόντος.

β. προορισμός του πράγματος για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση

¹⁹⁵ Πρβλ. ΕφΑθ7453/1988, ΕλλΔνη31, 848.

¹⁹⁶ Νόμος.

Ως προς τη δεύτερη προϋπόθεση, δύο κριτήρια θέτει ο νόμος, τα οποία θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά, ο αντικειμενικός προορισμός του περιουσιακού στοιχείου για προσωπική χρήση ή κατανάλωση¹⁹⁷ (*αντικειμενικό κριτήριο*) και η πραγματική χρησιμοποίηση του πράγματος για τέτοια χρήση (*υποκειμενικό κριτήριο*).

αα. Αντικειμενικό κριτήριο

Το αντικειμενικό κριτήριο καλεί τις εξής παρατηρήσεις. Ο προορισμός του βλαβέντος αντικειμένου κρίνεται αντικειμενικά, λαμβάνεται δηλαδή υπόψη η φύση του πράγματος, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή σύμφωνα με τις αντιλήψεις που επικρατούν στις συναλλαγές¹⁹⁸. Ως άνευ σημασίας κρίνονται οι δηλώσεις του παραγωγού του προϊόντος που το κατατάσσουν στην κατηγορία της επαγγελματικής ή της ιδιωτικής χρήσης¹⁹⁹. Συνήθη παραδείγματα αντικειμένων που προορίζονται από τη φύση τους για επαγγελματική χρήση, αποκλείοντας τη συνδρομή του αντικειμενικού κριτηρίου, είναι η βλάβη ενός εκσκαφέα ή ενός ανυψωτικού γερανού ή ενός εργοστασιακού μηχανήματος.

1. Εξαίρεση των επαγγελματικών προϊόντων

Η εξαίρεση των επαγγελματικών αγαθών από την προστασία οφείλεται κυρίως στο ότι ο νομοθέτης, τόσο ο εθνικός όσο και ο κοινοτικός²⁰⁰, θέλησαν να αποφύγουν την επιβάρυνση του παραγωγού με τις κοστοβόρες συνέπειες καταστροφής ενός αντικειμένου επαγγελματικής χρήσης. Ο επαγγελματίας χρήστης²⁰¹, σύμφωνα με τη θέση αυτή, έχει τη δυνατότητα ασφάλισης των περιουσιακών του στοιχείων και συνυπολογισμού του κόστους στις δαπάνες του, κάτι που δε συμβαίνει με

¹⁹⁷ Με τον όρο ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση, νοείται η αξιοποίηση ενός αγαθού για την ικανοποίηση προσωπικών αναγκών του χρήστη, αποξενωμένων από κάθε προσπάθεια κέρδους. Ο ορισμός σε Βαλτούδη, ό.π.308. Βλ. ακόμη στον ίδιο, ό.π.309, το αν πληρούται ο όρος της ιδιωτικής χρήσης ως προς τα νομικά πρόσωπα. Βλ. και Κούρτη, ό.π.43, ο οποίος υποστηρίζει ότι η οριοθέτηση της επαγγελματικής από την ιδιωτική χρήση, μπορεί να δημιουργήσει διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών-μελών και κατ'επέκταση, παροχή διαφορετικής προστασίας.

¹⁹⁸ Βλ. Καράκωστα, ό.π.222, Βαλτούδη, ό.π.308.

¹⁹⁹ Έτσι και Βαλτούδης, ό.π.

²⁰⁰ Βλ. άρθρο 9 περ.β i, ii της οδηγίας 85/374.

²⁰¹ Βλ. Καράκωστα, Η ζημία στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΔΕΕ2007, 527, όπου παραθέτει το ενδιαφέρον στατιστικό στοιχείο, ότι το 75% των ζημιών από ελαττωματικά προϊόντα, αφορά σε υλικά αγαθά επαγγελματικής χρήσης.

τον ιδιώτη²⁰². Και αν η επιλογή αυτή είναι συνεπής ως προς τον κοινοτικό νομοθέτη που υιοθετεί σε όλες σχεδόν τις οδηγίες το στενό ορισμό της έννοιας του καταναλωτή, ως προς τον εθνικό νομοθέτη αρμόζουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις. Προβαίνοντας στην τολμηρή και προωθημένη σε προστασία υιοθέτηση της ευρείας έννοιας του καταναλωτή στο άρθρο 1 παρ.4α ν.2251/94 απεξάρτησε την έννοια του καταναλωτή, άρα και την παροχή προστασίας, από την ιδιότητα του ως επαγγελματία ή μη. Η εδώ εξάρτηση της προστασίας από τη μη επαγγελματική χρήση του αντικειμένου, η υπαγωγή δηλαδή μόνο του καταναλωτή *stricto sensu* στους δικαιούχους συνιστά οπωσδήποτε μια σοβαρή οπισθοχώρηση²⁰³. Ο περιορισμός κρίνεται ως αδικαιολόγητος από μεγάλη μερίδα της θεωρίας²⁰⁴. Η εξαίρεση αυτή μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιεική αποτελέσματα, καθώς μόνος ο χαρακτηρισμός του καταναλωτή ως επαγγελματία δεν αρκεί για να αποδείξει την υπεροχή του έναντι του ιδιώτη χρήστη.

2. Προϊόντα με μικτή φύση

Εριζόμενο ζήτημα αποτελούν τα προϊόντα με μικτή φύση, αυτά δηλαδή που χρησιμοποιούνται τόσο για επαγγελματικούς όσο και για ιδιωτικούς σκοπούς. Τέτοια είναι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, εργαλεία κήπου, ηλεκτρικές εγκαταστάσεις φωτισμού, θέρμανσης, κλιματισμού, έπιπλα δικηγορικού γραφείου ή ιατρείου. Η προεξόφληση της νομικής αντιμετώπισης από μόνο το διττό προορισμό τους και ο αποκλεισμός τους από το πεδίο προστασίας θα έχει ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των υπακτέων στη διάταξη περιουσιακών στοιχείων, καθώς το μεγαλύτερο

²⁰² Βλ. Δέλλιο, Προστασία καταναλωτών και σύστημα ιδιωτικού δικαίου, 2005, σελ 31. Ακόμη βλ. Ρόκα, ό.π.264, Βαλτούδη, ό.π.306.

²⁰³ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.(σε Αλεξανδρίδου), 386, όπου υποστηρίζει ότι οι ζημιές σε πράγματα ιδιωτικής χρήσης, δεν ταυτίζονται με τις καταναλωτικές ζημιές. Πράγματι, οι καταναλωτικές ζημιές, με βάση την ευρεία έννοια του καταναλωτή, είναι ευρύτερες. Πρβλ. και τη λανθασμένη Εφαθ 3884/2006, ΕλλΔνη2007, 305, που θεωρεί ότι η προϋπόθεση του προορισμού για ιδιωτική χρήση, αφορά στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν και όχι στο βλαβέν εξαιτίας αυτού περιουσιακό στοιχείο.

²⁰⁴ Βλ. Κορνηλάκη, Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος, (ζητήματα από τη νομοθετική ρύθμιση του ζητήματος με βάση σχετική οδηγία της ΕΟΚ)Αρμ1990, 209, Καράκωστα, ό.π.225. Πρβλ. Βαλτούδη, ό.π.305, ο οποίος διατείνεται, ότι ο χαρακτήρας της ευθύνης ως διακινδύνευσης, έχει ως αποτέλεσμα, την υποχρέωση αποκατάστασης όλων των ζημιών, απαλλαγμένων από τους περιορισμούς, που θέτει ο νόμος. Αυτό γιατί η πραγμάτωση του κινδύνου δεν μπορεί να συναρτάται από το είδος των βλαβέντων αγαθών. Βλ. και Αλεξανδρίδου(ΕΕΕυρΔ1987,19).

μέρος των προϊόντων πλέον είναι μικτά. Ο μικτός προορισμός δεν πρέπει να αποκλείει άνευ ετέρου την προστασία. Απάντηση στο ζήτημα αυτό θα δοθεί κυρίως με τη συνδρομή του υποκειμενικού κριτηρίου²⁰⁵. Η λύση αυτή δε στηρίζεται ωστόσο μόνο σε δικαιοπολιτικές σταθμίσεις, αλλά και στο γραμματικό επιχείρημα ότι ο ν.2251/94 κάνει λόγο για ιδιωτική και όχι για αποκλειστικά ιδιωτική χρήση.

ββ. Υποκειμενικό κριτήριο

Οι απαιτήσεις του νόμου όμως δεν εξαντλούνται στο αντικειμενικό κριτήριο, αλλά ως περαιτέρω περιορισμό της αποκαταστατέας ζημίας απαιτεί τη σωρευτική συνδρομή του υποκειμενικού κριτηρίου²⁰⁶. Πρόκειται για ένα δεύτερο στάδιο ελέγχου στο οποίο προβαίνουμε, εφόσον διαπιστωθεί ότι πληρούνται το πρώτο που είναι η συνδρομή του αντικειμενικού κριτηρίου. Αφαιρούνται περιπτώσεις ζημιών σε πράγματα, τα οποία ενώ προορίζονται συνήθως για ιδιωτική χρήση, ο ζημιωθείς τα χρησιμοποίησε για επαγγελματικούς σκοπούς²⁰⁷.

Σημειωτέα είναι η διαφορά στη διατύπωση μεταξύ του ν.2251/94 και της οδηγίας. Ο νόμος ορίζει ότι αποκαθίσταται η ζημία των πραγμάτων που «πραγματικά» χρησιμοποιήθηκαν από το ζημιωθέντα για προσωπική χρήση ή κατανάλωση. Ο κοινοτικός νομοθέτης επιλέγει το επίρρημα «κυρίως²⁰⁸» αντί του επιρρήματος «πραγματικά». Κάνοντας μια σύμφωνη με την οδηγία ερμηνεία²⁰⁹ καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι με τη λέξη «πραγματικά» ο νομοθέτης δεν απέκλεισε την περιστασιακή χρήση ιδιωτικών πραγμάτων για επαγγελματικούς λόγους, αρκεί η χρήση κατά την οποία επήλθε η ζημία να ήταν ιδιωτική²¹⁰.

²⁰⁵ Έτσι και Βαλτούδης, ό.π.310. Αντιθ. Καράκωστας, ό.π.223.

²⁰⁶ Βλ. όμως και Βαλτούδη, ό.π. ο οποίος υποστηρίζει, ότι στο εύρος της διάταξης περιλαμβάνονται και προϊόντα, τα οποία προορίζονται μεν για ιδιωτική χρήση, πλην όμως δεν έχουν χρησιμοποιηθεί ακόμη από τον ζημιωθέντα λόγω της αποθήκευσής τους. Στην περίπτωση αυτή συνεχίζει, αρκεί να αποδεικνύεται έμμεσα ο συναγόμενος σκοπός για ιδιωτική χρήση. Αρκείται με άλλα λόγια, σε ένα υποθετικό υποκειμενικό κριτήριο.

²⁰⁷ Βλ. Καράκωστας, ό.π. 223.

²⁰⁸ Βλ. άρθρο 9 περ.β, ii της οδηγίας. Την ίδια διατύπωση είχε υιοθετήσει και ο ν.1961/91 στο άρθρο 8 παρ.4, περ.β, ii.

²⁰⁹ Η ερμηνεία αυτή είναι αναγκαία για να περισωθεί η διάταξη, η οποία με τη λέξη «πραγματικά» περιστέλλει την προστασία της οδηγίας, που υιοθετεί μια πιο χαλαρή διατύπωση. Όμως, η οδηγία είναι ελάχιστης εναρμόνισης και ο εθνικός νομοθέτης δεν μπορεί να κατεβάσει τον πήχυ της προστασίας προς τα κάτω. Ακόμη όμως και με την αντίθετη, της πλήρους εναρμόνισης άποψη, η διατύπωση νοσεί. Βλ. και Δέλλιο, ό.π.32.

²¹⁰ Έτσι και Καράκωστας, ό.π.224.

Έστω ότι βλάπτεται ένας επαγγελματικός εκσκαφέας εξαιτίας του ελαττωματικού προϊόντος, κατά τη χρήση του όμως για τις ανάγκες ενός εξοχικού σπιτιού. Έστω σε ένα δεύτερο υποθετικό πραγματικό ότι βλάπτεται το ιδιωτικό αυτοκίνητο ενός εταίρου Ο.Ε., χρησιμοποιείται περιστασιακά από αυτόν για ανάγκες της εταιρείας. Στο πρώτο παράδειγμα δε θα εφαρμοσθεί ο ειδικός νόμος. Ο έλεγχος σταματά ήδη στο πρώτο στάδιο, γιατί το αντικειμενικό κριτήριο δεν πληρούται και παρέλκει η εξέταση του υποκειμενικού κριτηρίου. Διαφορετική θα πρέπει να είναι η αντιμετώπιση του δεύτερου πραγματικού. Το αντικειμενικό κριτήριο πληρούται, το αυτοκίνητο εξυπηρετεί ιδιωτικούς σκοπούς. Ως προς το υποκειμενικό κριτήριο θα πρέπει να διακρίνουμε : αν η ζημιόγόνος χρήση ήταν επαγγελματική, ο νόμος δεν εφαρμόζεται²¹¹, αν αντίθετα η συγκεκριμένη χρήση κατά την οποία προκλήθηκε η ζημία ήταν ιδιωτική, τότε ο νόμος εφαρμόζεται.

1. Διαδοχική χρήση ενός προϊόντος μικτής φύσεως

Στην περίπτωση κατά την οποία ένα αντικείμενο μικτής φύσεως, κατά λογική αναγκαιότητα, χρησιμοποιείται διαδοχικά τόσο προς ιδιωτική όσο και προς επαγγελματική χρήση, λεκτέα είναι τα ακόλουθα. Βαρύτητα θα πρέπει να δώσουμε στο κυρίαρχο κίνητρο χρήσης του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το αυτοκίνητο που χρησιμοποιείται από τον εμπορικό αντιπρόσωπο τις εργάσιμες μέρες για την εργασία του και τα Σαββατοκύριακα για ιδιωτικούς σκοπούς²¹². Εν προκειμένω κρίνεται ότι η ζυγαριά κλίνει υπέρ της επαγγελματικής χρήσης λόγω του απαραίτητου όρου χρήσης αυτοκινήτου στο επάγγελμα του εμπορικού αντιπροσώπου²¹³.

Η περίπτωση β΄ της παραγράφου 6 του άρθρου 6 καλύπτει την περαιτέρω ζημία, όπως ειπώθηκε και σε άλλο σημείο, δηλαδή τη βλάβη που επέρχεται σε άλλα αγαθά του καταναλωτή πλην του ελαττωματικού. Το εύρος της αποκαταστατέας ζημίας των περιουσιακών αυτών στοιχείων

²¹¹ Αυτονόητο, ότι για τις εξαιρεθείσες περιπτώσεις, εφαρμοστέο είναι το κοινό δίκαιο. Ωστόσο, εξαιτίας της περιοριστικής ρύθμισης του ειδικού νόμου, διασπάται το ενιαίο της προστασίας και ο καταναλωτής έρχεται αντιμέτωπος με τις λιγότερο ευνοϊκές ρυθμίσεις του κοινού δικαίου. Ίσως δε, η κατάσταση αυτή να πλήττει και την ασφάλεια δικαίου.

²¹² Το σχετικό παράδειγμα σε Βαλτούδη, ό.π.311.

²¹³ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.

δεν ορίζεται στον ειδικό νόμο, αλλά ούτε και στην οδηγία. Για τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου είναι οι γενικές διατάξεις²¹⁴ ΑΚ 297, 298. Θεωρητικά τουλάχιστον καλύπτεται τόσο η θετική ζημία όσο και το διαφυγόν κέρδος. Στην πράξη όμως, δεν μπορεί να νοηθεί η έννοια των διαφυγόντων κερδών σε πράγματα ιδιωτικής χρήσης²¹⁵.

γγ. Νομολογιακά παραδείγματα

Συνεπώς προς τα παραπάνω αποδεικνύεται η απόφαση 1/2002 του Ειρηνοδικείου Σερρών²¹⁶. Ο ενάγων χρειάστηκε να σβήσει φωτιά που προκλήθηκε στο αυτοκίνητό του, όμως ο πυροσβεστήρας που είχε στο πορτ-μπαγκάζ του, λόγω του ότι δεν είχε προωθητικό αέριο, δεν εκτόξευσε εγκαίρως το περιεχόμενό του. Το δικαστήριο έκανε δεκτή την αγωγή του εναντίον του παραγωγού με αίτημα να του καταβληθεί η θετική ζημία από την καταστροφή τμημάτων του αυτοκινήτου, καταστροφή, η οποία οφειλόταν στην καθυστερημένη και μη αποτελεσματική απόσβεση της φωτιάς, λόγω της παραπάνω ελαττωματικότητας. Στο δεδομένο πραγματικό, πληρούται τόσο το αντικειμενικό κριτήριο όσο και το υποκειμενικό, αφού κατά τη ζημιολογική χρήση ο ενάγων πήγαινε με την οικογένειά του σε κέντρο διασκέδασης²¹⁷.

Το Εφετείο Λαρίσης στην απόφαση 133/2010 βρέθηκε ενώπιον των εξής πραγματικών περιστατικών. Ο ενάγων, επαγγελματίας καλλιεργητής τομάτας προμηθεύτηκε ελαττωματικό σπόρο τομάτας, εξαιτίας του οποίου η παραγωγή του αχρηστεύτηκε. Το Εφετείο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση που έκρινε ότι εφαρμογή εν προκειμένω έχουν οι αδικοπρακτικές διατάξεις και όχι οι διατάξεις για την προστασία του καταναλωτή, εφόσον τα περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή που υπέστησαν ζημία προορίζονταν για επαγγελματική χρήση (πρόθεση

²¹⁴ Βλ. και Ρόκα, ό.π.265.

²¹⁵ Μάλλον, αυτό εννοεί και η Κοντογεωργάκη, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή (Δούβλη-Μπώλου), σελ.529, όταν υποστηρίζει ότι δεν καλύπτονται τα διαφυγόντα κέρδη. Βλ. και Καρακώστα, ό.π.228.

²¹⁶ Α' δημοσίευση Νόμος. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, εφαρμοστέα ήταν η ΚΥΑ(1988).

²¹⁷ Πρβλ. ΕιρΑμ 512/1997, Νόμος, δεκτή η αγωγή με τον ειδικό νόμο, για καταστροφή ρούχων από ελαττωματικό πλυντήριο και ΕιρΘεσ1911/2003, Αρμ2003, 1448, όπου επιδικάστηκε το ποσό της ζημίας, που προέκυψε από πυρκαϊά στο σπίτι του ενάγοντος, από ελαττωματικό ασύρματο δέκτη laser.

πώλησης με σκοπό το κέρδος)²¹⁸. Δεν συνέτρεχε επομένως, το αντικειμενικό κριτήριο.

Σκόπιμο κρίνεται να αναφερθεί εδώ και η 5298/2001 του Εφετείου Αθηνών, η οποία, ενώ έκρινε επί αιτήματος καταβολής κονδυλίων για ζημίες που οφείλονταν σε σωματική βλάβη, ανέφερε ότι η ελαττωματική σκάλα, εξαιτίας της οποίας προκλήθηκε η βλάβη κατά τη φύση της προοριζόταν και πράγματι χρησιμοποιήθηκε για προσωπική χρήση του ενάγοντος. Η προϋπόθεση αυτή αφορά μόνο στις περιπτώσεις πρόκλησης υλικών ζημιών, ενώ οι ζημίες στο πρόσωπο αποκαθίστανται ανεξάρτητα από την έννοια του καταναλωτή και από κάθε άλλο περιορισμό²¹⁹. Αν πράγματι το δικαστήριο την εξέλαβε ως προϋπόθεση, προέβη σε μια *contra legem* ερμηνεία.

γ. η ζημία να υπερβαίνει το ποσό των 500 ευρώ.

αα. Απόφαση C-154/00

Η οδηγία 85/374 ορίζει στο άρθρο 9, ότι ζημία, κατά την έννοια της οδηγίας, σημαίνει «...ζημία ή καταστροφή, ύψους πέραν ενός εκπιπτόμενου ποσού 500 ECU, κάθε περιουσιακού στοιχείου...». Την εν λόγω προϋπόθεση περιέλαβε αρχικά ο ν.1961/91 στο άρθρο 8 περ.β', στ.ii. Στη συνέχεια, ο περιορισμός αυτός εξαλείφθηκε από το ν.2251/94²²⁰, για να επαναφερθεί ξανά με την ΚΥΑ Ζ1-659/2002, μετά από την καταδίκη της Ελλάδας από το ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ), συνεπεία της προσφυγής της Επιτροπής εναντίον της. Ο ν.3587/2007 δεν έθιξε τον περιορισμό αυτό.

Το θέμα αυτό συνδέεται άρρηκτα με τον χαρακτηρισμό της οδηγίας ως ελάχιστης ή πλήρους εναρμόνισης, χαρακτηρισμός ο οποίος μόνο

²¹⁸Βλ. ΠΠρΔρ128/2004, Νόμος, ΠΠρΘεσ18996/2007, Αρμ2007 ,1693, ΕιρΞανθ200/1997, ΝοΒ1997, 1153, ΠΠρΛαρ151/2000, ΝοΒ2000, 1608, αγωγή για καταβολή θετικής ζημίας λόγω καταστροφής βιοτεχνίας κηροπλαστικής από ελαττωματική φιάλη υγραερίου. Ως προς το αίτημα αυτό δεκτή με βάση τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες. ΕφΛαρ226/2005, ΕπισκΕΔ 2005, 703, ΠΠρΚαβ22/2000, Αρμ2001, 1180, απέρριψε την αγωγή που στηριζόταν στον ειδικό νόμο, για ζημία σε καλλιέργεια μαρουλιού, από ελαττωματικό σπόρο, την οποία θα πωλούσε με σκοπό το κέρδος.

²¹⁹ Βλ. αναλυτικά ανωτέρω.

²²⁰ Βλ. Δελούκα-Ιγγλέση, ό.π.117 και Καρακώστα, Νομική ρύθμιση και νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, *Digesta*1999, 16. Και οι δύο εκφράζουν προφητικά την ανησυχία τους, πριν την καταδίκη της χώρας και υπό το καθεστώς του μη τροποποιημένου ν.2251/94, για το αν η παράλειψη αυτή, είναι συμβατή με την οδηγία, που δεν προβλέπει ευχέρεια απόκλισης για το συγκεκριμένο ζήτημα.

παρεμπιπτόντως θα μας απασχολήσει εν προκειμένω, δεδομένου ότι έχει αναλυθεί εκτενώς στο σχετικό κεφάλαιο.

Εν ολίγοις να λεχθεί, ως προς την προσφυγή C-154/2000, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση στήριξε την επιχειρηματολογία της στο ότι η οδηγία είναι ελάχιστης εναρμόνισης και επομένως η απάλειψη του περιορισμού αυτού συνιστούσε νομικά ανεκτή αύξηση της προστασίας²²¹. Υποστήριξε ακόμη ότι ο όρος αυτός είναι αντίθετος με τις αρχές της ελληνικής έννομης τάξης, ότι δημιουργεί άνιση μεταχείριση μεταξύ των καταναλωτών²²² και θίγει το θεμελιώδες δικαίωμα της προσφυγής στη δικαιοσύνη και ότι εν πάση περιπτώσει η έννοια της ζημίας δεν ορίζεται αυτόνομα, αλλά αναγόμενη στις εθνικές διατάξεις που καλύπτουν το σύνολο της ζημίας²²³.

Το ΔΕΚ προς αντίκρουση των ανωτέρω υποστήριξε, ως προς το πρώτο επιχείρημα, ότι η οδηγία είναι πλήρους εναρμόνισης²²⁴, ως προς το δεύτερο ότι η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου δεν μπορεί να εξαρτάται από αιτιάσεις του εθνικού δικαίου, γιατί έτσι θα θιγεί η αρχή της αποτελεσματικότητας²²⁵, ως προς το τρίτο και το τέταρτο ότι η διαφοροποίηση δικαιολογείται αντικειμενικά και σκοπός του περιορισμού είναι η αποφυγή της υπερβολικής αύξησης του αριθμού των δικαστικών διαφορών²²⁶, ενώ ως προς το πέμπτο δέχθηκε ότι η έννοια της ζημίας ορίζεται από τα εθνικά δίκαια πλην όμως οι περιορισμοί που τίθενται από την οδηγία πρέπει να τύχουν σεβασμού²²⁷. Ενόψει των ανωτέρω, έκανε δεκτή την προσφυγή και καταδίκασε την Ελλάδα²²⁸.

Η αποδοχή ή μη της ορθότητας της απόφασης εξαρτάται από το χαρακτηρισμό της οδηγίας. Σε κάθε περίπτωση πάντως, με βάση τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα οφείλει να συμμορφωθεί -

²²¹ Βλ. 8^η αιτιολογική σκέψη της απόφασης C-154/2000.

²²² Βλ. 27^η αιτιολογική σκέψη.

²²³ Βλ. 22^η αιτιολογική σκέψη.

²²⁴ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 12-17.

²²⁵ Βλ. 24^η αιτιολογική σκέψη.

²²⁶ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 28-32.

²²⁷ Βλ. 23^η αιτιολογική σκέψη.

²²⁸ Βλ. και την πανομοιότυπη ως προς το σκεπτικό, και το διατακτικό C-52/2000, με την οποία καταδικάστηκε η Γαλλία, για τη μη μεταφορά του εν λόγω περιορισμού, η οποία προέβαλε τα ίδια επιχειρήματα με την Ελλάδα.

και όντως συμμορφώθηκε- προς την απόφαση του ΔΕΚ, αλλιώς θα υποστεί τις σχετικές κυρώσεις²²⁹.

ββ. Ερμηνευτικά ζητήματα ανακύπτοντα σε σχέση με την παρούσα διατύπωση

Προβληματική, ως προς τη διατύπωση της, θα μπορούσε όμως να κριθεί και η τωρινή διάταξη²³⁰ (άρθρο 6 παρ. 6, περ. β', εδ. προτελευταίο του ν.2251/94) που εισάγει τον σχετικό περιορισμό με βάση τη συλλογιστική του ΔΕΚ. Συγκεκριμένα θα μπορούσε να υποστηριχθεί²³¹ ότι εφόσον η ζημία ξεπερνά το όριο του νόμου θα αποκαθίσταται στο σύνολό της και όχι μόνο για το υπερβάλλον ποσό. Η οδηγία όμως ορίζει ρητά²³² ότι το ποσό αυτό εκπίπτει, δηλαδή τον σχετικό κίνδυνο για τις αποτιμώμενες κάτω των 500 ευρώ ζημίες φέρει ο καταναλωτής, από την άποψη ότι δεν εφαρμόζεται η ειδική ευθύνη, αλλά οι κοινές διατάξεις. Αν όμως αποδεχούμε ως ορθή τη νομολογία του ΔΕΚ ως προς την πλήρη εναρμόνιση, διαπιστώνουμε έλλειμμα προσαρμογής, αφού και πάλι κατατείνουμε σε μεγαλύτερη προστασία.

Ως λύση προκρίνεται η εναρμονισμένη με την οδηγία ερμηνεία της διάταξης. Δηλαδή, δεν υπάρχει πρόβλημα με βάση την άποψη της πλήρους εναρμόνισης, αν ερμηνεύσουμε τον περιορισμό ως εξής : εφόσον η ζημία υπερβαίνει τα 500 ευρώ, εφαρμόζονται οι κοινές διατάξεις για το ποσό των 500 ευρώ, ενώ για το υπερβάλλον ποσό οι ειδικές διατάξεις της προστασίας του καταναλωτή²³³.

Αν αντίθετα δεχθούμε ότι η οδηγία είναι ελάχιστης εναρμόνισης και οι δύο εναλλακτικές ερμηνείες αξιολογούνται ως ορθές.

²²⁹ Βλ. και Βαλτούδη, Το νέο σχέδιο νόμου για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων και τη γενική ασφάλεια των προϊόντων, ΧρΙΔ2007, 584, όπου παρατηρεί, ότι είναι τελικά ζήτημα πολιτικής βούλησης η έκταση, στην οποία θα αντιπαρατεθεί με το ΔΕΚ ο Έλληνας νομοθέτης.

²³⁰ «...εφόσον η ζημία από την βλάβη ή την καταστροφή τους, υπερβαίνει το ποσό των 500 ευρώ...»

²³¹ Βλ. για παράδειγμα Δεληγιάννη- Κορνηλάκη, ό.π.349, όπου υποστηρίζεται, ότι μια τέτοια ερμηνευτική εκδοχή θα ήταν βάσιμη.

²³² Άρθρο 9, περίπτωση β' της οδηγίας 85/374.

²³³ Έτσι και Ρόκας, ό.π.261, Χρυσάνθης, Ζητήματα ευθύνης από ελαττωματικά προϊόντα, ΕΕμπΔ2006, 177, Δεληγιάννης-Κορνηλάκης, ό.π.349.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Η περιβαλλοντική ζημία

A. Διεύρυνση της προστασίας ;

Ο ν.3587/2007, ο οποίος τροποποίησε το ν.2251/94 στο άρθρο 7 παρ.2, διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παρ.6 ορίζοντας ρητά ότι στην έννοια της ζημίας συμπεριλαμβάνεται και το δικαίωμα χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών. Πρόκειται όμως, όντως για διεύρυνση ή απλώς περιέλαβε στη γραμματική διατύπωση της διάταξης χάριν της ασφάλειας δικαίου κάτι που έτσι κι αλλιώς θα μπορούσε να συναχθεί ερμηνευτικά;

Έστω ότι η προσθήκη της περιβαλλοντικής ζημίας συνιστά ενίσχυση της προστασίας. Το ζήτημα του αν η αύξηση της προστασίας που καθορίζει η οδηγία είναι επιτρεπτή ή όχι συνδέεται με την αποδοχή της πλήρους ή της ελάχιστης, ως έντασης εναρμόνισης. Για λόγους πληρότητας το ζήτημα θα εξετασθεί και υπό τις δύο αλληλοαποκλειόμενες εκδοχές.

Η οδηγία 85/374 στο άρθρο 9 ορίζει τα είδη της ζημίας και δεν περιλαμβάνει σε αυτά την περιβαλλοντική ζημία. Το ΔΕΕ στην απόφαση C-203/99 αντιμετώπισε την απαρίθμηση των ζημιών ως περιοριστική. Αυτό σημαίνει ότι ο εθνικός νομοθέτης δεν έχει την ευχέρεια να δημιουργήσει ένα νέο είδος ζημίας πέραν των καθοριζόμενων από την οδηγία. Αποτελεί ωστόσο ζητούμενο το αν όντως εν προκειμένω συντρέχει αυτή η περίπτωση. Έστω ότι συμπνέουμε με τη θέση του ΔΕΕ περί πλήρους εναρμόνισης, πρόκριμα συνιστά, για την απόφαση περί του επιτρεπτού ή όχι της αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας, το να καταλήξουμε, στο αν η νέα διατύπωση προσέθεσε κάτι παραπάνω στη διάταξη αυτή, αν δηλαδή διεύρυνε την προστασία.

α. Επιχειρήματα υπέρ της μη διεύρυνσης

Η τροποποιημένη παράγραφος 6 του άρθρου 6 του ν.2251/94 εντάσσει την περίπτωση της περιβαλλοντικής ζημίας στο γένος της ζημίας σε πράγματα. Ενσωματώνεται δηλαδή στο στοιχείο (β) και δεν αποτελεί νέο στοιχείο, υπό (γ). Το παραπάνω μπορεί να λειτουργήσει ως συστηματικό επιχείρημα υπέρ του ότι η εμβόλιμη φράση απλώς εξειδικεύει την έννοια της ζημίας και δεν επιφέρει αλλοίωση επί της ουσίας στις δύο κατηγορίες ζημιών. Βοηθά το δικαστή στην υπαγωγή της περιβαλλοντικής ζημίας σε μία από τις δύο περιπτώσεις. Άλλωστε, το εθνικό δικαστήριο δεν έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί αποζημίωση δυνάμει της οδηγίας με το σκεπτικό ότι, ενώ πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις, η προκληθείσα ζημία δεν εμπίπτει σε καμία από τις δύο κατηγορίες²³⁴.

Το δικαίωμα χρήσης περιβαλλοντικών αγαθών απορρέει από το δικαίωμα της προσωπικότητας²³⁵, το οποίο εντάσσεται ως προσωπική ζημία²³⁶ στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης. Πληρούται συγχρόνως τόσο η έννοια του προϊόντος²³⁷ όσο και η έννοια του ελαττώματος²³⁸, καθώς και οι λοιπές προϋποθέσεις.

Επικαλούμενοι τα παραπάνω επιχειρήματα σωρευτικά θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η πλήρης εναρμόνιση δε θίγεται από τη νέα διατύπωση του άρθρου 6²³⁹. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να περισώσουμε τη νέα διάταξη ακόμη και υπό την αυστηρή αυτή εκδοχή της εναρμόνισης.

²³⁴ Βλ. αιτιολογική σκέψη 33 της C-203/99.

²³⁵ Βλ. ενδεικτ. Γεωργιάδη Απ., Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2002, 152, «η μη ρύπανση, η διατήρηση, η προστασία και η ακώλυτη χρήση του περιβάλλοντος, αποτελούν αγαθά, που εντάσσονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας».

²³⁶ Βλ. Καράκωστα, Ευθύνη του παραγωγού από τα ελαττωματικά προϊόντα, 2008, 245, ο οποίος αναφέρει ότι η προστασία του προσώπου, έχει δύο εκφάνσεις, την προστασία της ζωής και των αγαθών που την απαρτίζουν και την κατοχύρωση της προσωπικότητας εν γένει.

²³⁷ Προϊόντα, είναι και τα βιομηχανικά απόβλητα, που αποτελούν κατάλοιπα της βιομηχανικής παραγωγής και προορίζονται για ανακύκλωση ή για περαιτέρω χρήση ως πρώτη ύλη, βλ. Καράκωστα, ό.π.245.

²³⁸ Ως προς την έννοια του ελαττώματος, η ασφάλεια, που πρέπει να παρέχει το προϊόν, σχετίζεται και με τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στο περιβάλλον, βλ. Καράκωστα, ό.π.

²³⁹ Αντιθ. ο Βαλτουδής, Το νέο σχέδιο Νόμου για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων και τη γενική ασφάλεια των προϊόντων, ΧρΙΔ2007, 585, ο οποίος ορίζει, ότι η νέα διατύπωση υπερβαίνει το άρθρο 9 της οδηγίας, επομένως ο Έλληνας νομοθέτης εκλαμβάνει την οδηγία, ως δέσμευση ελάχιστου ορίου.

Με την εκδοχή της ελάχιστης εναρμόνισης, η νέα διάταξη είναι νομικά αποδεκτή ακόμη και αν θεωρήσουμε ότι η περιβαλλοντική ζημία αποκαθίσταται, υπό την απαραίτητη συνθήκη ότι ορίζεται ρητώς ως αποκαταστατέα, δεδομένου ότι δεν μπορεί να συναχθεί ερμηνευτικά η προστασία της.

Υποθεθίσθω ότι ένα ελαττωματικό προϊόν προκαλεί ζημία στο περιβάλλον. Ας αναφέρουμε το σχολικό παράδειγμα του φυτοφάρμακου, το οποίο ναι μεν δεν προκαλεί ζημίες στα φυτά του καταναλωτή, όμως εξαιτίας του τοξικού του χαρακτήρα προκαλεί βλάβη στο περιβάλλον²⁴⁰. Στην περίπτωση αυτή, ο καταναλωτής μπορεί να στηρίζει την αξίωσή του σε τρεις νομικές βάσεις. Πρώτη επιλογή είναι το άρθρο 29 του ν.1650/1986 για τις περιβαλλοντικές ζημίες που θεμελιώνει αστική ευθύνη του παραβάτη των διατάξεών του, δεύτερη, οι γενικές διατάξεις του ΑΚ 57 και 59 και τρίτη, ο ν.2251/94 με τα γνωστά πλεονεκτήματα (αντικειμενική ευθύνη, διευρυμένη έννοια παραγωγού κ.λπ.).

B. Συστηματική κατάταξη της περιβαλλοντικής ζημίας

Ένα έτερο ζήτημα που προβληματίζει αποτελεί η συστηματική κατάταξη της περιβαλλοντικής ζημίας στην περίπτωση (β) αντί της περίπτωσης (α). Το δικαίωμα στο περιβάλλον απορρέει από την προσωπικότητα και συνδέεται άμεσα με την προστασία του ίδιου του προσώπου και της υγείας του²⁴¹. Γιατί λοιπόν να κρίνεται ως υπακτέο στην υλική ζημία²⁴²; Μία απάντηση θα μπορούσε να είναι ότι η ίδια περίπτωση που ορίζει τη ζημία σε περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή, ορίζει και την παρακώλυση της χρήσης των κοινών πραγμάτων. Το περιβάλλον δηλαδή, αντιμετωπίζεται ως ένα ιδιαίζον, άλλο περιουσιακό στοιχείο. Ωστόσο, βαρύνον κριτήριο πρέπει να αποτελέσει το ότι η ζημία στο περιβάλλον αποτελεί ζημία στο πρόσωπο με ευρεία έννοια. Η βλάβη

²⁴⁰ Βλ. Καράκωστα, ό.π.245.

²⁴¹ Βλ. Καράκωστα, ό.π., ο οποίος θεωρεί ότι η παράγραφος 1 του άρθρου 6, σκοπό έχει να προστατεύσει τόσο τα περιουσιακά, όσο και τα προσωπικά αγαθά του καταναλωτή.

²⁴² Βλ. όμως και Βαλτούδη σε Δίκαιο προστασίας καταναλωτή(Αλεξανδρίδου)όπου σημειώνει, ότι το δικαίωμα αυτό εντοπίζεται, είτε ως προσβολή της κυριότητας, που ρυθμίζεται ήδη και από το παλαιό άρθρο 6, είτε ως προσβολή της προσωπικότητας, για την αποδοχή της οποίας, φαίνεται διστακτικός, ακόμη και με τη διατύπωση του νέου άρθρου, γιατί θα οδηγήσει σε υπέρμετρη διεύρυνση της προστασίας.

του περιβάλλοντος δύναται να πλήξει την υγεία του καταναλωτή με την οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη.

Η κατάταξη δεν στερείται πρακτικής σημασίας καθώς όπως αναλύθηκε και παραπάνω στο στοιχείο (α) δε μας ενδιαφέρει η έννοια του καταναλωτή, ενώ στο στοιχείο (β) αποτελεί προϋπόθεση της προστασίας. Επιπλέον, στην υλική ζημία θα πρέπει σωρευτικά να συντρέχουν και οι άλλοι δύο όροι της διάταξης. Περιορίζεται όμως, με τον τρόπο αυτό, η έκταση της προστασίας, χωρίς να μπορεί το έλλειμμα της προστασίας να καλυφθεί ερμηνευτικά, αφού θα οδηγούμαστε σε *contra legem* ερμηνεία.

Γ. Κριτική της διάταξης

Ανεξάρτητα από τα παραπάνω, η ρητή προσθήκη της περιβαλλοντικής ζημίας αποτελεί καινοτομία του Έλληνα νομοθέτη, η οποία δικαιολογείται από αρχές, όπως αυτές της αειφόρου ή βιώσιμης ανάπτυξης²⁴³, ή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει²⁴⁴». Η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης όμως, ορίζεται ως κοινοτικός στόχος και στη ΣυνθητλΕΕ²⁴⁵, όπως και γενικότερα η προστασία του περιβάλλοντος²⁴⁶. Είναι δυνατό, ενόψει των παραπάνω, να υποστηριχθεί ότι και η ίδια η ευρεία ερμηνεία του άρθρου 9 της οδηγίας υπό το φως του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου θα μπορούσε να καταλήξει στην προστασία της περιβαλλοντικής ζημίας.

Το ζήτημα της περιβαλλοντικής ζημίας δεν έχει απασχολήσει τα ελληνικά δικαστήρια. Ένα πρόβλημα το οποίο θα μπορούσε να ανακύψει σε μια ενδεχόμενη τέτοια υπόθεση και το οποίο αξίζει να αναφερθεί πολύ σύντομα είναι αυτό της απροσδιοριστίας του αιτιώδους συνδέσμου, η οποία καθιστά αναποτελεσματική ή και άδικη την πιστή εφαρμογή της αρχής του «όλα ή τίποτε». Αυτό συμβαίνει, γιατί εμπλέκονται παράγοντες

²⁴³ Βλ. για την αρχή αυτή που είναι συνταγματικής περιωπής αναλυτικά, Δημητρόπουλο, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμο γ', 2008, σελ488επ. Πρβλ. ενδεικτ. ΣτΕ 2755/1994, ΕΔΔΔ1994, 547, ΣτΕ Ολ 2537/1996, Αρμ1996,1043επ., ΣτΕ Ολ, 1569/2005, ΝοΒ2006, 296επ., ΣτΕ 2675/2003, ΕλλΔνη2004, 1258επ.

²⁴⁴ Βλ.Καράκωστα, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, 46επ. «Η αρχή αυτή έχει και προληπτική διάσταση, η οποία επιτρέπει την οικονομική επιβάρυνση των δραστηριοτήτων, που έχουν το μεγαλύτερο κίνδυνο πρόκλησης ζημιών».Ωστόσο, η προληπτική διάσταση, δεν μπορεί να γίνει δεκτή εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο νόμος(άρθρο 6 παρ.1) απαιτεί την επέλευση της ζημίας για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης.

²⁴⁵ Βλ. άρθρο 6.

²⁴⁶ Βλ. άρθρο 3 περ.λ'.

ουδέτεροι και δεν είναι δυνατό να αποδειχθεί με βεβαιότητα²⁴⁷ ότι η περιβαλλοντική ζημία οφείλεται μόνο στην πράξη του παραγωγού²⁴⁸. Οπότε, είτε θα αποκλεισθεί εντελώς η ευθύνη, είτε θα αποφανθούμε περί της πλήρους ευθύνης στηριζόμενοι όμως σε στατιστικά στοιχεία, γιατί η ζημία είναι πιθανό και όχι βέβαιο ότι οφείλεται στην παράνομη πράξη του παραγωγού.

Σε μια προσπάθεια κριτικής της διάταξης παρατηρούμε ότι έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει και προληπτικά²⁴⁹ για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι παραγωγοί θα αναγκασθούν να λάβουν υπόψη τους την περιβαλλοντική παράμετρο και να προβαίνουν σε επιστημονική έρευνα και ελέγχους, προκειμένου τα προϊόντα που παράγουν να είναι φιλικά προς το περιβάλλον. Να σημειωθεί ότι ο παραγωγός μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπος με έναν απροσδιόριστο αριθμό ζημιωθέντων, αφού το ελαττωματικό προϊόν -με την έννοια της βλαβερής σύνθεσης ως προς το περιβάλλον- θα χρησιμοποιείται από καταναλωτές και θα θεωρείται ελαττωματικό έναντι όλων, οι οποίοι εφόσον έχουν υποστεί ζημία θα μπορούν να αξιώσουν την αποκατάστασή της. Αυτό γιατί, η τοξικότητα για παράδειγμα ενός προϊόντος, η ελαττωματικότητά του δηλαδή, που το καθιστά εχθρικό προς το περιβάλλον συντρέχει αντικειμενικά ως προς όλους τους καταναλωτές. Επομένως, η διεύρυνση της ευθύνης με ρυθμούς γεωμετρικής προόδου συνιστά ακόμη ένα κίνητρο σεβασμού του περιβάλλοντος.

Ίσως όμως, ως προς το σημείο αυτό, η διάταξη να αποδεικνύεται υπερβολικά αυστηρή. Ίσως δηλαδή η μη δυνατότητα απόλυτης συμμόρφωσης με τις περιβαλλοντικές προδιαγραφές να οδηγήσει σε μη παραγωγή εν γένει ενός προϊόντος από ένα παραγωγό μικρής ή μεσαίας επιχείρησης. Αν όντως η παράμετρος αυτή συνυπολογίσθηκε από το νομοθέτη αλλά και από τους θιασώτες της ευρείας ερμηνείας του μη τροποποιημένου ακόμη άρθρου 6 του ν.2251/94, καταδεικνύεται η

²⁴⁷ Βλ. ενδεικτ. Καραγιάννη Κ., Κάμψη της αρχής του «όλα ή τίποτα» σε περιπτώσεις νόμιμης εναλλακτικής αιτιότητας σε τιμητικό τόμο Σταθόπουλου, Ι, 2010, 863. Πρβλ. Η προβληματική είναι κοινή και για την περιβαλλοντική ζημία, καθώς και στα παραπάνω θίγεται το θέμα της απροσδιοριστίας της αιτιώδους συνάφειας.

²⁴⁸ Βλ. Καρακώστα, ό.π.481επ.

²⁴⁹ Βλ. Καρακώστα, (Η ευθύνη)ό.π.228, ο οποίος κάνει λόγο για την αρχή της «προφύλαξης».

εξέχουσα θέση του περιβάλλοντος στην έννομη τάξη και η προστασία του με κάθε κόστος. Προτείνεται όμως η αναμόρφωση της διάταξης με τέτοιο τρόπο, ώστε η ευθύνη να είναι περισσότερο ορθολογική, ενώ να μην απομειώνεται παράλληλα η προστασία του περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημίας

Άρθρο 6 παρ.7 τροπ. ν.2251/94: « Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης,οφείλεται και σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του παρόντος άρθρου.»

A. Γενικά

Η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης αποσκοπεί στην «ηθική παρηγορία και ψυχική ανακούφιση του παθόντος²⁵⁰» για τον πόνο και τη στεναχώρια που του προξένησε η πράξη του ζημιώσαντος. Γίνεται δεκτό, όχι χωρίς αντιρρήσεις, ότι έχει αποκαταστατικό χαρακτήρα και ότι το ποσό που επιδικάζεται στοχεύει στην επαναφορά των αγαθών που προσβλήθηκαν στην προηγούμενη της προσβολής κατάσταση²⁵¹. Για τα ανακύπτοντα ζητήματα θα παραπέμψουμε στο κοινό δίκαιο, καθώς στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας θα μας απασχολήσει ειδικότερα η ένταξη της ηθικής βλάβης στον ειδικό νόμο.

B. Το ζήτημα του επιτρεπτού της αποκατάστασης της ηθικής βλάβης από την οδηγία

Το άρθρο 9 της οδηγίας 85/374 ορίζει ότι «το άρθρο αυτό, δε θίγει τις εθνικές διατάξεις περί των μη υλικών ζημιών». Ερωτάται αν η διατύπωση αυτή παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να μην αρκестθούν στις κοινές διατάξεις περί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, αλλά να συμπεριλάβουν στο προστατευτικό πεδίο του ειδικού νόμου -που προσαρμόζει την οδηγία στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη- τη μη περιουσιακή ζημία.Οι απόψεις δίστανται.

Η πρώτη άποψη υποστηρίζει ότι, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του ειδικού νόμου και εφόσον για παρόμοιες προσβολές το εθνικό δίκαιο αποκαθιστά και τη μη περιουσιακή ζημία, είναι ορθότερο να θεωρήσουμε ότι αποκαθίσταται και αυτή. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο συστηματικό

²⁵⁰ Βλ. Καράκωστα, Ικανοποίηση της μη περιουσιακής ζημίας και νομολογία, ΝοΒ1986, 175 επ. Πρβλ. Πατεράκη, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, 2001.

²⁵¹ Βλ. Καράκωστα, ό.π.(Ευθύνη), 240 επ. Βλ. ακόμη Καρακατσάνη Ι., Η νομική φύσις της χρηματικής ικανοποιήσεως δια ψυχικήν οδύνην κατ'ΑΚ 932 εδ.3 και η πρακτική της σπουδαιότης, ΝοΒ24, 667επ.

επιχείρημα ότι, αν δεν ερμηνεύσουμε με τον παραπάνω τρόπο τη διάταξη αυτή, τότε το άρθρο 9 παρ.2 δεν προσθέτει τίποτε παραπάνω σε σχέση με το άρθρο 13 της οδηγίας που προβλέπει την παράλληλη ισχύ των κοινών διατάξεων²⁵². Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η οδηγία παρέχει τη δυνατότητα στον εθνικό νομοθέτη να διαλέξει, αν θα εντάξει ή θα αποκλείσει από το ειδικό νομοθετικό καθεστώς την ηθική βλάβη²⁵³.

Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, η αποκατάσταση της ηθικής βλάβης με βάση τον ειδικό νόμο²⁵⁴ είναι αντίθετη με το γράμμα και το πνεύμα της οδηγίας

Η θέση ως προς το ζήτημα αυτό συναρτάται με την απάντηση στο πανταχού παρόν ερώτημα του είδους της εναρμόνισης. Αν δεχτούμε ότι είναι πλήρους εναρμόνισης έχει καθοριστική σημασία να διερευνήσουμε, το αν η οδηγία επιτρέπει την ένταξη της ηθικής βλάβης στον ειδικό νόμο προσαρμογής, γιατί τότε και μόνο τότε, θα είναι αυτή νομικά αποδεκτή. Αν αντίθετα, ταχθούμε υπέρ της ελάχιστης εναρμόνισης το ζήτημα δεν έχει τόσο ενδιαφέρον, καθώς σκοπός είναι να μην παραβιαστούν τα ελάχιστα όρια της προστασίας, όμως, εν προκειμένω, τίθεται θέμα αύξησης της προστασίας.

Θεωρούμε ότι πιο συνεπής και θεμελιωμένη είναι η πρώτη άποψη, την οποία και υιοθετούμε. Το ορθότερο είναι να εξετάζουμε μια μεμονωμένη διάταξη, σε συνδυασμό με τις λοιπές διατάξεις. Αν μια ερμηνευτική εκδοχή αναιρεί τη χρησιμότητα και το λόγο ύπαρξης μιας άλλης διάταξης που ανήκει στο ίδιο νομοθετικό κείμενο, κρίνεται ως αποφευκτέα με δεδομένο ότι ο νομοθέτης κατά τεκμήριο δεν θέτει άστοχες και περιττές ρυθμίσεις. Δηλαδή, με το να ερμηνεύσουμε το άρθρο 9 με τρόπο κατά τον οποίο διαπιστώνεται ότι το νόημά της είναι η διατήρηση ισχύος των εθνικών διατάξεων για την ηθική βλάβη και τίποτε παραπάνω στην ουσία την καθιστούμε άνευ περιεχομένου, γιατί την ταυτίζουμε απολύτως με το άρθρο 13 που ορίζει τα περί συρροής. Σκοπός της επισήμανσης είναι νομίζουμε να καταστεί σαφές ότι συνάδει με τις περιπτώσεις της ευθύνης του παραγωγού η αποκατάσταση και της μη υλικής ζημίας, ενόψει του ότι

²⁵² Βλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π., 350.

²⁵³ Βλ. Βαλτούδη, (Η ευθύνη)ό.π.312. Ακόμη βλ. Καράκωστα, ό.π.235.

²⁵⁴ Βλ. Ρόκα, ό.π.266, Κοντογεωργάκη, ό.π.534, η οποία εκφράζει την αμφιβολία για το αν η ένταξη της ηθικής βλάβης συνάδει με το γράμμα και το πνεύμα της οδηγίας.

κρατούσε η αντίληψη παλαιότερα ότι επί αντικειμενικής ευθύνης δεν πρέπει να αποκαθίσταται η μη περιουσιακή ζημία²⁵⁵. Με αυτήν την ερμηνευτική εκδοχή, δεν υπάρχει πρόβλημα ούτε με την αυστηρή εκδοχή της πλήρους εναρμόνισης.

Ο λόγος για τον οποίο δεν περιελήφθη η έννοια της ηθικής βλάβης στην οδηγία είναι ότι αφενός, τα κράτη μέλη δε συμφώνησαν ως προς την έννοια της ηθικής βλάβης^{256,257}, αφετέρου, φοβήθηκαν τα υψηλά ασφάλιστρα²⁵⁸ και την «αμερικανοποίηση²⁵⁹» του ζητήματος με την επιδίκαση υπέρογκων ποσών για χρηματική ικανοποίηση, κατά τη συνήθη τακτική των δικαστηρίων των ΗΠΑ σε υποθέσεις ευθύνης του παραγωγού.

Γ. Η θέση του εθνικού νομοθέτη – Αναδρομή σε παλαιότερα νομοθετικά καθεστώτα

Ας εξετάσουμε τώρα το ζήτημα αυτό ερειδόμενοι στην εθνική νομοθεσία που ενσωμάτωσε την οδηγία στην εθνική έννομη τάξη. Φαίνεται από τις διακυμάνσεις στις διατυπώσεις των νόμων ότι το ζήτημα αυτό απασχόλησε και προβληματίσε τον Έλληνα νομοθέτη. Δεν υπάρχει κανένας από τους γνωστούς καταργητικούς ή και τροποποιητικούς νόμους που να μην επέφερε κάποια ουσιώδη αλλαγή ως προς τη μη περιουσιακή ζημία, με εξαίρεση ίσως την ΚΥΑ του 1983, η οποία αποτέλεσε σχεδόν πιστή μεταφορά της οδηγίας, γεγονός που οφείλεται μάλλον στην αμηχανία της εθνικής έννομης τάξης, δεδομένου ότι αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια προσαρμογής της οδηγίας²⁶⁰.

Ο ν.1961/91 όρισε ρητώς στο άρθρο 8 περ.γ' ότι: « ζημία κατά την έννοια του άρθρου 7 σημαίνει...γ)ηθική βλάβη ». Από τη διατύπωση αυτή γίνεται αντιληπτό ότι ο νόμος περιέλαβε στο προστατευτικό πεδίο του ειδικού νόμου και την ηθική βλάβη²⁶¹. Η ευθύνη επομένως, είναι αντικειμενική τόσο ως προς την περιουσιακή όσο και ως προς την μη

²⁵⁵ Βλ. Κορνηλάκη, Η ευθύνη από διακινδύνηση, 1982, 182επ.

²⁵⁶ Βλ. Αλεξανδρίδου, ό.π.(σε ΕΕΕυρΔ1987), σελ 19.

²⁵⁷ Προφανώς, επεδίωξαν να την ορίσουν αυτόνομα, όπως την έννοια του ελαττώματος, του παραγωγού, πράγμα δύσκολο.

²⁵⁸ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.312.

²⁵⁹ Βλ. Κούρτη, ό.π.42, υποσημείωση 190.

²⁶⁰ Η αμηχανία αποδεικνύεται και από το μέσο προσαρμογής, που αντί να είναι νόμος, ήταν μια κοινή υπουργική απόφαση, αποφεύγοντας τον σχετικό έλεγχο της Βουλής.

²⁶¹ Βλ. ενδεικτικά: ΑΠ1337/1997, ΔΕΕ1998, 42, ΠΠρΑ04548/1996, ΕΕμπΔ1997, 47.

περιουσιακή ζημία. Απαραίτητο είναι για την επιδίκαση της ηθικής βλάβης να συντρέχουν οι προϋποθέσεις ευθύνης του άρθρου 6, καθώς η ευθύνη είναι παρακολουθηματική²⁶² σε σχέση με την ευθύνη για την περιουσιακή ζημία. Τούτο σημαίνει ότι ακόμη και αν μοναδικό αίτημα είναι η αποκατάσταση της ηθικής βλάβης, θα γίνει δεκτό μόνο εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αποκατάστασης της περιουσιακής ζημίας, το αυτό άλλωστε συμβαίνει και με το γνωστό ζεύγος διατάξεων 914,932 ΑΚ²⁶³. Νόμιμος λόγος ευθύνης είναι και ως προς τα δύο κονδύλια του ειδικού νόμου το άρθρο 7 ν.1961/91, δηλαδή η ευθύνη του παραγωγού. Εντύπωση προκαλεί η παράλειψη της ψυχικής οδύνης από τη γραμματική διατύπωση της διάταξης. Γίνεται δεκτό ότι η παράλειψη αυτή οφείλεται σε αβλεψία και ότι για τον ίδιο δικαιολογητικό λόγο θα έπρεπε να καλύπτεται και η ψυχική οδύνη άλλωστε, η παράλειψή της είναι αδικαιολόγητη²⁶⁴.

Ο ν.2251/94 που αντικατέστησε το ν.1961/91 είχε στο άρθρο 6 παρ.7 την εξής διατύπωση: «Η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης διέπεται από τις διατάξεις που ισχύουν για τις αδικοπραξίες. Το ίδιο ισχύει και για την ψυχική οδύνη λόγω θανάτου». Η σχετική διατύπωση, ιδίως μετά την ξεκάθαρη θέση του προγενέστερου νόμου, ως προς το ίδιο θέμα, δημιούργησε, όπως ήταν αναμενόμενο αναταραχή στο νομικό κόσμο. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία²⁶⁵ αλλά και στη νομολογία²⁶⁶, νόμιμος λόγος ευθύνης για τη μη περιουσιακή ζημία είναι οι κοινές αδικοπρακτικές διατάξεις²⁶⁷. Αυτό σημαίνει οπισθοχώρηση ως προς την προστασία και αξιοποίηση της διακριτικής ευχέρειας της οδηγίας εις βάρος του καταναλωτή. Ο καταναλωτής με βάση την άποψη

²⁶² Βλ. Καράκωστα, ό.π.236.

²⁶³ Δηλαδή το άρθρο 932, προϋποθέτει θεμελιωμένη αξίωση αποζημίωσης στο άρθρο 914 ή σε κάποιο άλλο άρθρο από τα επόμενα του 914 που καθιερώνουν αδικοπρακτική ευθύνη.

²⁶⁴ Βλ. Δεληγιάννη-Κορνηλάκη, ό.π.349.

²⁶⁵ Βλ. ενδεικτικά, Αυγουστιανή, ό.π.148, Ρόκα, ό.π.266.

²⁶⁶ Βλ. ενδ. ΕφΠειρ301/2001, ΔΕΕ2001, 1147, ΕφΑθ6704/1996, ΝοΒ1997, 63, ΜονΠρΑθ2526/2002 ΕΕμπΔ2002, 545.

²⁶⁷ Το ίδιο γίνεται δεκτό ρητώς και από την έκθεση του τμήματος νομοτεχνικής επεξεργασίας της Βουλής: «ενώ ο ν.1961 συμπεριλαμβάνει την ηθική βλάβη στη ζημία, που αποζημιούται υπό τις προϋποθέσεις του νόμου για την ευθύνη του παραγωγού, το άρθρο 6 παρ.3σχ.ν. υπάγει την ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης στις διατάξεις περί αδικοπραξιών, με αποτέλεσμα να υποχρεούται ο ενάγων σε απόδειξη της υπαιτιότητας του ευθυνόμενου παραγωγού».

αυτή, βαρύνεται με την απόδειξη, εκτός των άλλων, και της υπαιτιότητας του παραγωγού. Επομένως, το όποιο όφελος από την αντικειμενική ευθύνη, ως προς την περιουσιακή ζημία μετριάζεται αισθητά αφού, ως προς την ηθική βλάβη, σημειώνουμε «επιστροφή στην υπαιτιότητα».

Η άποψη αυτή, για τη θεμελίωσή της επικαλείται τη σιωπηρή βούληση του ιστορικού νομοθέτη που κατήργησε το παλαιό άρθρο 8 παρ.4 στ.γ' του ν.1961/91 και φυσικά την ίδια τη γραμματική διατύπωση του νέου τότε άρθρου 6 παρ.7²⁶⁸.

Η μη κρατούσα άποψη, εμμένει στην αντικειμενική ευθύνη ως προς τη μη περιουσιακή ζημία και στο πλαίσιο της νέας διάταξης²⁶⁹. Τα επιχειρήματα αυτής, είναι κυρίως συστηματικά. Συγκεκριμένα, κινούνται γύρω από το άρθρο 14 παρ.5 εδ.α', το οποίο προβλέπει τη παράλληλη εφαρμογή των γενικών διατάξεων. Για να διατηρηθεί η αυτοτέλεια του άρθρου 6 παρ. 7 θα πρέπει να ερμηνευθεί ως εξής : η διάταξη αυτή δεν ορίζει την παράλληλη εφαρμογή των γενικών διατάξεων που αποτελεί ύλη άλλης διάταξης, αλλά την εφαρμογή της ΑΚ 932 ως προς τα κριτήρια για την έκταση της ηθικής βλάβης και όχι ως προς τις προϋποθέσεις²⁷⁰. Η ευθύνη επομένως παραμένει αντικειμενική²⁷¹.

Δ. Νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού

Η αυστηρή εκδοχή της κρατούσας άποψης συνδυάστηκε όμως με τη νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού²⁷², η οποία λειτούργησε ως «κερκόπορτα διαφυγής» από την αυστηρή διατύπωση. Η ευθύνη του παραγωγού με τον τρόπο που διαμορφώθηκε από τη

²⁶⁸ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.387, που παραθέτει αναλυτικά τα επιχειρήματα της κρατούσας άποψης.

²⁶⁹ Βλ. και Παμπούκη, παρατηρήσεις σε ΕφΛαρ491/2002, ΕπισκΕΔ2003, 799επ., ο οποίος κρίνει ότι η τεχνική που υιοθέτησε ο νόμος, οφείλεται σε αδεξιότητα και δε σημαίνει απομάκρυνση από την πρώτη επιλογή του ν.1961/91. Πρβλ. Χατζημιχαήλ Δ., παρατηρήσεις σε ΑΠ1051/2004, Αρμ2006, 596, Βαλτούδη, παρατηρήσεις σε ΠΠρΘ31364/2003, Αρμ2005, 222επ., ο οποίος τάσσεται υπέρ της μη κρατούσας άποψης.

²⁷⁰ Βλ. όμως και Βαλτούδη, ό.π.225, ο οποίος τελικά καταλήγει στο ότι η νομολογιακή διάπλαση, θα έπρεπε να εγκαταλειφθεί, δεδομένου ότι οδηγεί σε ευτελισμό της προϋπόθεσης της υπαιτιότητας. Άλλωστε, ο ίδιος υιοθετεί τη μη κρατούσα άποψη, που οδηγεί τελικά σε ακόμη ευνοϊκότερα για τον καταναλωτή αποτελέσματα.

²⁷¹ Βλ. Βαλτούδη, ό.π.

²⁷² Βλ. όμως Χρυσάνθη Σπ., Ζητήματα ευθύνης από ελαττωματικά προϊόντα, ΕΕμπΔ2006, 177επ. Στο συγκεκριμένο άρθρο υποστηρίζει, ότι η νομολογιακά διαπλασμένη ευθύνη, αποτελεί νόθευση του επιπέδου προστασίας, που παρέχει η οδηγία και καταστρατήγηση του σκοπού για πλήρη εναρμόνιση.

νομολογία κάλυψε μια αναπόδραστη ανάγκη των συναλλαγών, την προστασία του καταναλωτή, η οποία ρυθμιζόταν μεν από τη γενική αδικοπρακτική ρήτρα, πλην όμως όχι αποτελεσματικά. Χρήσιμο είναι, κατά τη γνώμη μας, στο σημείο αυτό να γίνει μια παρέκβαση για το μόρφωμα αυτό.

Το ειρημένο μόρφωμα συναντάται στην ελληνική νομολογία που επηρεάστηκε από τη γερμανική για πρώτη φορά το 1977 με απόφαση-ορόσημο την ΕφΑθ 1259/77²⁷³. Η πιλοτική αυτή απόφαση ακολουθήθηκε και από άλλες²⁷⁴. Η νομολογιακά διαπλασμένη ευθύνη του παραγωγού χρησιμοποιήθηκε κυρίως πριν από τη δημιουργία ειδικού καθεστώτος για την ευθύνη του παραγωγού, αλλά και μετά την εισαγωγή αυτού, προκειμένου να καλύψει κενά και ανεπιείκειες, όπως εν προκειμένω, με την εκτόπιση, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, της ηθικής βλάβης από το βεληνεκές της ειδικής ευθύνης.

α. Σκοπός και θεμελίωση

Οι νεοδημιούργητες ανάγκες των συναλλαγών, ιδίως τα ζητήματα από τη μαζική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων σε συνδυασμό με την αβελτηρία του νομοθέτη κατέστησαν εναργή την ανεπάρκεια του γενικού κανόνα κατανομής του βάρους απόδειξης (άρθρο 338παρ.1ΚΠολΔ). Κατά το γράμμα του: «κάθε διάδικος οφείλει να αποδείξει τα πραγματικά γεγονότα που είναι αναγκαία για να υποστηρίξει την αυτοτελή αίτηση ή ανταίτησή του». Ο κάθε διάδικος δηλαδή, οφείλει να αποδείξει τις προϋποθέσεις εφαρμογής του ευνοϊκού γι'αυτόν κανόνα δικαίου²⁷⁵. Η διάταξη αυτή, παρά την απλότητά της και παρά τις ανάγκες ασφάλειας δικαίου που καλύπτει, αγνοεί ενίοτε εκτιμήσεις ουσιαστικού δικαίου²⁷⁶. Η κατά γράμμα εφαρμογή της στην ευθύνη του παραγωγού δεν καταφέρνει να εξισορροπήσει τα διϊστάμενα συμφέροντα και σημαίνει ότι για την εφαρμογή της ΑΚ 914²⁷⁷ ο καταναλωτής βαρύνεται να αποδείξει όλα τα

²⁷³ Αρμ1978, 121.

²⁷⁴ Βλ. ενδ. ΕφΑθ0671/79, ΝοΒ28,790, ΕφΑθ1039/79, ΝοΒ27,984, ΕφΘεσ930/1985, Αρμ1986,138, ΕφΑθ7453/1988, ΕλλΔνη1990,848, ΕφΘεσ2052/1991, ΕΕμπΔ1993,29, ΠΠρΑθ17187/1983, ΕλλΔνη1984,1220, ΠΠρΑθ9286/1985, Αρμ1986, 501.

²⁷⁵ Βλ. Νικολόπουλο Γ., Το δίκαιο της αποδείξεως, 2005, σελ 81 επ.

²⁷⁶ Βλ. Νικολόπουλο, ό.π., σελ85.

²⁷⁷ Η εφαρμογή αυτής της διάταξης, τελικά κρίθηκε, ως η καταλληλότερη για τη θεμελίωση της ευθύνης του παραγωγού, δεδομένης της κατά κανόνα ανυπαρξίας

στοιχεία της διάταξης και μεταξύ των άλλων τόσο την παρανομία, όσο και την υπαιτιότητα. Για να το κάνει όμως αυτό, θα αναγκασθεί να εισχωρήσει στα άδυτα της παραγωγικής διαδικασίας, μιας διαδικασίας απομακρυσμένης και άγνωστης σε αυτόν²⁷⁸. Μήπως όμως, με τον τρόπο αυτό, αναιρείται η προστασία του καταναλωτή ; Μήπως δηλαδή, η αποδιδόμενη παραπάνω μομφή στον κανόνα του 338 κπολδ αποκτά υπόσταση ;

Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το αποδεικτικό αδιέξοδο του καταναλωτή από τη μία και με την αποδεικτική εγγύτητα του παραγωγού²⁷⁹ από την άλλη. Η νομολογία, προκειμένου να αμβλύνει την ανεπιεική αυτή κατάσταση για τον καταναλωτή, προσέφυγε στην εφαρμογή της θεωρίας των σφαιρών επιρροής ή/και στην αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 925 ως προς το βάρος απόδειξης. Με βάση τη θεωρία των σφαιρών²⁸⁰ το υποκειμενικό βάρος απόδειξης ανακατανέμεται και ο κάθε διάδικος έχει το βάρος να επικαλεστεί και να αποδείξει μόνο τα γεγονότα που ανάγονται στη σφαίρα επιρροής του, δηλαδή στο χώρο δραστηριότητάς του. Το ίδιο συνέβη, εν προκειμένω, με την υπαιτιότητα η οποία αποδεικνύεται ευχερέστερα από τον παραγωγό, στη σφαίρα δραστηριότητας και κινδύνου του οποίου εντάσσεται²⁸¹. Ωστόσο, τα δικαστήρια κατέφευγαν στην αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 925 ως νομοθετικό υπόβαθρο²⁸², δεδομένου ότι δε θα μπορούσαν να παρακάμψουν, στηριζόμενα μόνο στη θεωρία των σφαιρών το ρητό και αναγκαστικού δικαίου κανόνα του 338κπολδ. Η άμεση δηλαδή εφαρμογή της αρχής αυτής ως ισχύοντος κανόνα κατανομής του βάρους απόδειξης

συμβατικού δεσμού, μεταξύ του καταναλωτή και του παραγωγού, λόγω της παρεμβολής ενδιάμεσων προσώπων.

²⁷⁸ Παπανικολάου Α., Το πρόβλημα της ευθύνης του κατασκευαστή τυποποιημένων προϊόντων, ΝοΒ29, 1453.

²⁷⁹ Βλ. Πουλιάδη, Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους αποδείξεως, ΝοΒ1987, 473.

²⁸⁰ Βλ. Πουλιάδη, ό.π.487, που σημειώνει, ότι η εν λόγω θεωρία αντικατοπτρίζει και σταθμίσεις ουσιαστικού δικαίου και την τάση καταλογισμού του κινδύνου, σε αυτόν που φέρει τα οφέλη από μία επικίνδυνη δραστηριότητα. Πρβλ. Αλεξανδρίδου, ό.π.(σε ΕΕΕυρΔ)12.

²⁸¹ Βλ. Νικολόπουλο, ό.π.86.

²⁸² Βλ. Καράκωστα, ό.π.72.

δεν είναι αποδεκτή στην έννομη τάξη, το πνεύμα της αρχής αυτής όμως απηχεί η 925 ΑΚ²⁸³.

Αλλά και η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 925, κατά τη γνώμη μας, δεν είναι μεθοδολογικά ορθή. Η συμπληρωτική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου επιτρέπεται στις περιπτώσεις, όπου διαπιστώνεται η ύπαρξη κενού. Ως κενό ορίζεται μια νομοθετική ατέλεια, η οποία κρίνεται απαραίτητη από τη σκοπιά του σχεδιασμού του ίδιου του νόμου²⁸⁴. Δεδομένης της γενικής ρήτηρας της ΑΚ 914 (σε συνδυασμό με την 338κπολδ) που καλύπτει κάθε περίπτωση αδικοπρακτικής ευθύνης, άρα και την αδικοπρακτική ευθύνη του παραγωγού, είναι νομίζουμε προβληματική η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 925, η οποία, αν και αναμφισβήτητα οδηγεί σε «δικαιότερη» λύση, είναι μεθοδολογικά ασυνεπές να εφαρμοσθεί εν προκειμένω²⁸⁵. Νομίζουμε ότι η προσφυγή στη διάταξη αυτή έγινε κυρίως για λόγους νομιμοποίησης της νομολογιακής διάπλασης, η οποία όμως προσιδιάζει περισσότερο σε extra legem ερμηνεία, παρά σε απλή κάλυψη κενών μέσω της ερμηνείας, δεδομένου ότι εδώ κενό με την τεχνική του όρου έννοια δεν υπάρχει και ο δικαστής θέλησε να διαμορφώσει μια νέα νομική κατάσταση, ορμώμενος από την αρχή της εύνοιας προς τον καταναλωτή^{286,287}.

Υπό το πρίσμα αυτής, η αδικοπρακτική ευθύνη του παραγωγού τρέπεται από υποκειμενική σε μη γνήσια αντικειμενική²⁸⁸, δηλαδή ο καταναλωτής δε βαρύνεται με την απόδειξη της υπαιτιότητας, η οποία τεκμαίρεται και ο παραγωγός απαλλάσσεται μόνο αν αποδείξει ότι δεν τον βαρύνει πταίσμα²⁸⁹.

²⁸³ Βλ. Νικολόπουλο, ό.π.87.

²⁸⁴ Βλ. Παπανικολάου Π., Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, 232.

²⁸⁵ Βλ. και Κορνηλάκη, ό.π.690, ο οποίος αμφισβητεί την ορθότητα της δογματικής θεμελίωσης της αντιστροφής του βάρους απόδειξης.

²⁸⁶ Βλ. Παπανικολάου Π., ό.π.272επ. για τους νομιμοποιητικούς λόγους της περαιτέρω διάπλασης του δικαίου.

²⁸⁷ Βλ. όμως και Πουλιάδη, ό.π. ο οποίος θεμελιώνει δογματικά την αντιστροφή του βάρους απόδειξης στη διαπλαστική δύναμη της νομολογίας. Όμως, κατά τη γνώμη μας, η δογματική θεμελίωση της δικαστικής διάπλασης στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ζητούμενο και δεν αποτελεί αυτή καθαυτή νομιμοποιητικό έρεισμα.

²⁸⁸ Βλ. ενδεικτικά: ΕφΑθ5479/2009, ΕΕμπΔ2010, 310.

²⁸⁹ Βλ. Παμπούκη Κ., ό.π., που χαρακτηρίζει την ευθύνη ως «οιονεί αντικειμενική» με ιδιάζουσα αντιστροφή του βάρους επίκλησης και απόδειξης, σχετικά με την παρανομία και την υπαιτιότητα.

Πιο συγκεκριμένα, ο καταναλωτής, όντας ξένος προς τη διαδικασία παραγωγής, οφείλει να αποδείξει την αντικειμενική βλαπτική ελαττωματικότητα²⁹⁰ κατά το χρόνο χρήσης του προϊόντος (που συνιστά την παρανομία), τη ζημία και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της κατά προορισμό χρήσεως και της ζημίας και ο παραγωγός το ότι η ελαττωματικότητα δεν οφείλεται σε πταίσμα του²⁹¹. Μέρος της θεωρίας²⁹², εντάσσει την παρανομία ή ακριβέστερα την έλλειψη αυτής, στα στοιχεία, που πρέπει να αποδείξει ο παραγωγός²⁹³. Ως προς την παρανομία²⁹⁴ να λεχθεί ότι γίνεται αντιληπτή με την έννοια της παραβίασης της υποχρέωσης πρόνοιας και ασφάλειας²⁹⁵, πρόκειται δηλαδή για αντισυναλλακτική συμπεριφορά του δράστη που συνίσταται κυρίως σε παράλειψη, δηλαδή παρόλο που προκαλεί επικίνδυνες καταστάσεις δε λαμβάνει τα απαραίτητα προστατευτικά μέτρα, για να αποτρέψει την προσβολή των εννόμων αγαθών του καταναλωτή²⁹⁶. Επιστρατεύεται η διευρυμένη έννοια του παρανόμου με τη συνδυαστική εφαρμογή των διατάξεων ΑΚ 914, 200, 281, 288. Σε σχέση τώρα με την υπαιτιότητα, αποκλειομένου του δόλου στις περισσότερες περιπτώσεις, θα πρέπει να

²⁹⁰ Βλ. Καράκωστα, ό.π.55, «...ο ζημιωθείς αρκεί να αποδείξει το ζημιογόνο αποτέλεσμα και την αιτιώδη σχέση μεταξύ της κατά προορισμό χρήσης του προϊόντος και της ζημίας. Με τον τρόπο αυτό, η νομολογία παρακάμπτει το αποδεικτικό αδιέξοδο, θεωρώντας ότι το βλαπτικό αποτέλεσμα...ενδεικνύει το ελάττωμα...χαρακτηριστικό είναι η αποδοχή ενός είδους ευθύνης εκ του αποτελέσματος.»

²⁹¹ Βλ. και ΜΠρΘεσ 4663/2010, που ορίζει ότι αυτή η κατανομή ισχύει και ως προς τις αξιώσεις που στηρίζονται απευθείας στο ν.2251/1994(εννοεί τις σχετικές με την ηθική βλάβη)και στις αξιώσεις για χρηματική ικανοποίηση ή ηθική βλάβη που στηρίζονται στην εξωσυμβατική ευθύνη βάσει του κοινού δικαίου.

²⁹² Βλ. Πουλιάδη, ό.π.491 που ως προς την παρανομία υποστηρίζει ότι η αρχή της εκ πρώτης όψεως αποδείξεως, ως διευκόλυνση προς τον καταναλωτή, θα μπορούσε να εφαρμοσθεί και στην ελληνική έννομη τάξη. Πρόκειται για τη συναγωγή συμπεράσματος ως προς την ύπαρξη ελαττώματος, από ένα αποδεδειδμένο αποτέλεσμα (ατύχημα), Καράκωστα, ό.π.80. Βλ.αντιθ. Παμπούκη, ό.π.803.

²⁹³ Βλ. Πουλιάδη, ό.π.482, Βαλτούδη, παρατηρήσεις σε ΠΠρΘ 31364/2003, Αρμ2005, 218επ, Ομπέση Φ., παρατηρήσεις σε ΕιρΘεσ1911/2003, Αρμ2003, 1448επ.

²⁹⁴ Βλ. και Πουλιάδη, ό.π.ο οποίος, ως παρανομία από επικίνδυνα προϊόντα ορίζει, τη δημιουργία, μη αποτροπή ή διατήρηση αφηρημένων κινδύνων, που προκύπτουν για την ολότητα από τα προϊόντα αυτά.

²⁹⁵ Για τη διευρυμένη έννοια του παρανόμου, βλ. Σταθόπουλο, ό.π.305, όπου υποστηρίζει ότι νομοθετικό θεμέλιο της έννοιας του παρανόμου, που δε στηρίζεται σε παράβαση ειδικής διάταξης, αλλά στη παράβαση της γενικής υποχρέωσης ασφάλειας και πρόνοιας των άλλων, είναι οι γενικές ρήτρες, που καθιερώνουν τις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών και που απαγορεύουν την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων.

²⁹⁶ Βλ. Πουλιάδη, ό.π.480.

αποδειχθεί αμέλεια²⁹⁷, η οποία θα πρέπει να συντρέχει εξωτερικά αλλά και εσωτερικά²⁹⁸.

β. Δείγματα της νομολογίας υπό το καθεστώς του μη τροποποιημένου ν. 2251/94

Σκόπιμο είναι να παρατεθούν στο σημείο αυτό μερικά δείγματα της νομολογίας²⁹⁹ υπό το καθεστώς του μη τροποποιημένου νόμου 2251/94. Η απόφαση 301/2001³⁰⁰ του Εφετείου Πειραιώς έκανε δεκτή την αγωγή του ενάγοντος, απορρίπτοντας το αίτημα περί αοριστίας λόγω μη επίκλησης της υπαιτιότητας του παραγωγού, δεχόμενη ότι αρκεί η επίκληση και απόδειξη της παραβίασης της υποχρέωσης πρόνοιας με βάση τη νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού. Στην παραπάνω απόφαση, ο ενάγων κατανάλωσε σοκόλατα, παραγωγής της εναγομένης που περιείχε ζωντανά σκουλήκια, με αποτέλεσμα να προκληθεί βλάβη στην υγεία του. Η εναγομένη κατά την παραγωγή της σοκολάτας, χρησιμοποίησε αλλοιωμένους ξηρούς καρπούς, αντίθετα με την ενδεδειγμένη διαδικασία παραγωγής, επί των οποίων αναπτύχθηκαν παθογόνοι μικροοργανισμοί(παρανομία) και το γεγονός αυτό διέφυγε της προσοχής των υπαλλήλων της(υπαιτιότητα). Ο ενάγων απέδειξε μόνο την ελαττωματικότητα της σοκολάτας και η αγωγή του έγινε δεκτή ως προς το αίτημα επιδίκασης ηθικής βλάβης, όχι όμως βάσει του άρθρου 6 του ειδικού νόμου, γιατί όπως τόνισε η απόφαση η ηθική βλάβη εκφεύγει του πεδίου προστασίας του.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης 3141/2002³⁰¹, η οποία ως νομική βάση της αξίωσης για ηθική βλάβη, λόγω κατανάλωσης αναψυκτικού που περιείχε στη φιάλη του οξειδομένο ξένο σώμα, δέχθηκε τις κοινές διατάξεις ΑΚ 914, 932. Το δικαστήριο απέρριψε τη νομολογιακώς διαπλασμένη ευθύνη και τάχθηκε υπέρ της

²⁹⁷ Βλ. Καράκωστα, ό.π.50, ο οποίος κάνει λόγο για αντικειμενικοποίηση της αμέλειας, δηλαδή η παράβαση των υποχρεώσεων πρόνοιας και ασφαλείας συνιστά παράνομη και ταυτόχρονα αμελή συμπεριφορά. Αν και οι αποφάσεις δεν ξεκαθαρίζουν το θέμα, η άποψη αυτή μάλλον είναι ορθή.

²⁹⁸ Βλ. Πουλιάδη, ό.π., ο οποίος, ως *εξωτερική* αμέλεια, ορίζει τη μη τήρηση της αντικειμενικώς απαιτούμενης συμπεριφοράς, και ως *εσωτερική*, τη δυνατότητα διάγνωσης και αποφυγής της παρανομίας και των στοιχείων, που τη συνθέτουν.

²⁹⁹ Πρβλ. ΕπΘεσ1911/2003, Αρμ2003, 1448, ΠΠρΘεσ31364/2003, Αρμ2005, 218, ΕφΑ05298/2001, ΔΕΕ2002, 1137, ΕφΑ08378/ 2006, ΕλλΔνη2010, 547.

³⁰⁰ ΔΕΕ2001, 1147, με σημείωση Καράκωστα, Αρμ2002, 882.

³⁰¹ ΧρΙΔ2003,135, ΕΕμπΔ2003, 819.

αυστηρότερης για τον καταναλωτή άποψης απαιτώντας την απόδειξη και της υπαιτιότητας από τον καταναλωτή. Έκανε τελικά δεκτή την αγωγή, εκλαμβάνοντας ως επαρκώς αποδεδειγμένη την υπαιτιότητα από τον ενάγοντα, πλην όμως δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε ότι οπισθοχώρησε σε σχέση με την κρατούσα νομολογία³⁰².

Ένα βήμα πίσω, έκανε και η απόφαση 28/2004³⁰³ του Εφετείου Αθηνών κατά την εξέταση του αιτήματος επιδίκασης ηθικής βλάβης από την πρόκληση αυτοκινητικού ατυχήματος, λόγω ελαττωματικών φρένων, ζητώντας την απόδειξη και του πταίσματος του εναγομένου.

Η απόφαση του Αρείου Πάγου 1051/2004³⁰⁴ έλαβε σαφή θέση υπέρ της νομολογιακής διάπλασης³⁰⁵, καθιστώντας σαφές το ότι δεν απαιτείται επίκληση από την αναιρεσίβλητη για τη νομική βασιμότητα της αγωγής της του στοιχείου της υπαιτιότητας της αναιρεσεύουσας, παραγωγού κατεψυγμένης τυρόπιτας, η οποία περιείχε καρφίτσες. Να σημειωθεί ότι τόσο αυτή η απόφαση όσο και οι προαναφερθείσες τάσσονται υπέρ της κρατούσας στη θεωρία και νομολογία άποψης ότι το άρθρο 6 του ν.2251/94 πριν την τροποποίηση παραπέμπει στις κοινές διατάξεις, οι οποίες και αποτελούν το νόμιμο λόγο ευθύνης. Την ίδια ευνοϊκή θέση έλαβε και η νεώτερη 1375/2010³⁰⁶ του ίδιου δικαστηρίου. Με μόνη την απόδειξη του ελαττώματος αερόσακου, ο οποίος κατά τη μετωπική σύγκρουση ενεργοποιήθηκε μεν, πλην όμως προκάλεσε εγκαύματα δευτέρου βαθμού στην οδηγό λόγω ελαττώματος στο σύστημα φίλτρανσης της χημικής ουσίας που παράγει το αέριο πλήρωσης του

³⁰² Βλ. αντιθ: ΜπρΘεσ29618/2001, ΧρΙΔ2004,339, ΕφΘεσ1852/2003, Αρμ2004,1150, ΠΠρΛαφ151/2000 ΝοΒ2000/1608, ΕφΑθ6704/1996, ΝοΒ1997, 63. Πρβλ. και ΜπρΘεσ29618/2001, ΧρΙΔ2004, 339,ΠΠρΘεσ35058/2005 νόμος, ΕφΑθ47/2006, ΕλλΔνη2006, 910, ΕφΑθ4187/2006, ΕλλΔνη2008, 879.

³⁰³ ΕπισκΕΔ2004, 190επ.με παρατηρήσεις Παμπούκη Κ.

³⁰⁴ Αρμ2006, 596, βλ. και ΜΠρΘεσ20090/2010, Ισοκράτης, ΜΠρΑθ1914/2010, ΕΕμπΔ2010, 573.

³⁰⁵ Πρβλ. ΑΠ851/2009, ΧρΙΔ2010,186, ΑΠ3588/2008 ΝοΒ2008,1882, ΕφΔωδ10/2007, Αρμ2008,1712, ΜΠρΑθ2526/2002, ΕΕμπΔ2002,545, ΕφΑθ9671/1998, ΕλλΔνη2000,535 ,ΕφΑθ7827/2005, ΕπισκΕΔ1086 ΠΠρΚαβ22/2000, Αρμ2001, 1180.

³⁰⁶ ΔΕΕ2011, 338. Βλ. αντίθετη ΑΠ1264/2010, Ισοκράτης, η οποία ορίζει ρητώς, ότι για να θεμελιωθεί αποζημίωση απαιτείται να συντρέχει και η προϋπόθεση του πταίσματος, καθώς η ευθύνη είναι υποκειμενική, χωρίς να αναφέρει τίποτε για το ευνοϊκότερο νομολογιακό καθεστώς της ευθύνης του παραγωγού. Εμμένει λοιπόν, στο γενικό κανόνα κατανομής του βάρους απόδειξης.

αερόσακου³⁰⁷, έκανε δεκτό το αίτημα της επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης.

Ε. Η παράγραφος 7 του άρθρου 6 μετά την τροποποίησή της με το ν.3587/2007- Κριτική

Ο τροποποιημένος και ισχύων ν.2251/94 αποκαθαίρει το τοπίο με την ακόλουθη διατύπωση: «Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, οφείλεται και σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του παρόντος άρθρου.» Το άρθρο αυτό, με τον τρόπο που διαμορφώθηκε μετά την τροποποίηση από το ν.3587/2007(με το άρθρο 7 παρ.3) έθεσε τέλος στην αμφισβήτηση που επικρατούσε υπό το καθεστώς της μη τροποποιημένης διατύπωσής του ν.2251/94. Πέτυχε με τον τρόπο αυτό και πάλι το ενιαίο της προστασίας για τις περιουσιακές και τις μη περιουσιακές ζημίες και απάλλαξε τα δικαστήρια από την ανάγκη καταφυγής στη νομολογιακή διάπλαση. Στην ουσία αποκατέστησε την πληγείσα ασφάλεια δικαίου. Να σημειωθεί ότι οι όροι και οι προϋποθέσεις (λ.χ.αντικειμενική ευθύνη) ορίζονται από τη διάταξη που θεμελιώνει το νόμιμο λόγο ευθύνης, δηλαδή το άρθρο 6, ενώ η έκταση, οι δικαιούχοι κ.λπ. από την ΑΚ 932³⁰⁸. Παραπέμπουμε στο σημείο αυτό σε όσα λέχθηκαν για το ν.1961/91.

Σημειωτέα κρίνεται η διαφορά στη διατύπωση του άρθρου 6 παράγραφος 7 του ειδικού νόμου από την ΑΚ 932. Η τελευταία ορίζει ότι «το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση», ενώ το εξεταζόμενο άρθρο ορίζει ότι «χρηματική ικανοποίηση... οφείλεται και σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του παρόντος άρθρου». Εκ πρώτης όψεως, θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι στον ΑΚ εισάγεται διακριτική ευχέρεια υπέρ του δικαστηρίου, ενώ στο ειδικό άρθρο, συντρεχουσών των προϋποθέσεων του άρθρου 6, η επιδίκαση είναι υποχρεωτική. Ωστόσο, η διαφοροποίηση αυτή κρίνεται ως νομικά αμελητέα, δεδομένου ότι και η

³⁰⁷ Πρβλ. ΕφΠατρ482/2008, επί της οποίας ασκήθηκε η αναίρεση και εκδόθηκε η ΑΠ1375/2010. Βλ. ακόμη ΑΠ625/2009, ΕλλΔνη2011, 385, ΕφΑ07878/2005, ΕλλΔνη2006, 1492, ΑΠ1505/2008, νόμος, ΕφΛαρ491/2002, ΕπισκΕΔ2003,790, ΠΠρΘεσ23048/2004, Αρμ2005, 1035, ΕφΠατρ858/2007, ΑΧΑΝΟΜ2008, 530, ΕφΑ0722/2006, ΕλλΔνη2010, 548.

³⁰⁸ Βλ.Καράκωστα,ό.π.

ΑΚ 932 ερμηνεύεται και εφαρμόζεται ως εισάγουσα υποχρεωτική επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης, εφόσον πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις. Μάλιστα κατά την εφαρμογή του ειδικού νόμου ο δικαστής επιστρατεύει τα νομολογιακά διαπλασμένα κριτήρια επιμέτρησης του ποσού στα πλαίσια της ΑΚ 932³⁰⁹, όπως το είδος της προσβολής, τη βαρύτητα της βλάβης κ.λπ.

Από την έρευνα που διενεργήσαμε δεν εντοπίσαμε κάποια απόφαση που να επιδικάζει χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης με βάση τον τροποποιημένο ν.2251/94. Μπορούμε ωστόσο, να αναφέρουμε την απόφαση του ΜΠρΘεσ11509/2008, η οποία κάνει μια σύγκριση μεταξύ του νομοθετικού καθεστώτος πριν και μετά την τροποποίηση και συμπεραίνει ότι μετά την αλλαγή που επέφερε ο ν.3587/2007 και για τις υποθέσεις, τα πραγματικά περιστατικά των οποίων λαμβάνουν χώρα μετά την έναρξη ισχύος του εφαρμόζεται το ειδικό καθεστώς και για την ηθική βλάβη. Γίνεται αντιληπτό ότι το δικαστήριο εκλαμβάνει, όπως και οι θιασώτες της κρατούσας άποψης πριν την τροποποίηση του νόμου, την αλλαγή στη διατύπωση ως αλλαγή στη νομική μεταχείριση.

³⁰⁹ Βλ. αντί άλλων Πατεράκη,ό.π.,314 επ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Για τη γέννηση αξίωσης αποζημίωσης με βάση το ειδικό καθεστώς του ν.2251/94, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ζημίας, η οποία πρέπει να οφείλεται αιτιωδώς στο ελάττωμα του προϊόντος του παραγωγού. Ενώ τα είδη των ζημιών αναφέρονται στην οδηγία 85/374, ο καθορισμός της ακριβούς έκτασης της αποκαταστατέας ζημίας αφήνεται στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Επομένως ο ν. 2251/94 που αποτελεί προσαρμογή της προειρημένης οδηγίας εφαρμόζεται κατ'ανάγκη συνδυαστικά με διατάξεις του κοινού εθνικού δικαίου.

Χαρακτηριστικό της ρύθμισης είναι ότι εξαιρείται από το πεδίο της προστασίας το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν και οι ζημιές που απορρέουν από αυτό. Η εξαίρεσή του δικαιολογείται από τον προσανατολισμό του ενδιαφέροντος του κοινοτικού νομοθέτη στην θωράκιση του διαφέροντος ακεραιότητας, δηλαδή του ενδιαφέροντος του κοινωνού να διατηρήσει ακέραια τα λοιπά έννομα αγαθά του. Τυχόν αξιώσεις ως προς το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν που ενσωματώνουν τη διάταραξη της ισορροπίας παροχής-αντιπαροχής και προκύπτουν από την προσβολή του διαφέροντος εκπληρώσεως ή του αντισταθμιστικού διαφέροντος θεμελιώνονται προεχόντως στις ενδοσυμβατικές διατάξεις. Υπάγονται

δηλαδή στο βεληνεκές της διάταξης μόνο οι περαιτέρω περιουσιακές ζημίες που ανάγονται έμμεσα στην ελαττωματικότητα του προϊόντος και προκύπτουν από την προσβολή που προκαλεί το ελαττωματικό προϊόν σε άλλα έννομα αγαθά .

Η παράγραφος 6 του άρθρου 6 του ειδικού νόμου που αφιερώνεται αποκλειστικά στην εν λόγω προϋπόθεση διακρίνει την περιουσιακή ζημία σε ζημία στο πρόσωπο και σε υλική ζημία. Μία εγγύτερη εξέταση της ρύθμισης αποκαλύπτει την αξιολογική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο προαναφερθεισών κατηγοριών. Ενώ στην πρώτη κατηγορία καλύπτεται η ζημία του κάθε ζημιωθέντος, ακόμη και αν δεν είναι καταναλωτής ή ούτε καν ο αγοραστής του ελαττωματικού προϊόντος (innocent bystander), στη δεύτερη τίθεται όχι μόνο η προϋπόθεση της έννοιας του καταναλωτή και μάλιστα της στενής εκδοχής της, αλλά ορίζεται και χρηματικό κατώτατο όριο κάτω από το οποίο οι ζημίες δεν αποκαθίστανται. Στην περίπτωση β' περιλαμβάνεται και η περιβαλλοντική ζημία που αποτελεί νομικά αποδεκτή προώθηση της προστασίας.

Ο εθνικός νομοθέτης, αξιοποιώντας τελικά, μετά την τελευταία τροποποίηση του νόμου τη διακριτική ευχέρεια που του παρείχε η οδηγία, ενέταξε στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης και τη μη περιουσιακή ζημία, ενισχύοντας τη σχετική προστασία.

Η ειδική ρύθμιση κρίνεται ως επιδοκιμαστέα, καθώς ο αποχωρισμός της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος από τις γενικές συμβατικές και αδικοπρακτικές διατάξεις και η καθιέρωση αυτοτελούς νόμιμου λόγου ευθύνης με δικές του προϋποθέσεις είναι αναγκαίος ενόψει της ιδιαιτερότητας της εξεταζόμενης περίπτωσης και της ανεπάρκειας των ήδη υπάρχουσών νομικών βάσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγαλλοπούλου-Ζερβογιάννη Π.,(1981), *Θέματα αστικής ευθύνης*.Αθήνα.
- Αλεξανδρίδου Ελ.,(1987), *Η οδηγία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων*.ΕΕυρΔ1987,σελ 9 επ.
- Αλεξανδρίδου Ελ.,(1994), *Ζητήματα εμπορικού δικαίου και δικαίου προστασίας του καταναλωτή*.Θεσσαλονίκη,Σάκουλας.
- Αλεξανδρίδου Ελ.,(2007), *Ο τροποποιημένος νόμος για την προστασία του καταναλωτή από τη σκοπιά ενός εμπορικόλογου*.ΝοΒ2007,σελ 98 επ.
- Αλεξανδρίδου Ελ.,(2008), *Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό - Κοινοτικό*.Νομική Βιβλιοθήκη.

Αυγερινός Γ.,(2004), *Συντρέχουσα αρμοδιότητα και επικουρικότητα στο νέο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα*.ΕΕυρΔ2004, σελ 508 επ.

Βαθρακοκούλης Β.,(1989), *Αναλυτική ερμηνεία-νομολογία Αστικού Κώδικα και Εισαγωγικού Νόμου*,τόμος α΄.Αθήνα.

Βαλτούδης Αν.,(1999), *Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα*. Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.

Βαλτούδης Αν.,(1999), *Θεμελίωση και οριοθέτηση της «σύμφωνης με την οδηγία ερμηνείας»*.Αρμ1999, σελ 6 επ.

Βαλτούδης Αν.,(2002), *Κοινοτική οδηγία και αυστηρότερο εθνικό δίκαιο(με αφορμή τις αποφάσεις του ΔΕΚ C-154/00,C-52/00 και C-183/00)*.ΕΕΕυρΔ2003,σελ 818 επ.

Βαλτούδης Αν.,(2007α), *Το νέο Σχέδιο Νόμου για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων και τη γενική ασφάλεια των προϊόντων*.ΧρΙΔ2007,σελ 583 επ.

Βαλτούδης Αν.,(2007β), *Η έννοια του ελαττώματος ενός προϊόντος στο νέο νόμο για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων*. ΧρΙΔ2007,σελ 839 επ.

Γεωργιάδης Απ./Σταθόπουλος, *Αστικός Κώδιξ*, τόμος 3 και 4, Ειδικό Ενοχικό. Αθήνα,Π.Σάκκουλας.

Γεωργιάδης Απ.,(1996), *Η εφαρμογή των άρθρων 928 εδ. β΄και 929 εδ.β΄ΑΚ στα αυτοκινητικά ατυχήματα μετά την αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου με το ν. 1329/1983*.ΕλλΔνη1996, σελ 12 επ.

Γεωργιάδης Απ.,(2002), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, έκδοση τρίτη.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.

Γεωργιάδης Απ.,(2004), *Το νέο δίκαιο της ευθύνης του πωλητή για ελαττώματα του πράγματος*.ΧρΙΔ2004, σελ 5 επ.

Γεωργιάδης Απ.,(2006), *Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο*,τόμος Ι.Σάκκουλας.

Γεωργιάδης Γ.,(2010), σε *Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα του Γεωργιάδη Απ.* Π.Ν. Σάκκουλας,Δίκαιο και Οικονομία.

Γεωργιάδου Μ.,(2009),σε *Αστικό Κώδικα του Καράκωστα* Ι.Νομική Βιβλιοθήκη.

Δεληγιάννη Ι.,(1990), *Παροχές τρίτων για την κάλυψη ζημιών λόγω σωματικής βλάβης ή θανάτωσης προσώπου*.ΕλλΔνη1990, σελ 1158 επ.

- Δεληγιάννη/Κορνηλάκη,(1992), *Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο*,τόμος III.Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.
- Δέλλιος Γ.,(2005), *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου*,τόμος 1. Αθήνα-Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.
- Δέλλιος Γ.,(2008), *Ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης*.Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.
- Δελούκα-Ιγγλέση Κ.,(1998), *Ελληνικό και Κοινοτικό Δίκαιο του Καταναλωτή*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.
- Δούβλης Β./Μπόλος Α.,(2008), *Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών*.Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.
- Δωρής Φ.,(2007), *Βασικά ζητήματα στο δίκαιο της πώλησης*.Συνήγορος59, σελ 44 επ.
- Ζέπος Π.,(1965), *Ενοχικό Δίκαιο,ειδικό,β' μέρος,β' έκδοση*.Αθήνα.
- Καραγιάννης Κ.,(2010), *Κάμψη της αρχής του «όλα ή τίποτε» σε περιπτώσεις «νόμιμης εναλλακτικής συμπεριφοράς»* σε τιμητικό τόμο Μ. Σταθόπουλου.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.
- Καρακατσάνης Ι.,(1876), *Η νομική φύσις της χρηματικής ικανοποιήσεως δια ψυχικήν οδύνην κατ'ΑΚ 932 εδ.3 και η πρακτική της σπουδαιότης*.ΝοΒ24, σελ 667 επ.
- Καράκωστας Ι.,(1986), *Ικανοποίηση της μη περιουσιακής ζημίας και νομολογία*.ΝοΒ34, σελ 175 επ.
- Καράκωστας Ι.,(1988), *Η επίδραση του νόμου περί ευθύνης του παραγωγού για τα ελαττωματικά προϊόντα στο ελληνικό δίκαιο*.ΝοΒ1988, σελ 171 επ.
- Καράκωστας Ι.,(1999), *Νομική ρύθμιση και νομολογιακή διάπλαση της ευθύνης του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα*.Digesta 1998-1999,σελ 7 επ.
- Καράκωστας Ι.,(2006), *Περιβάλλον και Δίκαιο*.Αθήνα-Κομοτηνή,Σάκκουλας.
- Καράκωστας Ι.,(2007), *Η ζημία στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων*.ΔΕΕ2007, σελ 525 επ.
- Καράκωστας Ι.,(2008), *Ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Καράκωστας Ι.,(2008), *Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή*,β΄ έκδοση.Νομική Βιβλιοθήκη.

Καραμπατζός Αντ.,(2010), σε *Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα* του Γεωργιάδη Απ. Π.Ν. Σάκκουλας,Δίκαιο και Οικονομία.

Κατράς Ι.,(2010), *Αγωγές Αστικού Κώδικα και ενστάσεις*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλα.

Καυκάς Κ./Καυκάς Δ.,(1982),*Ενοχικό Δίκαιο,Ειδικό μέρος*,τόμος β΄.Π.Σάκκουλας.

Κορνηλάκης Π.,(1982), *Η ευθύνη από διακινδύνευση*.Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.

Κορνηλάκης Π.,(1990), *Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων*.Αρμ1990,σελ 201 επ.

Κορνηλάκης Π.,(2002), *Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο*,τόμος 1.Αθήνα-Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.

Κοτσίρης Λ.,(2005), *Η έννοια του καταναλωτή(γνωμ.)*.ΔΕΕ2005, σελ 1128 επ.

Κούρτης Β.,(2006), *Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*.Αθήνα-Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.

Κρητικός Αθ.,(1992), *Η αξίωση αποζημίωσης της συζύγου που τραυματίστηκε από τρίτο και περιέρχεται σε ανικανότητα για προσφορά εργασίας στην οικογένειά της*.ΕλλΔνη1992, σελ 1392 επ.

Κρητικός Αθ.,(1992), παρατηρήσεις σε ΕφΑ09658/1990.ΕλλΔνη1992, σελ 1492 επ.

Κρητικός Αθ.,(1998), παρατηρήσεις σε ΕφΑ0358/1997.ΕλλΔνη1998, σελ 398 επ.

Κυπραίος Β.,(1982), *Αποζημιώσεις δι'απώλειαν στηρίγματος*.ΕλλΔνη1982, σελ 269 επ.

Μαθθίας Στ.,(1997), *Μελετήματα Ιδιωτικού Δικαίου*.Αθήνα-Κομοτηνή,Σάκκουλας.

Μεταλληνός Αλ.,(1996), *Η σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία*, σε αφιέρωμα Άλκη Αργυριάδη,τόμος ΙΙ, σελ 606 επ.Σάκκουλας.

Μπέης Κ.,(1994), ενημερωτικό σημείωμα σε ΠΠρΑ01500/1994.Δ26, σελ 578 επ.

Μπερνίτσας Π.Μ.,(1989), *Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην κοινοτική οδηγία για την ευθύνη του παραγωγού λόγω ελαττωματικών προϊόντων*,σε μελέτες προς τιμήν Νικολάου Α. Δελούκα,τόμος Π.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλα.

Μυλωνάς Δ.,(1987), *Η ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα*.ΝοΒ1987, σελ 1487 επ.

Νικολόπουλος Γ.,(2005), *Το δίκαιο της απόδειξης*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.

Ομπέση Φ.,(2003), παρατηρήσεις σε ΕιρΘεσ1911/2003,Αρμ2003, σελ 1448 επ.

Παμπούκης Κ.,(2002), *Το «νομολογιακό δίκαιο»της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων*,παρατηρήσεις σε ΕφΛαρ491/2002,ΕπισκΕΔ2003, σελ 799 επ.

Παμπούκης Κ.,(2004), παρατηρήσεις σε ΕφΑθ28/2004,ΕπισκΕΔ, σελ 190 επ.

Παπανικολάου Α.,(1980), *Το πρόβλημα της ευθύνης του κατασκευαστή τυποποιημένων προϊόντων*.ΝοΒ29, σελ1453 επ.

Παπανικολάου Π.,(2000), *Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών*. Αντ.Ν.Σάκκουλα.

Παπανικολάου Π./Ρούσσοσ/Χριστοδούλου/Καραμπατζός,(2003), *Το νέο δίκαιο της ευθύνης του πωλητή*.Αθήνα-Κομοτηνή.Αντ.Ν.Σάκκουλας.

Πατεράκης, (2001), *Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.

Πουλιάδης Αθ.,(1987), *Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους της αποδείξεως*.ΝοΒ1987, σελ 473 επ.

Πουλιάδης Αθ.,(1988), *Η ανάκληση επικίνδυνων προϊόντων*.Αθήνα-Κομοτηνή,Σάκκουλας.

Πουλιάδης Αθ.,(1990), *Ευθύνη του παραγωγού για τις εξαιτίας ελαττώματος στο ίδιο το προϊόν προκαλούμενες (περαιτέρω) ζημιές σε αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον*,τόμος β΄, σελ 495 επ.Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.

Ράντος Αθ.,(1995), *Η έννοια της αρχής της επικουρικότητας κατά τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.ΕΕΕυρΔ1995, σελ 25 επ.

- Ρόκας Ι.,(1997), *Ευθύνη για τα προϊόντα*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.
- Ρούσσοσ Κλ.,(2001), *Κοινοτικό Δίκαιο των συμβάσεων*.ΧρΙΔ2001, σελ 385 επ.
- Ρούσσοσ Κλ.,(2004), *Χαρακτηριστικά και περιεχόμενο των αξιώσεων του αγοραστή στο νέο δίκαιο της πώλησεως*.ΧρΙΔ2004, σελ 577 επ.
- Σκανδάμης Ν.,(1992), *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο και Ελληνικό Δίκαιο Προσαρμογής*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλας.
- Σκανδάμης Ν.,(2003), *Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.Αθήνα-Κομοτηνή,Αντ.Ν.Σάκκουλα.
- Σταθόπουλος Μ.,(2004), *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*.Αθήνα-Θεσσαλονίκη,Σάκκουλας.
- Σταθόπουλος/Χιωτέλλης/Αυγουστιανάκης,(1995),*Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι*.Σάκκουλας.
- Στεργιαννίδου Ισμ.,(2003), *Το δικαίωμα επιλογής μεταξύ των προβλεπομένων στο άρθρο 540 ΑΚ αξιώσεων σε συνδυασμό προς την αξίωση του 543 ΑΚ*.Digesta 2003, σελ 170 επ.
- Τσερκέζης Γ.,(2002), παρατηρήσεις σε υπόθεση C-154/00,Αρμ2002, σελ 1690 επ.
- Φίλιος Π.,(2005), *Ενοχικό Δίκαιο*,ειδικό μέρος,πέμπτη έκδοση.Αντ.Ν.Σάκκουλα
- Χατζημιχαήλ Δ.,(2006), παρατηρήσεις σε ΑΠ 1051/2004,Αρμ2006, σελ 596 επ.
- Χελιδόνης Α.,(2009), *Ζητήματα συρροής στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων*.ΕφΑΔ2009, σελ 658 επ.
- Χρυσάνθης Χρ.,(2006), *Ζητήματα ευθύνης από ελαττωματικά προϊόντα (αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, επικουρική ευθύνη προμηθευτή, ευθύνη εισαγωγέα)*.ΕΕμπΔ2006, σελ 177 επ.